

Primorci in Istrani v Prekmurju

S t a n k o B E N S A

OD SOČE DO MURE

Pot istrskih in primorskih beguncev

Primorci in Istrani v Prekmurju

S t a n k o   B E N S A

OD SOČE
DO MURE

Pot istrskih in primorskih beguncev

2. dopolnjena izdaja

Pince Marof, 2013

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.411)"19"
314.15(497.4)"19"
821.163.6-94

BENSA, Stanko

Od Soče do Mure : pot istrskih in primorskih beguncev / Stanko
Bensa ; [fotografije Branka Bensa ... et al.]. - 2. dopolnjena izd. - Pince
Marof : Krajevna skupnost Pince Marof-Benica ; Benica : Društvo Primorci
in Istrani v Prekmurju, 2013

ISBN 978-961-281-215-7

269857024

S t a n k o   B E N S A

OD SOČE DO MURE

Pot istrskih in primorskih beguncev

2. dopolnjena izdaja

Besedilo:	<i>Stanko Bensa</i>
Uredila:	<i>Branka Bensa</i>
Fotografije:	<i>Branka Bensa, Dušan Peric, Dušan Žbogar, Helena Nežič, Igor Kolenko, Jože Vidič, Peter Orban Spominska soba Pince Marof - Benica, Tomaž Galič</i>
Jezikovni pregled:	<i>Marija Bugar</i>
Oblikovanje:	<i>Peter Orban</i>
Tisk:	<i>Digifot, Lendava</i>
Knjigo izdalo:	<i>Društvo Primorci in Istrani v Prekmurju</i>
Leto izdaje:	<i>november, 2013</i>
Naklada:	<i>300 izvodov</i>

Uvodna beseda

Potomci primorskih in istrskih beguncev smo dolžni ohraniti spomin in tradicijo naših prednikov tudi v današnjih dneh. Preveč so žrtvovali, da so lahko obstali in zgradili svoje domove, si ustvarili družine tukaj v Prekmurju. Na njihovi rodni grudi jim ni bilo dano. Tam, na Primorskem in v Istri, so v času prve svetovne vojne potekali hudi boji. Njihovi domovi so bili uničeni. Z nepošteno rapalsko pogodbo pa sta bili pokrajini odvzeti, tako današnji Sloveniji kot Hrvaški, in priključeni Italiji.

Razmah fašizma takoj po prvi svetovni vojni zavednim ljudem na tem področju ni omogočal življenja. Bilo je vprašanje ali ostati in se pokoriti, ali oditi in ohraniti svoj jezik, kulturo in svoj ponos. Naši nonoti so se odločili za drugo možnost in za to smo jim lahko hvaležni. Ostali s(m)o, ohranili svoj jezik, kulturo in svoj ponos.

Res pa je, da so za tako odločitev plačali izredno visok davek. Izbira v danih razmerah je bila najboljša.

Tudi v Prekmurju jim ni bilo z rožicami postlano. Naseljeni so bili na poplavnem področju zato so bile razmere za preživetje zelo neugodne. Sprejeti so bili kot tujci, ki ne sodijo v te kraje. Bili so večkrat zaničevani in ponižani, vendar so obstali. Tudi internacija v drugi svetovni vojni jih ni ugonobila. Vrnili so se, začeli znova in ponovno uspeli. Od njih se lahko veliko naučimo. Za vzgled so nam, kako je potrebno spoštovati svoj jezik in svojo domovino, kako je potrebno kljubovati nastalim težavam in ustvarjati. Kljub veliki bedi so tudi v Prekmurju pokazali, kako je potrebno gojiti in razvijati kulturno, družabno in duhovno življenje. Odpuščati je človeško, pozabiti je težje.

Mi, potomci, smo sedaj Prekmurci s primorskimi in istrskimi koreninami. Na oboje smo lahko ponosni. Ni nam treba biti v zadregi, če slučajno slišimo opazko begunec. Na to našo preteklost smo lahko le ponosni. Sedaj smo doma v Prekmurju. Vendar Primorske in Istre ne pozabimo. Odhajajmo tja na izlete, obiskujemo sorodnike, navezujemo stike in kujemo nova prijateljstva. Spletamo kito prijateljstva med Primorci, Istrani in Prekmurci. To je naše poslanstvo. Za to bi nam bili naši predniki hvaležni.

Stanko Bensa

Od Soče do Mure

Pot istrskih in primorskih beguncev

Konec februarja 2011 dobim e-mail gospe Branke Bensa, ki je ne poznam. Pravi, da je podpredsednica društva Primorci in Istrani v Prekmurju in predsednica krajevne skupnosti Pince Marof - Benica, ki je nastala po prvi svetovni vojni, ko so se številni ljudje z ozemlja, priključenega Italiji, zatekli v kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev in se v njej naselili. Sporoča, da želijo ohraniti tradicijo svojih prednikov in predstaviti njihovo zgodbo širši publiki. Prosi me za pomoč in mentorstvo, pa tudi za uvodno besedo. Čeprav sem zelo zaposlen, ker imam poleg didaktičnih in drugih obveznosti v tisku dve knjigi, ne morem odkloniti njenega vabila na sodelovanje, predvsem iz dveh razlogov: iz simpatije do primorskih ljudi in njihovih potomcev, ki so se z jugozahodnega dela slovenskega etničnega prostora, iz Brd, Vipavske doline, Krasa in Istre zatekli na drugi konec Slovenije, tja, kjer se že začinja madžarska pusta. Pa tudi, ker me moti omejenost marsikaterega slovenskega intelektualca, ki pozna in se zanima za svojo ožjo krajino, skoraj nič pa ne ve o bolj oddaljenih predelih naše domovine, kljub temu da je tako majhna. Prepričan sem namreč, da ne morem nihati samo med Trstom, Koprom in Ljubljano, kakor se mi po navadi dogaja, temveč da moram razumeti tudi razmere in ljudi v Mariboru, Kranju, Novem mestu ali Murski Soboti, če hočem biti v Sloveniji zares doma. In naj še povem, da me Prekmurje s svojo milino, s svojo govorico in ljubeznivostjo še posebej privlači. Kadar koli grem tja, me veseli, da smo ga po prvi svetovni vojni dobili in da smo v njem znali ustvariti pogoje, kjer so različne narodnosti - slovenska, madžarska, romska, različne religiozne tradicije - katoliška, luteranska, kalvinistična - znale najti vsega spoštovanja vredno civilno ravnotežje.

O težki usodi primorskih beguncev v Prekmurju nisem bil neobveščen. Če me spomin ne vara, sem o njej tudi kaj že napisal. Kljub temu pa me je besedilo, ki mi ga je poslala gospa Bensa, prijetno presenetilo. Prebral sem ga na dušek in z velikim zanimanjem tudi zaradi originalne tehnike pripovedovanja, za katero so se avtorji odločili. Zgodovinsko pripoved, ki pojasnjuje razloge, zaradi katerih so bili številni Primorci

prisiljeni, da se izselijo iz svojih domov, so namreč popestrili z zgodbo nekaj konkretnih ljudi, predvsem vinogradnika Ivana in kamnoseka Franceta, zajetih v vrtinec burnega dogajanja v času med vojnama. Besedilo se nam tako predstavlja kot nekakšna zloženska historiografskih zapisov in osebnih spominov, kar mu daje posebno dinamiko in ga močno oplemeniti, saj ga dvigne skoraj na raven literarne pripovedi. Predvsem nam skozi življenjsko zgodbo teh malih/velikih ljudi nadvse zgovorno kliče v spomin eno izmed najbolj dramatičnih obdobjev dvajsetega stoletja in nam kaže, kaj vse so v njem primorski begunci pretrpeli, kako so se borili za življenje in kako so na koncu obstali. Pri branju se nisem mogel odtegniti misli, da se soočam z zgodbo epskih razsežnosti, kakršnih je malo v naši zgodovini. Različnih postaj križevega pota, o katerem pripoveduje pričujoča knjiga, tu ne nameravam predstavljati, ker je prav, da jih bralec odkrije sam. Želim pa mu povedati, da z branjem knjige »Od Soče do Mure« ne bo zapravil svojega časa.

Dr. Jože Pirjevec

slovenski zgodovinar in profesor

1

Bil je lep sončen dan. Ivan se je pravkar vrnil iz mladega vinograda. Lepo kaže, trte so naložene kot že dolgo ne. Tudi breskov nasad je v polni rodnosti. Še veliko truda bo potrebno vložiti, preden bo lahko vse pridelke spravil na tržnico. Veliko truda bo potrebno vložiti tudi v obnovo domačije. Ta zahteva temeljito obnovo. Očetova hiša je prav tako že v slabem stanju. Njemu, daleč naokoli znanemu dobremu gospodarju, urejena domačija tudi pristoji. Nekaj denarja je že prigospodaril, letina bo dobra in v naslednjem letu bo lahko začel graditi. Tako razmišlja mladi briški vinogradnik in gospodar, ko po napornem delu v vinogradu počiva pod veliko domačo češnjo. Vsa se je že obarvala rdeče. Kmalu bo čas obiranja sladkih plodov. Češnje so letos dobro obrodile in mladi Ivan že vidi svojo skrbno ženo, kako stoji na tržnici v Gorici in prodaja sveže obrane plodove.

Pogled se mu ustavi na gričih Goriških Brd. Njihova lepota se odpira pred njim. Pogled nanjo je počitek za telo in dušo. Police vinogradov so razpotegnjene po gričevnatem svetu vse naokrog, koder seže oko. Vse je zeleno obarvano, iz morja vinogradov le tu in tam štrli nasad sladkih češenj in naznanja skorajšnje obiranje.

Slika 1: Goriška Brda

Podobno kot Ivan, le dober streljaj ali dva stran, kuje načrte za prihodnost tudi kamnosek Ivanin. Končal je delo na svoji skromni njivici. Z veliko truda jo je očistil kraškega kamenja. Sedaj lahko na njej kmetuje. Posadil je krompir in upa na bogato letino. Sedi na kamnu, pogled mu tava po skalnatem Krasu in se ustavi tam daleč na Tržaškem zalivu. Pred njim se v soju pomladanskega sonca blešči Jadransko morje in zdi se, kot bi ga klicalo: » Pridi in odpotuj v širni svet!« Ni še dolgo tega, kar je pospremil sina Franceta v daljni svet.

France se želi poročiti. Izbral si je lepo mladenko iz vasi, vendar je domov ne more pripeljati. Očetova hiša je pretesna, da bi lahko sprejela pod streho še eno družino. Zato se je odločil oditi v Brazilijo. Samo za nekaj let, le toliko, da si zasluži za skromno hišico, v kateri bosta z izbranko lahko ustvarila družino. Trdo je delal na železnici. Tako si je prislužil ravno dovolj denarja za pot. Sedaj pojde. Pot je dolga in vznemirjenje v njem raste.

Takoj po prihodu v пристanišče France povpraša po delu. Brazilija je drugačen svet. Tam je vse ogromno, vse tuje, vse nekako grobo. France govori slovensko in italijansko. Jezika, ki ga govorijo tukaj, ne pozna. Sam pri sebi pomisli, da je vendarle bolje, če o delu povpraša po italijansko. Tako je večja možnost, da se s kom sporazume. Sliši ga mlad fant, ki išče delavce za obiranje kave. Hitro sta se zmenila. S Francetom je pripotoval njegov dobri prijatelj in tudi on se strinja s ponujenim delom. Zadovoljna, da sta tako hitro dobila delo, odpotujeta z Italijanom na svoje prvo delovno mesto - obirat kavo na ogromno plantažo.

Vendar se izkaže, da je obiranje kave med samimi tujimi ljudmi težko delo, Krašovcema povsem neznan. Imajo čudne običaje, prepevajo in govorijo tudi čudno, France jih ne razume. Ob poslušanju teh, zanj tujih pesmi mu spomin nehote uide na njegov domači Kras. Že vidi domačo vas Opatje Selo. Vidi sebe in vaščane, ki sedijo pri vaški šterni sredi vasi in prepevajo lepe domače slovenske pesmi. Doma imajo pevsko društvo. Tudi sam je pel v njem, bil je tenorist. Njihovo pevsko društvo Soča je bilo znano daleč naokoli in pogosto so nastopali. Tukaj, v tem čudnem svetu, se France počuti izgubljenega. Še sreča, da je z njim Srečko, prijatelj iz otroških dni. Tolažita se, da bo bolje, le navaditi se morata.

Po končani sezoni obiranja kave prejmejo še svoje zadnje plačilo. Gospodar jih nato pokliče in pove, da jih do druge sezone ne potrebuje več. Kaj sedaj? Čakati drugo sezono je nemogoče. Prišla sta delat, ne

lenarit, želita zaslužiti čim več. Odločita se, da pojmeta v Argentino. Slišala sta, da v Argentini primanjkuje delavcev in da dobro plačajo.

Po prihodu v Argentino hitro najdeta delo na plantaži koruze. Gospodar je Italijan. Z njim se sporazumevata brez težav, italijanščina jima je znan jezik in gospodar je videti dober človek. Tudi koruso poznata, saj so jo gojili tudi doma. Vendar so bile njihove njivice kot igračke v

Slika 2: Podoba slovenskega Krasa

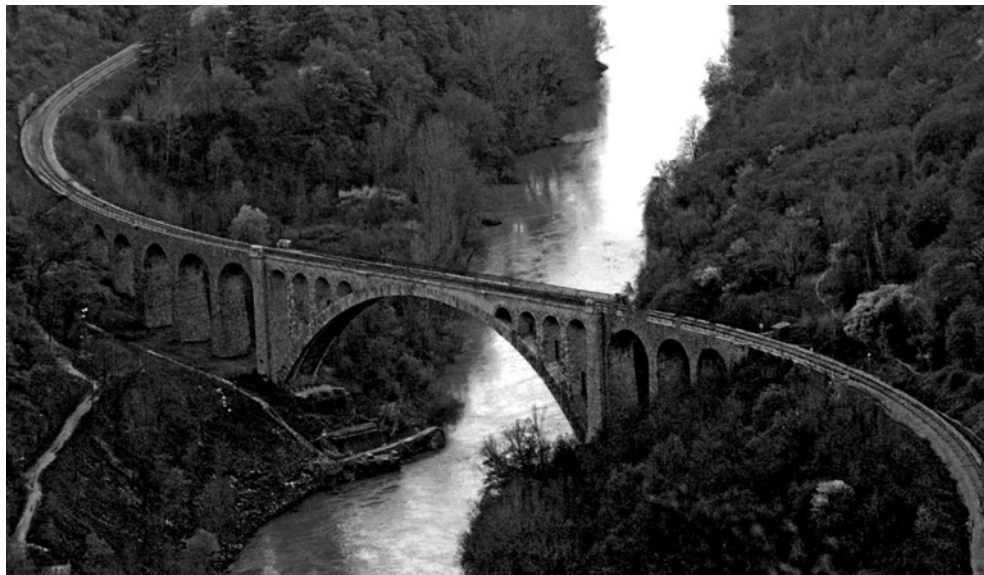
primerjavi z argentinskimi.

Tukaj so njive velike, da jim ni videti konca. Prvič sta videla, kako se seje korusa s strojem. Vse ju je zanimalo. Zaupana jima je bila skrb za konje in z njimi sta obdelovala mlado koruso. Vsak dan je bilo potrebno iti na plantažo. S posebnim plugom sta uničevala travo med koruznimi

vrstami. Delo ni bilo posebej težko. Korusa je zrasla in prišel je čas trganja. Pri trganju je delalo ogromno ljudi. France je z velikim vozom odvažal potrgano koruso v skladišče. Gospodar je bil zadovoljen z obema, Francetom in Srečkom. Korusa je bila pospravljena. Za oranje polj je imel gospodar drugo ekipo, zato jima je ponudil delo v rastlinjaki. Tudi ti so bili ogromni. Vzgajali so zelenjavo za trg. Sejali so in presajali mlade sadike. Vsako jutro pa je bilo potrebno napolniti vozove s sveže nabrano zelenjavo. Delo je bilo zanimivo.

France varčuje, vsak dinar zato skrbno spravi. Že se vidi kot mladi gospodar s pridno ženo v svoji novi hiši. Vse bolj ga muči domotožje. V sanjah večkrat vidi domačo hišo in očeta, kako sedi pred njo in kleše kamen. Oče je namreč kamnosek. Kamen mu je prirasel k srcu. Kako ponosno govori o kamnih. Delal je v kamnolomu na Nabrežini. Tam so izdelovali kamnite bloke za največji in najlepši kamniti most z najdaljšim lokom na svetu. Nalagali so jih in transportirali k Soči. Gradili so solkanski most, ponos Primorske in ponos takratne arhitekture. Projektirala sta ga R. Jaussner in L. Oerley. Za most so kraševski in tržaški kamnoseki izdelali 4533 kamnitih blokov iz rezanega kraškega apnenca. Vsak kamniti blok je bil projekt zase. Natančnost in vestnost dela sta se pokazali ob dokončanju mostu. Lok mostu, ki spaja oba bre-

gova Soče, meri 85m. Tako veličastni odprti lok ga uvršča med največje mojstrovine in največje mostove na svetu. Dela so zaključili leta 1905 in od takrat služi za železniško povezavo med Dunajem in Trstom. Pod mostom v vsej svoji lepoti in neukročenosti šumi ena najlepših gorskih rek, Soča. Soča je sinonim Primorske upornosti in vztrajnosti. Vsak Primorec jo nosi v svojem srcu. Ponazarja moč, čistost in neukročenost.

Slika 3: Solkanski most - Most na reki Soči

Tako jo je tudi opisal goriški slavček Simon Gregorčič. Napisal jo je že davnega 1878. leta. V pesnitvi napoveduje dogodke, ki so se na tem področju kasneje tudi dejansko dogajali. Tako si tudi naš France ponavlja verz:

*Krasná si, bistra hči planin,
brdka v prirodni si lepoti,
ko ti prozornih globočin
nevihte temne srd ne moti,
krasna si, hči planin!*

Odločitev je padla. Poleti, štelo se je leto 1914, se vrne domov.

Na začetku 20. stoletja so se povečevale težnje takratnih velesil po tujih ozemljih. Želele so povečati svoje imperije. Ravnotežje sil v takratni Evropi je bilo zelo krhko. Vsaka od velesil je iskala svoje interese. Nemčija zahteva novo delitev kolonij in povečavo svojega ozemlja. Francozi se želijo maščevati zaradi porazov iz prejšnjih vojn. Kraljevina Italija trguje, želi čim več. Išče si zaveznika, kdo pač da več. Začenjajo se sklepati zavezništva. Nemci poskušajo izkoristiti konflikt med Francozi in Veliko Britanijo in tako pridobiti Angleže na svojo stran. Angleži ponudbe ne sprejmejo. Uredijo spor s Francozi in podpišejo sporazum »entente cordiale«. Tudi carska Rusija v bojazni pred Nemčijo in Avstro-Ogrsko pristopi k Franciji in Veliki Britaniji. Tako nastane združenje antante.

Na drugi strani se povežejo Nemci in Avstro-Ogrska v centralni sili. Leta 1882 se jim pridruži še kraljevina Italija, nato Bolgarija in Turčija.

Napetosti se tako stopnjujejo in samo vprašanje časa je, kdaj in s kakšnim povodom se bo morija začela.

V Avstro-Ogrski monarhiji največji konflikti nastajajo na Balkanu. Zaradi tega odpotuje nadvojvoda in bodoči prestolonaslednik Avstro-Ogrske Franc Ferdinand v Bosno. Želi pomiriti narode na tem področju. Po ogledu vojaških vaj prestolonaslednik odpotuje v Sarajevo, kjer na Vidov dan, 28. junija 1914, strelja na kolono vozil srbski nacionalist Gavrilo Princip. S prvim strelom ubije prestolonaslednika, z drugim pa njegovo ženo Sofijo. Na sojenju Gavrilo Princip izjavi: »Zločinec nisem, saj sem odstranil nekoga, ki je delal zlo. Dobro sem mislil, jugoslovanski nacionalist sem in si prizadevam, da bi se vsi Jugoslovani združili v kakršnokoli obliko in da bi se osvobodili Avstrije.«

Tako je Avstro-Ogrska ostala brez prestolonaslednika. Franc Ferdinand je bil pripadnik habsburške dinastije. Bil je sin Karla Ludvika, brata cesarja Franca Jožefa. Franc Jožef ni imel potomca, njegov sin je naredil samomor, tako je bila krona namenjena Ferdinandu. Povod za vojno je bil dan. Takoj po atentatu, 23. julija 1914, je Avstro-Ogrska od kraljevine Srbije ultimativno zahtevala opravičilo in ukinitve vseh nacionalističnih strank. Kraljevina Srbija je 25. julija 1914 ultimat zavrnila. Takoj po tem, 28. julija 1914, je Avstro-Ogrska kraljevini Srbiji napovedala vojno.

Začela se je največja morija v človeški zgodovini, začela se je prva svetovna vojna. Zaveznitva so se okrepila. Na eni strani so nastopale centralne sile, ki so združevale Nemčijo, Avstro-Ogrsko, Bolgarijo in Turčijo. Kraljevina Italija, dotedanja zaveznica centralnih sil, pa je razglasila neodvisnost. Tako si je vzela čas za izboljšanje pogajalske pozicije in barantanje po principu, kdo da več. Na drugi strani so nastopile sile antante. Napadena kraljevina Srbija je takoj v prvih dneh dobila podporo carske Rusije, nato še Francije in Združenega kraljestva (Velika Britanija).

Začela se je mobilizacija. Vsi mladi fantje iz Posočja so bili takoj vpoklicani v vojsko. V vaseh so ostali le starejši, bolni, ženske in otroci. V pesnitvi, katero je Simon Gregorčič posvetil Soči, je pesnik z veliko natančnostjo napovedal dogodke, ki so sledili. Takole pravi:

*Težko se ločiš od hribov,
zibelke tvojega valovja?
Mar veš, da tečeš tik grobov,
grobov slovenskega domovja?*

Napovedal je odhod ljudi iz svojih domov z naslednjimi verzi:

*Pa oh, sirota tebi žuga
vihar grozan, vihar strašan;
prihrumel z gorkega bo juga,
divjal čez plodno bo ravan,
ki tvoja jo napaja struga-
gorje, da daleč ni ta dan!*

In nadaljuje:

*Nad tabo jasen bo oblok,
krog tebe pa svinčena toča
in dež krvav in solz potok
in blisk in grom-oh, bitka vroča!
Tod sekla bridka bodo jekla,
in ti mi boš krvava tekla:
kri naša te pojila bo,
sovražna te kalila bo!*

Ravno v teh najtežjih časih za domači kraj in sploh za Evropo se France dokončno odloči. Zadosti je tujine, vrniti se želi domov. Slišal je govorice, da se pripravlja vojna. Predlagali so mu, naj ostane v Argentini in počaka na boljše čase. Tukaj ne bo vojne. Vendar domotožje in skrb za domače sta močnejša. Domov pojde, pa naj bo, kar bo. Lažje jim bo, če bo družina skupaj. Tudi njegov najboljši prijatelj Srečko je bil istega mišljenja. V tako težki situaciji ne smeš pustiti družine. Skupaj bodo lažje premagovali vse težave. Rečeno, storjeno. Poiskala sta prvi parnik, se vkrcala in odpotovala domov.

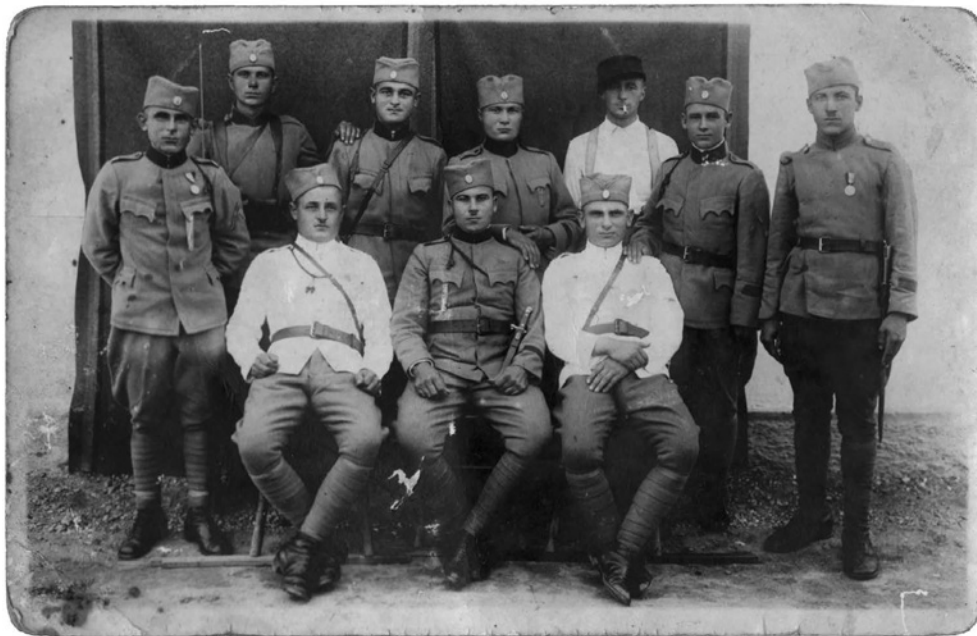
Prihod v domače Opatje Selo po treh letih dela na plantažah v Braziliji in Argentini je bil zapolnjen z nepopisnim veseljem. Posebno vesela je bila Francetova mati. Bila je že zelo bolehnna in večkrat je pomislila, da sina ne bo videla nikoli več. Kar ni mogla verjeti, da se je izgubljeni sin vrnil domov. Vendar veselje ni trajalo dolgo. Po dveh tednih se je pojavil pri Francetu državni uradnik s pozivom za mobilizacijo v Avstro-Ogrske čete, enako tudi pri Srečku. Na najbližji komandi se morata javiti v štiriindvajsetih urah. S seboj morata imeti opremo za osebno higieno in lesen vojaški kovček.

Pred odhodom na fronto je France moral na varno spraviti svoj, v tujini težko prigarani, denar. Bilo ga je dovolj za novo hišo. Odločil se ga je skriti. Vsega, kolikor ga je bilo, je enostavno zazidal v steno domače hiše. Ko je pogledal opravljeno delo, je bil zadovoljen. V kamniti steni se je dalo denar dobro skriti. To je opravil tako, da na steni ni bilo videti nobene sledi. Tako pomirjen glede svojega premoženja je stopil še k svoji materi po slovo. Mati ga je objela in v solzah ihtela: »Dragi moj sin, nikdar več te ne bom videla.« France se je le nasmehnil in dejal: »Mati, nikar ne jočite, saj čez mesec dni se spet vidimo.«

Takoj po prihodu v kasarno so začeli z intenzivnimi vajami. Časa za lenarjenje in spoznavanje vojaškega življenja ni bilo. Že po štirinajstih dneh vaj so jih naložili na vagone in odpeljali na vzhodno fronto. Ob prihodu na bojišče jih je pričakala grozljiva vojna podoba. Vse vasi v okolici so bile porušene, povsod so ležala trupla vojakov iz prejšnjih bojev. Povedali so jim, da so prispeli v Galicijo. Na fronti je bilo precej slovenskih fantov.

»Vzhodna fronta je bila glavno bojišče prve svetovne vojne, ki je potekalo od tromeje med Romunijo, Avstro-Ogrsko (AO) in Rusije mimo meje

nemškega cesarstva do Baltskega morja. Na tem bojišču sta se izoblikovali dve fronti, in sicer v vzhodni Prusiji in Galiciji. Na prvi so se borile večinoma nemške enote, na drugi pa AO enote. Njun nasprotnik je bila ruska vojska z več kot dvema milijonoma vojakov.

Slika 4: Vojaki na soški fronti

Prvi spopadi so se začeli še pred uradnim začetkom vojne. Rusija na vojno še ni dobro pripravljena, zato se izogiba večjim spopadom, vendar pa mora pod pritiskom zahodnih zaveznikov preiti v ofenzivo. Nemška armada v vzhodni Prusiji brez večjih težav porazi rusko vojsko pri Tannenbergu in nato še pri Mazurskih jezerih. Medtem pa Avstrijci v Galiciji nimajo take sreče, saj se morajo umakniti do Sana, obkoljena pa ostane avstrijska utrdba Przemysl. Pri tem AO vojska doživi tako hud udarec, da si do konca vojne ne opomore več. Avstrijcem na pomoč priskočijo Nemci, ki v Šleziji pripravijo novo ofenzivo. Ta se skoraj posreči, saj pridejo tik pred Varšavo, kjer pa so odbiti in se morajo umakniti na izhodiščne položaje. Po hudih bojih se fronta decembra ustali in preide v pozicijsko.«¹

1 → www.sl.wikipedia.org/wiki/Prva_svetovna_vojna

Zajeta avstro-ogrsko vojska je bila videti zelo klavrna. Rusi so jih razorožili in peš gnali v preko sto km oddaljeno ujetništvo. V tej žalostni povorki je korakal tudi France. Bil je ves raztrgan in osmojen od ruskih granat. Več dni so padale po položajih avstro-ogrške vojske, v kateri je služil. Bil pa je tudi zelo žalosten, saj mu je v naročju umrl najboljši prijatelj Srečko. Skupaj sta odpotovala v Argentino in skupaj se vrnila od tam, ko so ju rekrutirali v avstro-ogrsko vojsko in spet sta skupaj šla od doma, tokrat na bojišče. V strelski jarek, v katerem sta čakala na napad ruske vojske, je nenadoma s tulečim zvokom po zraku priletela granata, eksplodirala v bližini Srečka, ki je prav v tistem trenutku opazoval bojišče, France pa je sedel v njem in čistil svojo puško. Zemlja in kamenje je od silovite eksplozije dobesedno zasulo strelski jarek in tako tudi oba vojaka v njem. France se je le s težavo izkopal izpod zasute zemlje. Otresel si je zemljo z obleke in pogledal po prijatelju. Srečko je ležal še vedno na robu jarka, vendar se ni dvignil, niti si ni otrešel zemlje s telesa. France ga je poklical, vendar ni bilo nobenega odziva. Poklical je še enkrat, še vedno brez odziva. Zato se je odplazil do prijatelja in ga poskušal dvigniti. Takrat je ugotovil, da je prijatelj hudo ranjen. Iz ran na prsih mu je kri že premočila uniformo in tudi na glavi je imel rane. Pokliče ga: »Srečko!« On pa mu samo z roko da znak in zašepeče: »France, z menoj je konec. Pozdravi moje in prosim odnesi moji ženi...« Ni več mogel govoriti, s težko roko je le še pokazal na žep uniforme. France iz žepa izvleče sliko njegove mlade žene in sina. Še preden je France mogel kaj reči, Srečko izdihne. V tem France že zasliši ruske vojake, ki kričijo: »Stoj, brat, nemoj streljat, brat!« Ves presenečen v prvem trenutku pomisli, Rusi se predajajo... Vendar se je bridko zmotil. Rusi so jih zajeli. Postal je vojni ujetnik, še preden je izstrelil svoj prvi naboj. Vse avstro-ogrške vojake so nagnali skupaj, jih razorožili in jih razvrstili v kolono. Odgnali so jih v vojno ujetništvo. Vojno taborišče, v katero so bili odgnani, se je nahajalo v bližini Odese, globoko v Ukrajini.

Vojna vihra do Posočja še ni prišla. Tukaj se boji še niso pričeli, življenje je teklo svojo pot. Mladi vinogradnik Ivan je začel pripravljati material za gradnjo nove hiše, načrte je že imel. Vsak dan je bil v svojem vinogradu. Z veliko skrbjo je spremljal novice z bojišč. Vse, kar so pridelali, je žena Pepca pridno odnašala na tržnico v Gorico. Zelenjava in sadje so se dobro prodajali. Vedno se je zadovoljna vračala domov. Mož Ivan

pa jo je čakal doma in skupaj sta nato zadovoljna ugotavljala, da lahko spomladi pričneta z gradnjo. Ob tem je Ivan vsak dan s strahom čakal, ali bo prejel poziv za vojsko tudi on. Na levem bregu Soče so vse mlade fante že vpoklicali. Razlagal si je, da poziva ni, ker je njegova domačija na desnem bregu Soče in ga zato Avstro-Ogrska ne vpokliče.

V tem času se je kraljevina Italija intenzivno pogajala z antanto za ozemlja, ki naj ji pripadejo po končani vojni. Na tajnem sestanku antante v Londonu, jeseni 1914, si je na pogajanjih tako izborila celotno Primorsko, Kras z Istro in Dalmacijo z otoki. Šele po zagotovitvi bogatega vojnega plena je tudi Italija pričela s pripravami na vojno. Z vojno napovedjo Avstro-Ogrskemu cesarstvu 23. maja 1915. leta je tudi Italija uradno stopila v vojno. Z razglasitvijo vojne napovedi je Italija takoj zasedla področje na desnem bregu Soče in vpoklicala vse mlade fante v svoje enote. Tudi Ivan je moral v vojsko in vsi njegovi načrti o obnovi kmetije so padli v vodo.

»Ko je spomladi l. 1915 Italija na strani antante stopila v vojno in napadla Avstrijo, se je za vse naše ljudstvo v Posočju začela trnova pot in prava kalvarija. Od Jadranskega morja, od starodavnega Štivana čez Kras in Gorico, po obsoških grebenih Julijskih Alp do Predela, torej izključno po slovenskem ozemlju goriške škofije, se je razvila bojna črta. Samo mesto Gorica je bilo že prve dni vojne obstreljevano.

Avstrijci so se takoj umaknili na levi breg Soče. Italijanska vojska je istočasno zasedla desni breg Soče, razen hriba Kalvarije nad Podgoro, same Podgore, Ločnika, Pevme in sv. Valentina (Sabotina). Ljudstvo iz zasedenega ozemlja na desnem bregu Soče je bilo evakuirano in odpeljano v notranjost Italije. Slovenski begunci so bili razkropljeni po vsej Italiji do Neaplja. Ko so kasneje italijanske čete zasedle še Avče, Deskle in del Banjške planote, so tudi iz teh krajev morali prebivalci v begunstvo v Italijo. Nadškof Sedej je duhovnikom naročil, naj ne zapustijo svojih vernikov in oni so ga ubogali ter šli z njimi v Italijo, kjer so jim bili dušni pastirji, tolažniki in svetovalci; skratka, delili so z njimi enako usodo, dobro in zlo. Nadškof Sedej je bil z njimi v stikih samo prek Mednarodnega rdečega križa.

Naše ljudstvo na levem bregu Soče je bilo prve dni vojne zmedeno. Avstrijski vojaki so podrli vse mostove čez Sočo. Italijani so začeli stre-

ljati s topovi in ker je bilo nekoliko ljudi ranjenih in ubitih, je prišel ukaz, da se morajo izseliti. Ljudje so se upirali, težko jim je bilo zapustiti domače ognjišče in oditi neznano kam. Šele na tretje brezpogojno povelje so se ljudje dne 20.8.1915 umaknili. Iz kanalskih hribov so jih spravili na vlak v Volčji Dragi, od koder so jih z železnico odpeljali v begunstvo. Iz tolminskega okraja so jih deloma odpeljali z bohinjsko železnico, deloma pa so šli peš po dolini Idrijce na sever. Tudi skozi Cerknjo so šle povorke beguncev. Zdravi so hodili peš, otroci in bolniki so se peljali na vozovih. Samo najpotrebnejše so mogli vzeti s seboj. Bila je to žalostna in pretresljiva slika. Precej beguncev je ostalo v Cerknem, ljudje so jih sprejeli z odprtim srcem. Mnogo jih je v Cerknem dočakalo konec vojne. Njihov položaj se je izboljšal, ko se je v Cerknjo preselilo tolminsko okrajno glavarstvo, ki je beguncem preskrbelo vojno podporo.«...»Večina beguncev pa je bila odpeljana naprej.«²

V tej žalostni povorki so bili tudi vaščani iz Opatjega Sela, med njimi je bil tudi Francetov oče Ivanin s svojo družino. Ko je Ivaninova žena, Francetova mati, zapuščala svoj dom, je vedela, da odhaja in nikoli več se ne vrne. Vsa v solzah je še zadnjič s pogledom zajela domačo hišo, zazrla se je tudi v Tržaški zaliv, nad katerim je sonce ravno vzhajalo. Naložili so jo na voz in krenili v begunstvo. Vojska jih je spremljala na železniško postajo, od koder so transportni vagoni vozili na Češko. Na žalost Ivaninova žena ni zdržala. Žalost, ker je morala na silo zapustiti domači kraj, jo je ugonobila. V bližini Sežane se je še zadnjič ozrla po kraški zemlji in za večno zaprla svoje oči. Kljub izgubi žene in matere je kolona in z njo družina Ivanin morala naprej. Ubogo mater so pustili v cerkvi v Sežani, ostala družina pa je morala nadaljevati pot.

»Begunci, ki so jih odpeljali na Češko, so imeli še srečo. Čehi so jih lepo sprejeli in naselili po privatnih hišah v Kutni hori, Moratovicah in drugod. Otroci beguncev so obiskovali češke šole in se naučili češkega jezika. Težja usoda je zajela tiste begunce, ki so jih poslali v taborišče v Gmünd na Nižjem Avstrijskem; v tem taborišču je bilo nad 20.000 beguncev, tudi mnogo Rusinov iz Galicije. Našim beguncem se je slabo

---

2 → Povzeto po točki št. 6. Prva svetovna vojna in begunstvo, Življenjepis dr. Frančiška Borgia Sedeja (1854 - 1931), Spisal dr. Josip Sedej, vir: http://www.rutars.net/sr_01_stefan_rutar/sr_2400_kultzadeve/sr_2401_fbsspnabor/sr_2405_fbszivlpis/sedej.htm

godilo. Bili so kakor jetniki, nihče ni smel zapustiti taborišča brez izkaznice. Hrana je bila slaba, prostori nezdravi, bolnice prenapolnjene. Zaradi neznosnih razmer so se begunci uprli; tedaj je oblast poklicala vojake s strojnimi puškami, da bi napravili red.

Kakor hitro je nadškof Sedej dobil obvestilo, kje živijo begunci z Goriškega, je začel ukrepati. Najprej je v taborišče Gmünd poslal tri duhovnike, da bodo beguncem v pomoč in dušno oskrbo. Gotovo tudi na njegovo posredovanje je z Dunaja prišla komisija, ki je zadevo preiskala in določila, da se vsi slovenski begunci preselijo v Bruck na reki Litvi (Leitha). V tem taborišču je bilo za begunce precej boljše, saj so imeli lastne šole, lastno službo božjo in so bili povsem svobodni. Ko je taborišče postalo pretesno, so begunce naseljevali v Wagni pri Gradcu na Štajerskem, kjer je živelo nad 20.000 beguncev iz Istre, Tržaškega in Goriškega. Furlani so imeli svoje taborišče v Pottendorfu nedaleč od Brucka.«³

Po odhodu ljudi iz Posočja v izgnanstvo se je vojna na tem področju razbesnela. Nastala je nova fronta - soška fronta.

Fronta je potekala v dolžini 90 km v zahodnem slovenskem visokogorskem svetu, v dolini reke Soče in na kraških planotah. Soška fronta je bila zaradi neugodnega terena ena najtežjih bitk v prvi svetovni vojni. Na Krasu, kjer je primanjkovalo vode, so vojaki pili celo lastni urin. Bila je bojišče med kraljevino Italijo (bojevala se je na strani antante) in Avstro-Ogrsko (centralne sile). Na strani Avstro-Ogrske so se bojevali skoraj vsi narodi te večnacionalne monarhije: Nemci, Madžari, Italijani, Slovenci, Hrvatje, Srbi, Bošnjaki, Čehi ...

Poveljnik avstro-ogrskih enot na jugozahodni fronti je bil nadvojvoda Evgen, poveljnik soške fronte pa je bil Svetozar Borojević von Bojna. Italijanski vojski je poveljeval grof general Luigi Cadorna.

Prvi boji ob Soči so se začeli že zvečer 23. maja 1915. Italijani so imeli dve armadi. Ena je bila postavljena od Kanina do Ločnika, sestavljena je bila iz 122 bataljonov pehote, 33 eskadronov konjenice in 147 topovskih baterij 2. armade. Druga je bila postavljena od Ločnika do Jadranskega morja, sestavljena je bila iz 51 bataljonov pehote, 77

---

3 → Povzeto po točki št. 6. Prva svetovna vojna in begunstvo, Življenjepis dr. Frančiška Borgia Sedeja (1854 - 1931), Spisal dr. Josip Sedej, vir: http://www.rutars.net/sr_01_stefan_rutar/sr_2400_kultzadeve/sr_2401_fbsspnabor/sr_2405_fbszivlpis/sedej.htm

Slika 5: Avstro-ogrška oskrbovalna linija preko Vršiča⁴

---

⁴ → www.sl.wikipedia.org/wiki/Soška_fronta

eskadronov konjenice in 35 topovskih baterij 3. armade. Avstro-ogrška vojska je imela takrat na tem področju le 45 bataljonov, 5 eskadrilij konjenice in 35 topovskih baterij. Ostale čete so šele prihajale. Avstro-ogrška vojska se je brez boja umaknila na črto Rombon-Bovec-Tolmin-Sabotin-Gorica-Devin. Tam je čakala Italijane in okrepitve. Italijani so prodirali počasi in previdno. Nadaljnji boji pa so se nadaljevali v dvanajstih soških bitkah.

1. soška bitka (23. junij – 7. julij 1915)

Italijanska vojska je želela zavzeti tolminsko in goriško mostišče ter zahodni rob kraške planote. Odločila se je za udar proti doberdovski planoti. Toda v bitki so le s težavo osvojili vznožje kraške planote pri Sredipolju, Romjanu in Selcu.

2. soška bitka (18. julij – 10. avgust 1915)

Osredotočili so se proti goriškemu mostišču in Krasu. Italijani so večinoma napadali neuspešno, nad Kobaridom pa jim je vendarle uspelo osvojiti Batognico in poriniti Avstrijce na rezervno obrambno črto.

3. soška bitka (18. oktober – 4. november 1915)

Italijani so predvidevali napad z mostišča pri Plavah, napad na vrh ter glavni udar na goriško mostišče, ki bi mu sledilo zavzetje Gorice. Vsi napadi so bili neuspešni.

4. soška bitka (10. november – 5. december 1915)

Bitka je bila omejena na odsek Plave-Vrh. Italijani so s topništvom in letalstvom sistematično rušili Gorico, na pomoč pa so priskočile tudi enote na Tolminskem, ki so napadale odsek Mrzli vrh–Vodil vrh. Tokrat je bil uspeh Italijanov neznamen: zavzeli so nekaj strelskih jarkov pri Doljah in Zagori, hrbet s cerkvijo med Oslavjem in cesto od Števerjana do Pevme, prednje jarke pri Podgori, na severozahodnem pobočju Vrha, na zahodnem robu Martinščine.

5. soška bitka (11. marec – 16. marec 1916)

Temeljila je predvsem na lokalnih napadih. Glavna cilja sta bila Gorica in Tolmin. Toda italijanski napadi so bili večinoma neuspešni.

6. soška bitka (6. avgust – 17. avgust 1916)

Glavna italijanska cilja sta bila Gorica in doberdobska planota. Zaradi premoči Italijanov Avstrijcem ni preostalo drugega kot napadalcem prepustiti porušeno Gorico in se umakniti na pomožno obrambno črto na levem bregu Soče. V drugi fazi ofenzive so Italijani poskušali Avstrijce izriniti še z novih položajev, vendar jim ni uspelo.

V naslednjih treh bitkah se je italijanska vojska osredotočila na rob kraške planote, na Fajtji hrib, Trstelj in Grmado, da bi se prebila do Trsta.

7. soška bitka (14. september – 17. september 1916)

Italijani so potisnili branilce z Mirenskega gradu in z drugih položajev ter med Lokvico in Opatjim selom.

8. soška bitka (10. oktober – 12. oktober 1916)

Italijani so potisnili branilce na drugo črto med Lokvico, Hudim Logom in Lukatičem, vzhodno od Gorice pa je padel vrh Šobra.

9. soška bitka (31. oktober – 4. november 1916)

Italijansko letalstvo je bombardiralo Sežano, Dutovlje in Miramar. Branilci so obranili Fajtji hrib. Italijani so v treh bitkah prodrli za 3 do 4 kilometre na petkilometerskem pasu, toda prodor v Trst se jim ni posrečil.

10. soška bitka (12. maj – 5. junij 1917)

Italijani so znova načrtovali prodor v Trst, zasedbo Kuka (611 m), Vodice (652 m), Sv. Gore in Škabrijela (646 m), s frontalnimi napadi iz Gorice pa naj bi se prebili tudi v Vipavsko dolino. Napadali so večinoma neuspešno. Avstrijci pa so ponovno zavzeli črto Flondar-Frnaža-Veršič.

11. soška bitka (17. avgust - 15. september 1917)

To je bila zadnja italijanska ofenziva na Soči. Italijani so pritisnili z vso močjo in dobro napadali, vendar so se kasneje zaradi nasprotnikove izčrpanosti vrnili na črto Log-Mešenjak-Hoje-Kal-Vrhovec-Madoni-Zagorje-Škabrijel. Ker so Avstrijci v nadaljnje dobro zadrževali napade, so se Italijani odločili, da končajo 11. ofenzivo. Teh sedemindvajset dni je bil najbolj krvav spopad na slovenskih tleh.

12. soška bitka (24. oktober - 27. oktober 1917)

Avstrijsko-nemške priprave na 12. ofenzivo so se zaradi strahu začele že v 11. ofenzivi. Avstrijskim vojakom so priskočili na pomoč nemški, načrt, poimenovan »Zvestoba v orožju«, pa je pripravil nemški general Krafft von Dellmensingen. Italijanski generali so ukazali obrambo. 24. oktobra 1917 so ob 2.00 zjutraj avstrijski in nemški vojaki pri Kobaridu silovito napadli. Uporabili so bojni plin in bliskovito skupno akcijo pehote ter topništva. Italijani so jih lahko zaustavili šele pri reki Piavi, ko so jim na pomoč priskočili še drugi vojaki. Italijani so, da bi zmanjšali težo poraza, to bitko poimenovali »Čudež pri Kobaridu«.⁵

Kljub pridobljenemu ozemlju v Posočju so centralne sile na vseh drugih bojiščih vojno izgubljale. Grozote vojne so se kazale praktično vsepovsod: uničene pokrajine, uničena gospodarstva, ogromno pohabljenih ljudi in ogromno padlih. Vojaška taborišča so bila polna vojnih ujetnikov. Začela so se pogajanja o predaji oziroma o kapitulaciji centralnih sil. Podpis kapitulacije in konec prve svetovne vojne sta bila 29. oktobra 1918, dokončno sklenjena mirovna pogodba z novo narisanimi mejami pa 28. junija 1919 v Versaillesu v Franciji.

Begunska taborišča so se začela zapirati in primorski begunci so se začeli pripravljati na vrnitev domov.

Ivan se je vrnil iz italijanske bolnišnice. Na fronti je bil hudo ranjen, imel je prestreljen prsni koš in težko je okrevail, vendar želja po domačem kraju ga je gnala naprej. Potrebno bo obnoviti kmetijo, zgraditi

---

5 → www.sl.wikipedia.org/wiki/So%C5%A1ka_fronta

hišo. Le kako bo uspel vse to postoriti, se je spraševal. S pomočjo pridne žene in družine mu bo gotovo uspelo.

Ivan je po nekaj mesecih domače nege povsem okreval. Ko je bil dovolj pri močeh, je stopil v vinograd, ki je bil ves uničen in razdejan. Z veliko ljubeznijo je začel ponovno negovati svoje trte. Tudi v breskovem nasadu je bilo potrebno veliko postoriti, porezati polomljene veje in zaceliti rane. Tudi njegovi nasadi so bili namreč ranjeni in le roka dobrega sadjarja in vinogradnika, kot je bil Ivan, jim lahko pomaga. Po nekaj mesecih trdega dela je Ivan ponovno zadovoljno gledal svoje imetje. Dela na hiši so se začela; vinograd in sadovnjak okrevata tako kot okreva tudi on sam, le neka huda slutnja ga mori. Skrbi ga, ali bo svoj na svojem ali bo tujec v tuji zemlji, brez pravice na svoj jezik, potujčen in zaničevan. Mar ne bo več smel prepevati v vaškem zboru slovenskih pesmi? In njegovi otroci, se bodo morali učiti tujega jezika, svojega bodo lahko govorili le doma naskrivaj, kot bi se ga morali sramovati? Ko tako zamišljen in zagrenjen stoji ob svoji na pol zgrajeni novi hiši, se zastrmi po hribu navzdol in oko se mu ustavi na primorski lepotici Soči. V spominu si obudi njega, svojega rojaka in pesnika, primorskega duhovnika in razsvetljenca Simona Gregorčiča in njegovo preroško pesnitev Soči. Začne si potihom mrmrati pesnitev sam zase, ponavlja verz za verzom, potem vse glasneje in niti sam se ne zave, da zdaj že z gromkim glasom recitira:

*»Takrat se spomni, bistra Soča,
kar gorko ti srce naroča:
Kar bode shranjenih voda
v oblakih tvojega neba,
kar vode v tvojih bo planinah,
kar bode v cvetnih je ravninah,
tačas pridrvi vse na dan,
narasti, vzkipi v tok strašan!
Ne stiskaj v meje se bregov,
srdita čez bregove stopi,
ter tujce, zemlje-lačne, utopi
na dno razpenjenih valov!«*

Tudi France, ki je še vedno v ruskem ujetništvu, razmišlja. Razmišlja o svoji materi, o svoji izbranki, o domačem kraju. Razmišlja o svojem padlem prijatelju Srečku. Le kako naj stopi pred njegovo mlado ženo in ji pove strašno novico. Razmišlja tudi o nesmiselnosti vojn in trpljenju malih ljudi. Pregnani so iz svojih domov, brez krivde zaprti in trpinčeni. Krivi so ljudje, presiti in od izobilja ne vedo, kaj počenjajo. Tako v mislih tava po taborišču, svojem tedanjem domovanju. Vendar ta dom ni vreden tega imena, tam sta le lakota in vsakodnevno trpljenje. Hrana je skoraj neužitna, bolj je podobna pomijam za prašiče kot hrani za ljudi. Spijo na lesenih pogradih, slamo so že zdavnaj zdrobili, vse bolj je podobna plevam. Tako ne gre več naprej, razmišlja France.

V tem času je vodstvo taborišča zbiralalo prijave za delovno brigado, potrebovali so tudi delavce na kmetijah. Vsi moški so bili na bojiščih in na kmetijah so ostale le ženske, starci in otroci. France se je takoj prijavil in že drugi dan odšel na delo na kmetijo v oddaljeno vas. Na dodeljeni kmetiji je bil zelo slabo sprejet. Lastnica je bila vdova, mož ji je padel na fronti in prepričana je bila, da so za njeno tragedijo krivi ubogi vojni ujetniki. Nekaj časa je ostal na tej kmetiji, čeprav lepe besede tukaj ni nikoli slišal, še za pozdrav je dobival le psovke: »Ti pes avstrijski«. Spal je zunaj na seniku. Hrana, ki jo je dobival, je bila slaba. Vendar je imel srečo in že kmalu je dobil novega lastnika. To je bil osivel stavec, oba njegova sinova sta bila ravno tako nekje na fronti in za njiju ni vedel niti kje sta niti kaj je z njima. S Francetom sta postala prava prijatelja. Učil ga je ruščine. France je stanoval v hiši skupaj z gospodarjem in njegovo ženo. Bil je kot član družine.

Vojni dogodki so se odvijali po nepredvidenem scenariju. Jeseni 1917 je Rusijo zajela boljševiška revolucija (oktobrska revolucija). Boljševiki so organizirali delovne brigade, ljudi so ponovno mobilizirali v armado, tokrat v rdečo armado. Gradili so porušene mostove in železnice. Potrebovali so tudi spremljajoče službe. Francetov gospodar je bil star možak, vendar privrženec boljševikov. Nagovoril je Franceta, naj se prijavi v boljševiške delovne brigade. »Tako ti ne bo treba več v vojno ujetništvo, boš svoboden človek,« mu je govoril.

France se je odločil in pristopil k boljševikom. Določen je bil v delovno brigado za gradnjo železnice. Gradili so porušeno progo proti Avstriji. Hitro so ugotovili, da je spreten kuhar in ga zadolžili za kuhinjo.

Obrti se je naučil na plantaži v Argentini. Z njegovim kuhanjem so bili zelo zadovoljni. Kmalu so začeli prihajati po hrano tudi železničarji in ljudje, ki so skrbeli za transport in odpremo vlakov. Na kosila je prihajal tudi starejši železničar, s Francetom se je hitro spoprijateljil. Spraševal ga je, od kod prihaja, kje vse se je bojeval. Povedal mu je, da je tudi sam že potoval do Trsta in hvalil solkanski most kot vrhunec arhitekture.

Nekega dne, bilo je v avgustu 1918. leta, prihiti železničar k Francetu in mu ves vesel pove: »V kratkem odpotuje vlakovna kompozicija invalidov in hudo bolnih ujetnikov za Avstrijo. Prevoz organizira mednarodna organizacija Rdečega križa. Tudi mene so izbrali za spremstvo vlaka do avstrijske meje.« S Francetom sta takoj začela planirati; le kot slepi potnik se lahko pritihotapi na vlak. Tako sta izdelala plan.

Na dan odhoda France prinese železničarjem kosilo. Takoj po kosilu se skrije v grmovje ob železnici in čaka znak, kdaj se lahko pritihotapi v vagon. France naredi vse tako kot sta se dogovorila, vendar železničarja ni od nikoder. Tudi vlak še vedno stoji na postaji kljub temu, da so ga že zdavnaj napolnili z bolniki. Nastopila je noč in France že obžaluje, da se je odločil za tako tvegan pobeg. Ko tako ves obupan in otrpel leži v grmovju, zasliši žvižg in vagoni se začno premikati. Pomislil je, da je železničar pozabil nanj in obupan gledal za odhajajočim vlakom. Tedaj opazi dogovorjeni znak iz vagona. Požene se iz grmovja, v teku skoči na zadnji vagon in odpotuje domov.

V ujetništvu je bil 3 leta in pet mesecev. Po treh dneh skrivanja in bežanja pred kontrolami prispe vlakovna kompozicija in z njo France na železniško postajo na Jesenice. Takoj po prihodu prevzame kompozicijo vojska, ki začne preverjati vse potnike, tudi pri Francetu iščejo dokumente Rdečega križa. Ker je brez dokumentov, ga odvedejo na komando. Šele po dveh dneh zasliševanja se prepričajo, da je pobegli vojni ujetnik iz ruskega ujetništva. Za hrabrost in iznajdljivost ga zato oficir nagradi z enim mesecem dopusta.

Sedaj je končno svoboden in doma, na domači zemlji. Poskuša čim prej oditi v domačo vas. Poiskati želi družino in svojo zaročenko. Nekaj denarja je res dobil na komandi za pot, vendar ga ne želi zapraviti. V tem času si je vojska celila rane po končani 11. ofenzivi na Soči. Dnevi so se začeli krajšati, jesen je bila pred vrati. France si v svoji iznajdljivosti poišče prostor na vozu, ki je bil namenjen na Goriško. Peljali so

hrano za vojsko. Potovali so po novo izsekani cesti čez Vršič, gradili so jo ruski ujetniki. Dela so bila sedaj že v zaključni fazi. Ko je France videl množico siromašnih raztrganih vojakov, vojnih ujetnikov, mu je bilo težko pri srcu. Tudi sam je bil še pred nedavnim v enaki vlogi, vendar drugje, na drugem kraju, med tujimi ljudmi.

Po prihodu v Gorico se je France poslovil od vojakov in se peš napotil v rodno vas Opatje Selo. Pot je dobro poznal. Neštetokrat jo je že prehodil, vendar je bila sedaj drugačna, počutil se je kot bi bil na tujem, v tuji deželi. To ni bil več njegov svet, to ni bil njegov Kras kot ga je poznal. Imel je občutek, da so še okoliški hribi ranjeni in da je vsak kamen zdrobljen. Naselja in vasi, skozi katere je šel, so bila od obstreljevanja dobesedno zravnanana. Nikjer ni bilo videti civilista, nikjer ni bilo domačinov. Groza se ga je lotevala in spraševal se je: »Ali je tudi pri nas doma tako?«. To vprašanje si je nenehno ponavljal. Pot mu je tekkel po čelu, vendar ni čutil utrujenosti, hotel je čim prej priti v svojo domačo vas. Za seboj je puščal vasi, ki si tega imena niso več zaslužile, saj so bile le gmote kamenja, s katerim so nekoč skrbni domačini gradili svoje domove. Večkrat je moral tudi s poti, saj je bila na več mestih zaradi ruševin neprehodna. Naenkrat, niti ni dobro vedel kdaj, se je znašel v svoji rodni vasi. Ni bilo nobene hiše, ki bi še stala, vse so bile le kup ruševin. »Kje je domača hiša, kje so domači?« si je ponavljal. Hitel je naprej in ko je prispel na sredo vasi, kjer bi naj stala njihova domačija, se je dokončno zjokal. Ali je res, da ni ostalo drugega kot le domača šterna – vodnjak, ki ga je oče, znan kamnosek, tako lepo naredil. Bila je najlepša v vasi. Sedaj je kazala borno podobo. Še kamen, ki je služil za pokrov, je bil uničen. Domače hiše ni bilo. Iz kamenja je štrlela le ena stena. Takrat ga prešine misel: »Kje je moj težko zasluženi in prihranjeni denar? Zazidal sem ga v steno domače hiše?«. Ves paničen se zažene med ruševine, premetava kamenje, znoj mu teče po čelu, utrujen je od poti, vendar ne čuti utrujenosti. Išče in koplje z golimi rokami po ruševinah brez predaha. Dan se že izteka, vsak čas bo sonce utonilo v tržaškem zalivu, vendar on ne vidi krasnega jesenskega sončnega zahoda. Pred njim je le kamenje in ruševine. Mora odnehati, tema je in ne vidi več. Ves utrujen in premočen od potu zaspi kar na ruševinah domače hiše. Sanja in v sanjah se mu prikaže njegova mati. Vsa v solzah mu maha. Vidi tudi svojo zaročenko, domačo hišo in očeta, kako kleše kamen. Začenja se daniti. Tržaški zaliv se že blešči v jutranjem

soncu. Tudi France se prebudi, šele takrat začuti lakoto. Poje nekaj vojaške hrane, ki jo ima s seboj. Dobil jo je na komandi za na pot. Sedaj je naspan, cel dan je pred njim in sedaj si lahko naredi plan. Najprej bo pogledal po vasi, potem se znova lotil iskanja svojega zaklada. Vas se mu zdi še bolj žalostna kot jo je videl ob prihodu. Nikjer nikogar, nikjer žive duše. Le ena hiša na koncu vasi še stoji in še ta je brez strehe. Vse drugo je porušeno. Vrne se na ruševine domače hiše in z golimi rokami začne premetavati kamenje. Cel dan neutrudno dela, roke ima vse oguljene od ostrega kamenja, vendar ne odneha. Ponovno prenoči na domačem dvorišču, a si tokrat nekoliko bolj uredi ležišče. Preden zaspi, si utrujen misli: »Zjutraj moram še zadnji vogal hiše prekopati, tam gotovo najdem denar«.

Slika 6: Kostanjevica na Krasu

Bilo je že popoldan. Ni bilo zvonjenja iz vaških cerkva, ni bilo komu zvoniti, pa tudi zvonikov in zvonov ni bilo. Vse zvonove so pobrali in pretopili v topovske cevi. Sedaj zvonijo drugače. France je nejevoljno zalučal zadnji kamen domače hiše in obupano obsedel. Zaman je tri dni iskal, našel ni ničesar. Kri mu teče iz razrezanih rok. Bolečine, ki

so mu jo povzročili ostri kamni, ne čuti, čuti le praznino. Praznino in žalost. Vse je izgubil. Svoje najdražje. Svoje imetje, svojo tako drago vas. Kaj človeku še ostane? Skoraj mu je bilo žal, da ni ostal tam daleč pod Karpati, brez te bolečine. Živel bi v upanju, da se domači imajo dobro. Sedaj je vse to izginilo. Nekaj časa je še ostal tako zamišljen. Kaj sedaj? Najprej je potrebno izvedeti, kje so domači. Kje lahko to izve? Nazaj v Gorico pojde, to je edina rešitev. Tam gotovo izve, kje so njegovi. Časa ima dovolj, da jih poišče.

V Gorici je hitro izvedel, da so vaščane iz Opatjega sela odselili že leta 1915 na Moravsko, Češko. Denarja je imel ravno za v eno smer. Prepričan, da mu uspe poiskati starše, se je takoj odpravil na Jesenice. Tu si je kupil vozovnico do Brna na Češkem. Po nekaj dneh mučnega potovanja je prispel na Češko.

Srečanje s starši je bilo prisrčno, vendar tudi zelo žalostno. Zvedel je, da mu je mama na poti v internacijo umrla in da je njegova zaročenka, takoj po njegovem odhodu odšla v Argentino, kjer je imela svojega brata.

Po nekaj tednih, preživetih z očetom, je moral France nazaj v vojsko. Še nekaj dni in dopust mu bo potekel. To ga je močno žalostilo, vendar pomagati se tu ni dalo. Odpotoval je nazaj, vendar dalje od Maribora ni mogel. Tu je izvedel, da je avstro-ogrsko cesarstvo kapituliralo. Bil je hladen novembrski dan in vojaki z raznih bojišč so se zbirali. Pomešal se je med vojake, bili so Srbi. Vračali so se domov. Bili so zmagovalci. Bojevali so se na zmagovalni strani sil antante. Povedali so mu, da slovenska komanda v Mariboru zbira enote za zavzetje Maribora in zavarovanje severne slovenske meje pred Avstrijci. Formirala naj bi se enota zmagovalnih sil pod vodstvom majorja Rudolfa Maistra. Takoj se je tudi sam prijavil v enoto Maistrovih borcev za severno mejo.

Ob razpadu Avstro-Ogrske leta 1918 je ostalo odprto vprašanje severne meje na Štajerskem. Tako Slovenci kot Nemci so bili prepričani, da bo ta meja zanje ugodna. Slovenci so pričakovali ozemlje, ki bo segalo do narodnostne meje. Tudi Nemci so pričakovali veliko. Njihova minimalna zahteva je bila meja na Dravi, vključno z Mariborom.

30. oktobra 1918 se je v Mariboru sestal nemški občinski svet in razglasil Maribor z okolico za sestavni del nemške Avstrije. Tako Nemcem kot Slovencem je bilo jasno, da bo v boju za mejo odločal boj za Maribor. V Mariboru so bili takrat Slovenci v manjšini, mnogi so klonili pod po-

nemčevalnim pritiskom. Delavstvo je bilo organizirano v avstrijski socialdemokratski stranki in je sodelovalo z Nemci. Vojska v mestu je bila različnih narodnosti, kljub temu pa so Nemci nanjo računali. Nemcem je bil zelo naklonjen tudi 47. pešpolk v dravski vojašnici.

V razmerah, ki za Maribor in slovensko Štajersko niso bile ugodne, so mariborski Slovenci 26. septembra 1918 ustanovili Narodni svet za Štajersko. Ta je postal nosilec mnogih odločitev, ki so odločilno vplivale na poznejšo osvoboditev Maribora in severne meje. Med drugim je svet dosegel, da je deželno vodstvo v Gradcu imenovalo na slovenskem Štajerskem slovenske okrajne glavarje. Ti so svojo dolžnost prevzeli 1. novembra 1918. Takrat je tudi Narodni svet prevzel upravo na slovenskem Štajerskem. Na sejah Narodnega sveta je sodeloval major Rudolf Maister.

»20. novembra 1918 je ustanovil prvi slovenski pešpolk. Zaradi spremembe razmerja sil v Mariboru se je Maister hitro odločil – prevzel je vojaško oblast v Mariboru, odstavil prejšnje poveljstvo, odpustil vojake drugih narodnosti, Slovcem pa ukazal, da ostanejo še naprej pod orožjem. Maistrove odločitve je soglasno potrdil Narodni svet. Podelil mu je čin generala in ga imenoval za poveljnika Maribora in vse Spodnje Štajerske. 23. novembra 1918 ob 4. uri zjutraj prehitijo zeleno gardo in jo razorožijo. V nekaj dneh je generalu Maistru uspelo, da se je avstrijska vojska umaknila na območje nemške Avstrije. Tudi njegova naslednja vojaška in diplomatska dejanja so pripomogla k temu, da smo Slovenci dobili večino ozemlja, ki so ga zasedle njegove vojaške enote.

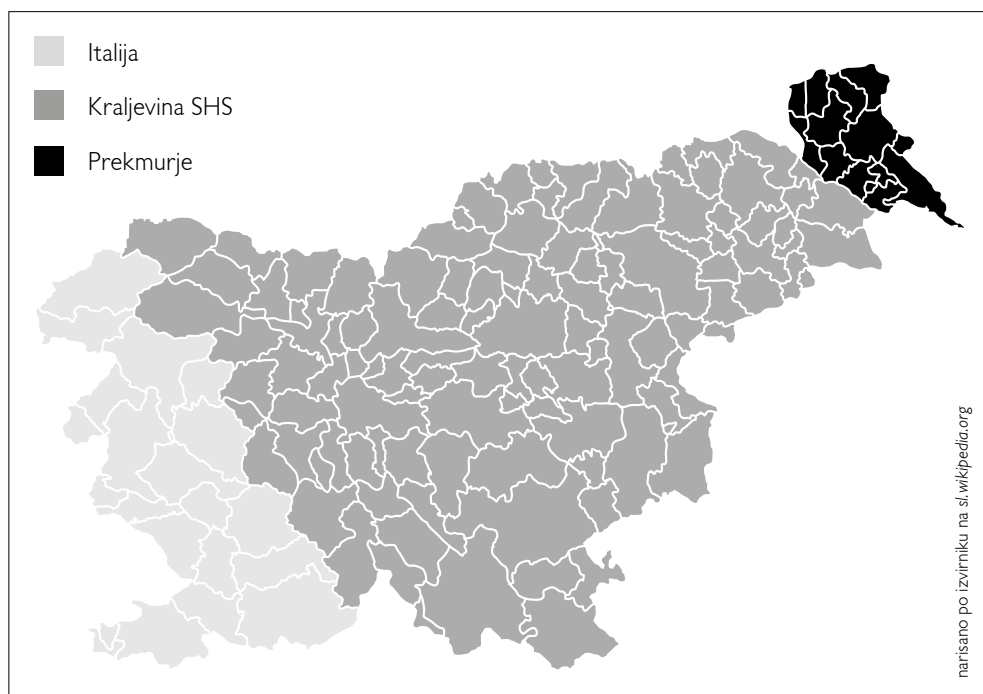
Boj za slovensko narodno mejo se je uspešno končal, toda le na slovenskem Štajerskem.«⁶

---

6 → Društvo Rudolf Maister, <http://sun.gfm-ljutomer.si/maister/strani/obvestilo07.htm>

Vojna je bila končana. Velesile so začele trgovanje z ozemlji. Največja poraženka prve svetovne vojne Avstro-Ogrska je izgubila ogromno svojega ozemlja. Tragedija je v tem, da je celotna Slovenija bila v avstro-ogrski monarhiji in sedaj se je med zmagovalke delilo tudi slovensko ozemlje. Z rapalsko pogodbo je Slovenija izgubila celotno Primorsko.

»Rapalska pogodba je bila mirovna pogodba, ki sta jo 12. novembra 1920 v Rapallu podpisali kraljevina SHS in kraljevina Italija. S pogodbo je bila določena meja med državama, s čimer je bila tretjina slovenskega etničnega ozemlja, Istra in del Dalmacije, dodeljena Italiji, ki je v zameno priznala kraljevino SHS.

Slika 7: Ozemlje današnje republike Slovenije leta 1920: svetlo siva – Italija, temno siva – kraljevina SHS, črna – Prekmurje, dodeljeno kraljevini SHS leta 1919.

Italija je zaradi ozemeljskih teženj do južne Tirolske in Istre vstopila v prvo svetovno vojno spomladi 1915, po podpisu tajnega londonskega

sporazuma. S porazom in de facto razpadom Avstro-Ogrske novembra leta 1918 je zasedla več kot dogovorjeno ozemlje. Italijanska vojska je zasegla plovila nekdanje avstro-ogrske vojne mornarice, ki jo je cesar Karel I. zapustil državi SHS, zasedla severno Dalmacijo in dalmatinske otoke ter Primorsko do Postojne in želela priti celo do Ljubljane, a so ji slovenski in srbski prostovoljci to preprečili. Vse to ozemlje si je lastila kraljevina SHS, ki mednarodno ni bila priznana.

Na pariški mirovni konferenci leta 1919 so bili Slovenci in Hrvati formalno zastopani v delegaciji kraljevine Srbije, saj kraljevina SHS do podpisa mirovne pogodbe ni bila uradno mednarodno priznana. Predsednik ZDA Wilson ni priznaval londonskega sporazuma in celotnih italijanskih apetitov po ozemlju, pač pa omiljeno različico, po kateri pa Slovenci vseeno ne bi imeli dostopa do morja. Dogovor takrat ni bil sklenjen,

Slika 8: Rapalska meja (narisan po izvorniku na vedez.dzs.si)

a je bilo predlagano, da kraljevina SHS in Italija to uredita dvostransko. Italijanska pogajalska izhodišča je izboljšal tudi pesnik in nacionalist d'Annunzio, ki je 12. septembra 1919, dva dni po senžermenski formalni ukinitvi Avstro-Ogrske, z iredentisti nasilno osvojil Reko, ki je bila začasno pod protektoratom mednarodnih sil antante in ustanovil »italijansko regentstvo Kvarnerja«.

Na tridnevni konferenci, ki je sledila naslednje leto v Rapallu blizu Genove, se je Italija obnašala kot velesila. Presegla je, z londonskim

sporazumom obljubljeni, ozemlje in s sporazumom 12. novembra 1920 dosegla razmejitveno črto Mangart - Triglav - Krnice pri Novakih - Špehovše - Hotedršica - Planina pri Rakeku - Snežnik - Reka, pripadli so ji tudi otoki Srakane, Unije, Cres, Lošinj, Lastovo, Palagruža in mesto Zadar.«⁷

Primorski in istrski begunci so se začeli vračati iz taborišč iz Avstrije, Češke in Italije. Begunci iz Italije so ostali v isti državi in so se lažje vračali na svoje porušene domove. Begunci z levega brega Soče so izgubili vse. Po sprejeti rapalski pogodbi je Primorska spadala pod Italijo. Vasi so bile porušene in izropane. Kam sedaj, se je postavljalo vprašanje marsikateri begunski družini. Naš prvi slovenski pisatelj in napredni duhovnik Primož Trubar je izrekel besede »nigder dom«, ko je bil tudi sam begunec. Pregнала ga je rimska cerkev zaradi naprednih misli protestantizma. Moral je v Nemčijo, v mesto Wurtemberg. Ta izrek je še kako veljal za Primorce in Istrane. Po treh letih izgnanstva so si morali iskali novi dom. Na Primorsko se niso imeli kam vrniti, domovi so bili uničeni in pokrajina je bila okupirana od Italijanov. Pri iskanju nastanitve jim je pomagal oddelek za socialno politiko deželne vlade Slovenije. Primorske begunce s Krasa, bili so v taboriščih na Dolnjem Avstrijskem, je sprejela ljutomerska občina še pred koncem vojne. Razporejeni so bili po domačijah, kasneje v zapuščene vojaške barake v Borecih. Kmetje so begunce v ljutomerski občini lepo sprejeli. Begunci so si poiskali tudi zaposlitve, večina v opekarni Boreci. Begunce s Češke so napotili v izpraznjeno vojaško taborišče Strnišče pri Ptujju.

»Med prvo svetovno vojno so od marca leta 1915 v Strnišču zgradili za vojaške potrebe več rezervnih vojaških bolnišnic in taborišče za vojne ujetnike. V šestih ograjenih taboriščih z barakami je bilo prostora za 14.000 postelj. Vojaška oblast je prvotno nameravala tukaj zgraditi le taborišče za vojne ujetnike. Ko pa je 1915 izbruhnila vojna osrednjih sil z Italijo, so načrt za Strnišče spremenili, saj so potrebovali več bolnišničnih kapacitet bližje italijanski fronti. Za gradnjo barak je v ptujskem muzeju ohranjen načrt, ki ima devet ograjenih prostorov, ki so jih različno poimenovali. Posebej je bilo ograjeno pokopališče, veliko 0,92 ha v k.o. Gerečja vas, kjer so leta 1916 pričeli graditi kapelo, ki je

---

7 → http://sl.wikipedia.org/wiki/Rapalska_pogodba

še danes ohranjena. Dokončana je bila 1917 s prostovoljnimi prispevki. Na kapeli je tabla z imeni izvajalcev. Ograjeno je bilo tudi kopališče blizu taborišča Halic, kjer je sedanje kopališče v Kidričevem in je bil srednji bazen še del starega taboriščnega, le da so ga nekoliko povečali. Taborišče je štelo 295 barak. Med večje stavbe so sodile barake s sto ležišči in jedilna hala. Oktobra leta 1918 je avstrijska vojaška uprava zapustila Strnišče in novembra 1918 je taborišče prevzel v upravljanje oddelek za socialno politiko deželne vlade Slovenije. Nato so strniške barake nudile zatočišče beguncem s Primorske in Istre, ki so se vračali iz Avstrije in Češke.«⁸

Slika 9: Barake v taborišču Strnišče pri Ptuju

Od jeseni 1918 do jeseni 1919 se je v taborišču nabralo 4600 novih prebivalcev. Deželna vlada je odprla v taborišču osnovno šolo. V šolskem letu 1918/1919 je obiskovalo pouk 617 učencev. Poučevali so učitelji primorski begunci. Že naslednje šolsko leto so imeli 919 učencev. V tem času je bilo v taborišču že 6400 stanovalcev.

Spomladi 1920 so začeli primorski begunci zapuščati taborišče. Iskali so možnosti za vračilo na svoje domove. Politične razmere na zasedenih okupiranih področjih Posočja so bile sedaj najugodnejše. Politična okupatorska oblast je nekoliko popustila.

---

8 → povzeto po www.kidricevo.si

V tem času so bile tudi volitve v italijanski parlament. Primorci in Istrani so dobili 5 poslancev. Ugodna politična situacija je bila le navidezna. Kmalu so fašisti pokazali pravo podobo.

Družine s Krasa in dela goriških Brd se niso v tem času odselile. Domete so imeli porušene. Pa tudi z okupacijo se niso hoteli sprijazniti. V novi politični situaciji po prihodu fašistov to tudi ni bilo več mogoče.

Deželna vlada je v taborišču vzdrževala poleg šole še bolnišnico, sirotišnico za predšolske otroke, menzo in razne obrtne delavnice.

Taboriščniki so prejeli tudi socialno podporo. Ta je znašala od 120.000 do 140.000 kron na družino. V času od 1. januarja 1918 do 31. januarja 1922 se je v taborišču rodilo 173 otrok. Umrlo je 128 ljudi. Pokopani so na taboriščnem pokopališču.

V dveh proizvodnih obratih so se taboriščniki učili poklica in se zaposlovali. Izdelovali so lesene in kovinske izdelke.

Vojaške barake so si preuredili. Vsaka družina je imela svoj prostor. Hranili so se v skupni menzi. Nekaj denarja so zaslužili z delom v delavnicah, nekaj so dobili socialne podpore. Tako so v tem času beležili tudi 63 porok.

Maistrovi borci so svoje delo opravili hitro in učinkovito. Razorožili so zeleno gardo in zasedli vse pomembne točke v mestu. Sedaj so si zaslužili dokončni odhod iz vojske. Tudi France je želel čim prej nazaj v civilno življenje. Dovolj mu je bilo vsega. Želel je le, da čim prej leže v domačo posteljo in z družino povečerja domačo koruzno polento z mlekom. Vendar kam, kje je sedaj njegov dom, kje bo zakuril domače ognjišče in skuhal polento? Kje naj išče svoje domače? So se že vrnili s Češke in kam so se napotili? Odločil se je, da se pozanima kar v Mariboru na deželni vladi, kako je z begunci s Primorske. Na deželni vladi so ga napotili v begunsko taborišče Strnišče pri Ptujju.

Takoj po prihodu v taborišče je ugotovil, da je prav prišel. Našel je svojo družino, vaščane in znance iz domače vasi. Vsi so bili ravno pri skupni večerji v veliki vojaški jedilnici. Kako so se ga razveselili. Posebej vesel ga je bil oče Ivanin. Bil je že precej star in bolehen. Begunstvo in izguba žene sta ga močno prizadeli. Sedaj, ko se je vrnil njegov najdražji sin France, je bil pomirjen. Sit je bil življenja v taborišču. Takoj po večerji je poklical Franceta in mu zaupal: »Odločil sem se, domov

grem. Rad bi umrl na domači kraški zemlji. Dovolj mi je potikanja po svetu.« Dolgo v noč sta oče in sin razpravljala, kaj morata narediti. Vendar Ivanin se je odločil. Naslednji teden bo odšel iz taborišča in se začasno naselil pri sestri, ki živi v Italiji, v mestu Ronki.

France se je v Strnišču hitro zaposlil kot ekonom v begunski kuhinji. Vsak dan je bilo potrebno pripraviti okrog tisoč obrokov po trikrat na dan. Ker je bil kuhar tako v Argentini kot Ukrajini, je delo – kuhanje poznal in ga je veselilo, ni mu predstavljalo posebnega bremena. Vsak dan je odhajal nabavljat živež v sosednje vasi in mesto Ptuj. V kuhinji je delala Marija, mlado dekle iz njegove vasi. Ko je le mogel, ji je kaj posebnega prinesel iz mesta. Kmalu se je med njima vnela ljubezen in France se je trdno odločil, da Marija postane njegova žena.

Dnevi so minevali, dan je bil enak dnevu. Mlada družina si je želela končno ustvariti svoj dom in zaživeti na svoji zemlji. Odhod na Primorsko ni bil mogoč. Tam je bilo vse porušeno in Primorska je bila pod okupacijo Italije. Na veliko so se razširile govorice, da se v Prekmurju izvaja agrarna reforma. Pri delitvi zemlje bodo imeli prednost primorski begunci. Nekaj posameznikov je že odšlo ogledat si nove kraje in kakšno zemljo bodo dobili. Po vrnitvi so poročali, kaj so videli. Vsi so si bili enotni, da je potrebno sprejeti ponujeno možnost. Prva skupina štirinajstih družin je zapustila taborišče junija 1921 in se odselila v Prekmurje. Francetu je bilo žal, da ni med njimi, vendar z nosečo ženo na prazno polje ne more. Z ženo Marijo sta se dogovorila, da se spomladi naslednje leto tudi onadva preselita iz taborišča in si pridobita zemljo v Prekmurju.

Deželna vlada Slovenije je z 31. januarjem 1922 prenehala vzdrževati begunsko taborišče v Strnišču. Ustavila je izplačilo vseh podpor, zaprla kuhinjo, ukinila bolnišnico. Predvideno selitev primorskih beguncev iz Strnišča so zamaknili do 30. 8. 1922. Po ukinitvi taborišča so končno po sedmih letih življenja po taboriščih begunci s Primorske in Istre našli svoj prostor pod soncem v Prekmurju.

Po razpadu avstro-ogrske monarhije so se začele na novo formirati države. Ozemlja nekdanje monarhije so si lastile zmagovalke. Slovenija je bila pod posebnim pritiskom. Italija je zahtevala svoje ozemlje. Izborila si ga je že leta 1915 na tajnem sestanku v Londonu. Avstrija si je želela ohraniti čim več ozemlja. Za zaščito svojih meja si je Slovenija morala poiskati zavezništvo. Našla si ga je v povezavi s Srbijo in Hrvaško. Ta povezava je ustvarila kraljevino SHS.

»Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev (okrajšano SHS), država, je nastala z združitvijo države Slovencev, Hrvatov in Srbov ter kraljevine Srbije 1. decembra 1918. 3. oktobra 1929 je bila država preimenovana v kraljevino Jugoslavijo.

Nevarnost s strani Italije, ki je po koncu prve svetovne vojne in razpadu Avstro-Ogrske v skladu z londonskim paktom zasedla Primorsko in Istro ter dele Dalmacije, in pritisk Srbov po združitvi v skupno državo, izražen že s krfsko deklaracijo, sprejeto 20. junija 1917 v izgnanstvu na Krfu, sta povzročila 1. decembra 1918 združitev države SHS s kraljevino Srbijo v kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev s sedežem v Beogradu.

12. novembra 1920 so predstavniki vlade SHS in italijanske vlade v italijanskem mestu Rapallo podpisali pogodbo o razmejitvi, znano kot rapalska pogodba. Jugoslavija se je z njo odrekla velikanskemu delu ozemlja na zahodu: Goriški, delu Gorenjske, in sicer Beli Peči, Notranjske, Trstu, Istri, Zadru ter otokom Cres, Lošinj, Lastovo in Palagruža. Reka je dobila status svobodnega mesta, dve leti kasneje pa je Jugoslavija priznala Italiji tudi pravice nad tem mestom. S podpisom rapalske pogodbe je pod Italijo prišlo okoli pol milijona Slovencev in Hrvatov.«⁹

Po ustanovitvi kraljevine SHS so nastale realne pogajalske možnosti, da si Slovenija pridobi del ozemlja razpadle monarhije. Na mirovnih pogajanjih je Slovenija kot članica zveze SHS v Versaillesu z mirovno trianonsko pogodbo dobila del Prekmurja.

---

9 → http://sl.wikipedia.org/wiki/Rapalska_pogodba

»Trianonska mirovna pogodba je bila sklenjena po koncu I. svetovne vojne med antantnimi silami in njihovimi zaveznicami na eni strani in Madžarsko, kot naslednico Avstro-Ogrske oziroma ogrskega dela nekdanje monarhije, na drugi strani. Madžarska je izgubila več kot dve tretjini, pred koncem vojne še ogrskega ozemlja ter približno dve tretjini prebivalcev Ogrske, od tega cca. 3,3 milijona prebivalcev, ki so se šteli za Madžare. Z mirovno pogodbo so največ ozemlja po razpadli Avstro-Ogrski pridobile Romunija, Češkoslovaška in kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev. Trianonska mirovna pogodba je bila podpisana 4. junija 1920 v palači Grand Trianon, v Versaillesu pri Parizu, v Franciji. Eno glavnih določil pogodbe je omejilo število vojakov na 35.000. S to pogodbo so bila Ogrski odvzeta naslednja ozemlja:

- Slovaška in podkarpatska Rutenija sta pripadli Češkoslovaški,
- Gradiščansko je pripadlo Avstriji,
- $\frac{2}{3}$ Slovenske krajine (Prekmurje), Slavonija in Banat sta pripadli kraljevini SHS,
- Transilvanija je pripadla Romuniji.

Kasnejše težnje Madžarske, da doseže razveljavitev trianonske mirovne pogodbe, niso obrodile plodov. Kmalu po podpisu 14. junija 1921 je ratificirana pogodba na francoskem zunanjem ministrstvu. Po ratifikaciji je sledila razmejitvena meja med Madžarsko in SHS, katero je opravila mednarodna razmejitvena komisija 14. novembra 1921. leta. Ne glede na zarisano mejo so se pogajanja nadaljevala. Trianonska mirovna pogodba je dokončno potrjena na konferenci veleposlaništev v Parizu 10. novembra 1922. leta. Po končani drugi svetovni vojni se ponovno postavlja vprašanje trianonske mirovne pogodbe. Zaradi sklepov madžarskega parlamenta decembra 1941, s katerimi so enostransko preklicali trianonsko mirovno pogodbo, je bilo potrebno to vprašanje ponovno reševati. Dokončna potrditev sklenjene trianonske mirovne pogodbe v okvirju sedanjih meja s strani velesil je bila izvedena na konferenci 10. februarja 1947 v Parizu.

Na zasedenih področjih Posočja in Dalmacije Italijani izvajajo raznorodovalno politiko.

Sprva vojaška in pozneje civilna italijanska uprava ni obvladovala občutljivih nacionalnih in političnih problemov zasedenega ozemlja, kjer je bilo slovansko prebivalstvo čvrsto zasidrano – na obsežnih ob-

močjih je bilo celo večinsko in je težilo k združitvi z »matično domovino« (za Slovence in Hrvate Julijske krajine je bila to kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev), razen tega pa se je ta skupnost kulturno-politično izoblikovala v habsburški mnogo nacionalni državi. Nepripravljenost italijanskih oblasti in sveža vojna izkušnja, ki je Italijanom prikazovala Slovane kot osovraženo prednjo stražo avstrijskega zatiranja, sta pri oblasteh izzvali skrajno protislovno ravnanje. Po eni strani se je okupacijska oblast še pred določitvijo jugoslovansko-italijanske meje v letih 1918–1920, tudi zato, ker so jo naščuvali domači nacionalisti, trdo znašala nad Slovenci, ki so se izrekli za priključitev k Jugoslaviji. Sprejela je številne omejevalne ukrepe – razpuščala je občinske uprave in narodne svete, omejevala svobodo združevanja, pošiljala ljudi pred vojaška sodišča, zapirala vojne ujetnike, internirala in izganjala zlasti izobražence – in z njimi izpodkopala obnovo kulturnega in političnega življenja slovenske skupnosti. Hkrati so okupacijske oblasti podpirale manifestacije italijanstva tudi zato, da bi pogajalcem za novo razmejitve prikazale deželo kot italijansko.

Pogodba, ki sta jo kraljevina Italija in kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev podpisali novembra 1920 v Rapallu, je docela zadovoljila italijanske zahteve in je od ozemlja, ki so ga Slovenci obravnavali kot svoj narodni prostor, odtrgala krepko četrtino. Italija je to dosegla, ker je imela ugodnejši položaj pri pogajanjih, saj je izšla iz vojne kot zmagovalka s potrjenim statusom »velesile«. Pogodba ni zavezovala Italije k spoštovanju slovenske in hrvaške manjšine, pač pa je zagotavljala vso zaščito italijanski manjšini v Dalmaciji; kljub temu se je s tega območja preselilo v kraljevino Italijo nekaj tisoč Italijanov.

Fašistični raznarodovalni pritisk pa se v prizadevanjih za »etnično bonifikacijo« Julijske krajine ni omejil na politično zatiranje. Tako so oblasti poleg poitalijančevanja krajevnih imen ali obvezne uporabe ustaljenih italijanskih imen, poitalijančevanja priimkov in osebnih imen, vzpodbujale izseljevanje Slovencev, njihovo nastavljanje v notranjost države in kolonije ter načrtovale notranjo agrarno kolonizacijo Primorske z doseljevanjem Italijanov.«¹⁰

---

10 → http://sl.wikipedia.org/wiki/Trianonska_mirovna_pogodba

Za priključeno ozemlje so bila dvajseta in trideseta leta čas gospodarske krize. V Julijski krajini je namreč fašizem skušal uresničiti program popolnega uničenja slovenske in hrvaške narodne identitete.

Slika 10: Istrska okolica

Ivan, razočaran nad situacijo in položajem Slovencev na Goriškem, po italijanski okupaciji tega področja razmišlja, kaj narediti. Jutri ima pomembno sejo na narodnostnem občinskem svetu v Gorici. Kako naj se postavi, ali bo imel podporo ostalih članov ali bo preglasovan? Zahteval bo ohranitev pravic Slovencev, krajevnih napisov, imen, govora, šol. Kako bo vse te zahteve lahko zagovarjal, ali do dobil podporo ostalih članov sveta? Kakšna bo reakcija oblasti?

Noč je prebedel, ni mogel zaspati, preveč skrbi je imel. Moramo uspeti, moramo združiti vse sile in argumente. Ne smemo popustiti. S temi mislimi se je zjutraj odpravil na sejo. Odšel je zgodaj, med potjo bo obiskal župnika. On mu bo gotovo kaj pametnega svetoval, saj je naš, trden Slovenec. Pred sejo mora pridobiti na svojo stran nekaj delegatov iz ostalih krajev. Poskušal jim bo pojasniti, kako pomemben je današnji sestanek za ves slovenski narod na Goriškem.

Seja se je začela točno ob dogovorjenem času. Do sedaj so vedno imeli sejo v slovenskem jeziku. Danes je sejo začel predsedujoči v italijanščini. Poslanci so protestirali, vendar predsedujoči jim je pokazal odlok oblasti, v katerem je bilo zapisano, da se vse seje vodijo izključno v uradnem jeziku in ta je Italijanski. Ivan je bil najglasnejši med tistimi, ki so zahtevali vodenje seje v slovenščini. Vendar zaman – tak je odlok in tako mora ostati.

Pri točki dnevnega reda nacionalna vprašanja je Ivan postavil svoje zahteve. Govorile so o izgubljenih pravicah Slovencev na zasedenih področjih. Ivanove predloge je odbor z večino glasov podprl. Videti je bilo, da se bodo zadeve začele urejati. Zadovoljen je odšel domov. Še preden je prispel domov, se je spotoma ustavil pri vaškem župniku. Želel ga je informirati o doseženih sklepih na seji. V tem času so ga doma že iskali karabinjerji. Ko je prispel domov, so ga odvedli na zaslišanje z ukazom: »Zaradi širjenja sovražne propagande in neizpolnjevanja državnih ukazov mora na karabinjersko postajo. Pojasniti mora svoje sklepe.«

Zaslišanje je bilo na karabinjerski postaji v Gorici. Hoteli so vedeti, kdo iz SHS mu daje navodila, kdo je njihov vodja in koliko jih je v skupini. Na zaslišanju je srečal še preostale Slovence. Vsi, ki so njegove predloge potrdili, so bili zaslišani. Zasliševali so jih izmenoma celi dan. Ko niso izvedeli ničesar, ker tudi ni bilo kaj izvedeti drugega kot, da so Slovenci in želijo svoje pravice nazaj, so jih v večernem času izpustili.

Takoj po odpustu z zaslišanja so z dekretom ukinili nacionalni svet in odvzeli vse pravice in članstvo vsem Slovincem. Postali so brezpravni državljani. Pokoravati se morajo oblasti in izpolnjevati vse njene ukaze. Ivan se s temi zahtevami ni mogel strinjati. Takoj po prihodu domov z zaslišanja je naročil svojima najstarejšima hčerama, naj se pripravita za na pot. Obe sta bili že polnoletni. Odpotovali bosta v Argentino in tam poiškali njegovega dobrega prijatelja, ki je že pred časom odšel v Argentino. Tam ima svojo plantažo. Pomagal jima bo dobiti zaposlitev. Že teden dni

po dogodkih je odplula ladja iz Trsta in na njej sta bili Ivanovi hčeri. Žalosten je bil, ker izgublja hčeri, istočasno pa srečen, ker jih pošilja iz tega krutega in za Slovence neprijaznega sveta. Bilo je poletje 1920. leta.

»Okupirano področje Julijske krajine in Istre je doživljalo vse večji teror. Fašisti so prepovedali vsa slovenska in hrvaška glasila. Zapirali so slovenske in hrvaške izobražence in duhovščino. Izvajali so stroge ukrepe poitaljančevanja. Fašisti so 13. julija 1920 v Trstu zažgali narodni dom »Balkan«. Uničili so slovenske in hrvaške trgovine in čitalnice. Uničena je bila tudi tiskarna »Edinost«, ki je tiskala slovenske in hrvaške časopise. Tudi na zasedenih področjih v Istri so požigali slovenske in hrvaške domove. Med drugimi so v Puli zažgali narodni dom. Fašisti so zahtevali od italijanske vlade, da očisti okupirano področje Julijske krajine in Istre od Slovencev in Hrvatov. V tem kontekstu je 20. septembra 1920 Mussolini v Puli dejal: »Proti inferiornemu in barbarskemu narodu, kot so Slovenci in Hrvati, je potrebno voditi politiko batine in da je dolžnost fašistov učvrstiti mejo Italije na Brenneru, Snežniku in Dinari. Počistiti je potrebno notranjost od elementov, kateri so se pretihotapili v italijansko zemljo.«

Vrstili so se protesti slovenskih in hrvaških zastopnikov. Delegacija je odšla do predsednika Italije z memorandumom. Istega so poslali tudi mirovni konferenci v Pariz. V memorandumu je bila dana zahteva, da se Slovincem in Hrvatom omogoči samoodločba o svoji prihodnosti. Nasilja fašistov so se stopnjevala do te mere, da so se v začetku 1921. leta začeli masovni upori prebivalstva okupiranih področjih. Upori so bili vsi krvavo zatrti. Na parlamentarnih volitvah 15. maja 1921 je slovensko-hrvaška narodna stranka nastopila enotno. Kljub izredno velikemu fašističnemu terorju so uspeli dobiti 5 poslancev.

Po volitvah so Italijani vršili še večji teror nad Slovenci. Pravic niso imeli nobenih.«¹¹

Ivan je vse pogosteje zvečer odhajal od doma. Celo svoje nasade je začel zanemarjati. V njih je do sedaj vedno našel svoj mir. Nanje je bil posebej ponosen. Imel je najlepši vinograd daleč naokoli. Tudi nasadi breskev niso zaostajali.

---

11 → povzeto po Šepić, Dragovan, Između dva rata, Istra, Binoza_Epoha, Zagreb, 1969

Žena ga je v strahu opazovala, vendar ni silila z vprašanji, kod hodi. Neko noč, ko ni mogel spati, je zaupal ženi: »Veš, organizirali smo se v tajno slovensko društvo. Hočemo pridobiti čim več naših somišljenikov. Ko nas bo dovolj, bomo zahtevali plebiscit in odcepitev od Italije. Organizirali so se po vseh slovenskih vaseh.« Bila je zima leta 1921. Dogovorili so se, da spomladi leta 1922 nastopijo s svojimi zahtevami.

Gradnja hiše je lepo napredovala. Tudi vinograd je že v celoti obnovil. Letos je planiral zasaditi nov breskov nasad. Do poletja bo hiša končana. Potem bo lažje. Tako razmišlja Ivan in oko mu odtava preko Soče in še dalje tja, kjer Slovenci lahko govorijo slovensko.

V tem pride prijatelj, vaški župnik in ga pozdravi.

»Kaj počneš, Ivan?« ga ogovori.

»Ravno sem končal delo v vinogradu, sedaj sedim in razmišljam, kako bi bilo lepo oditi tja daleč na slovensko, tja, kjer se lahko po domače pogovarjaš.«

»Veš, Ivan,« pravi župnik, »zelo težko novico ti prinašam. Danes sem dobil sporočilo od našega župnika iz Gorice. Naš človek je. Izvedel je, da so te fašisti obsodili na smrt in da planirajo likvidacijo čez tri dni. Prišli naj bi iz Rima in v tej noči likvidirali še nekatere organizatorje slovenskega društva. Dva dni imaš čas. Skušaj kaj prodati, vzemi ves denar, kar ga imaš in pojdi z družino čez Sočo. Tam ti bodo že pomagali naši, smo se organizirali za pomoč. Moram na pot. Moram še nekaj naših fantov obvestiti.«

Ivan ni vedel, česa naj se loti. Stopil je k ženi in ji zaupal novico, ki mu jo je prinesel župnik. Vedel je, da se fašisti ne šalijo. Ni še minilo leto, ko so sredi Trsta zažgali slovenski narodni dom. Tudi o tajnih likvidacijah so bili že obveščeni. Takoj sta naredila plan. »Ti, žena, poskrbi za otroke, naj gredo vsi v šolo kot da se nič ne dogaja. V tem času, ko boš sama, pripravi nekaj oblek in najnujnejših stvari za na pot. Jaz pojdem v sosednjo vas k prijatelju Pepiju. Njemu ponudim posestvo. Upam, da ima kaj denarja, da bomo imeli za začetek, tam v Sloveniji.«

Zvečer, dan pred odhodom, se je Pepi oglasil pri Ivanu. Pogodbo o prodaji sta naredila pred pričo v župnišču. Na občino je bilo prenevarno iti. Cena za prodajo je bila takšna, koliko denarja si je Pepi uspel zagotoviti v enem dnevu. Denarja je bilo za slabih deset procentov vrednosti njegovega imetja. Dogovorila sta se tudi, kar sta zapisala v

pogodbo, da ima Ivan možnost odkupa posestva pod enakimi pogoji, v kolikor se vrne. Do morebitne Ivanove vrnitve razpolaga Pepi z vsem premoženjem, kot bi bilo njegovo. V kolikor se Ivan ne vrne, ostane posestvo v Pepijeви trajni lasti.

Naslednja dva dneva sta hitro minila. Župnik mu je poslal sporočilo, kje dobi vodiča po prestopu Soče. Poslal mu je tudi nekaj denarja, last društva za najnujnejše primere za reševanje svojih članov.

Drugi dan ponoči, ko je vas mirno spala, se je Ivan še zadnjič ozrl po svojih vinogradih. V soju lune so bili še lepši in veličastnejši kot podnevi. Zaklenil je vrata novo zgrajene hiše, ključ položil pod polico, kot sta se dogovorila s prijateljem Pepijem in odšel v temno noč proti Soči.

Nikoli več ni Ivanovo oko zrlo po goriških pobočjih in nikoli ni njegovo uho več slišalo šepeta Soče - Krasna si, bistra hči...

Po prestopu reke je takoj poiskal vodiča kot je bilo dogovorjeno. Ta je že imel pripravljen voz in konje. Naložili so stvari na voz in se odpeljali v novi svet, v novo državo Jugoslavijo. Pri Postojni so prečkali novo mejo med Italijo in kraljevino Jugoslavijo. Dokumentov niso imeli, bili so italijanski državljani. Kot politični begunci so tudi prestopili ilegalno mejo in prišli v svojo novo domovino.

Dopoldne po Ivanovem odhodu je prišel Pepi z družino na novo kupljeno posestvo. Želel ga je zavarovati pred podivjanimi fašisti. Z župnikom sta se dogovorila, da ga obišče zvečer, še pred prihodom fašistov. Po dobljenih informacijah pridejo ta večer likvidirat Ivana in družino. Nista dolgo čakala. Pila sta Ivanovo vino in ugotavljala, da take kapljice ni daleč naokoli. V tem zaslišita ropot avtomobilov na dvorišču in razbijanje po vratih. Pepi pohiti odpret vrata. Čim jih odklene, navalijo črnosrajčniki v hišo. Kolnejo po laško in hočejo odvleči Pepija s seboj. Takrat vstane župnik od mize, jim pokaže kupoprodajno pogodbo in pojasni. Ivan je prejšnji dan prodal posestvo in odšel v Slovenijo. Fašisti preiščejo vse prostore nove hiše. Ker ne najdejo ničesar, prekolnejo vse prisotne in oddivjajo iskat nove žrtve.

Med tem je bil Ivan že na poti proti Mariboru, kamor se je napotil iskat nov dom.

Pogoji za naselitev primorskih beguncev v Prekmurje so bili dani z začetkom agrarne reforme v kraljevini SHS.

Po končani prvi svetovni vojni nastane nova država kraljevina SHS, v kateri so se združile Srbija, Hrvaška in Slovenija. Z nastankom nove države so nastale razmere za osvoboditev kmečkega prebivalstva od odvisnosti od tujih veleposestnikov. V dotedanji kraljevini Srbiji ni bilo velikih veleposestnikov. Prevladovali so manjši kmetje. Isti sistem je želel vpeljati regent Aleksander za celotno monarhijo. Pogoji za začetek agrarne reforme so bili dani. Za izvedbo agrarne reforme so poleg političnih nastali še socialni razlogi. Vojni ujetniki so prinašali nove ideje o lastnini iz ruskih ujetništev. Vse bolj se je budil upor proti fevdalnim lastnikom.

Ker je agrarna reforma postala nacionalna in socialna nujnost, je regent Aleksander že prve dni po osvoboditvi in zedinjenju, 1. decembra 1918 v svojem razglasu 6. januarja 1919, med drugim dejal:

»Želim, da se takoj prične pravično reševati agrarno vprašanje, da se odpravijo zemljiška veleposestva. Veleposestna zemlja bo razdeljena med siromašne poljedelce. Veleposestnikom bo zemlja poplačana s pravično odškodnino. Vsak Srb, Hrvat in Slovenec bo gospodar svoje zemlje. Kmete - tlačane pa pozivam, naj v zaupanju v mojo kraljevsko besedo počakajo, da komisije pravično in po zakoniti poti dodelijo zemljo, ki bo samo njihova.«

Izvajanje agrarne reforme v Dolnje Lendavskem srezu je za primorske in istrske begunce ključnega pomena. Začetek agrarne reforme v Prekmurju oziroma v Dolnji Lendavi je 2. oktober 1919. Takrat se je drugič sešel prekmurski narodni svet in obravnaval vprašanje agrarne reforme.

Največji veleposestnik v Dolnje Lendavskem srezu je bil knez dr. Miklos Esterhazy de Galantha. Po njegovi smrti 1920. leta je posestvo prevzel knez dr. Pal Esterhazy de Galantha, eden največjih veleposestnikov na Madžarskem. Del njegovega veleposestva na področju Prekmurja je meril 16 000 oralov, od tega je bilo 7000 oralov gozda. Na področju vasi, v katere so se kasneje naselili primorski in istrski begunci, je veleposestvo obsegalo naslednje površine: Dolga vas 1116 oralov, Kamovci 96 oralov, Petišovci 1346 oralov in Pince 758 oralov.

Razlastitev veleposestniške zemlje je bila izvršena proti odškodnini. Vsi razlaščeni veleposestniki so dobili plačilo v obveznicah privilegirane agrarne banke ali v gotovini od agrarnih upravičencev.

Zakupno pogodbo za petišovsko pristavo je imel sklenjeno s knezom Esterhazyjem vele zakupnik Ferenc Hertelendy do leta 1932. Okrožni agrarni urad v Murski Soboti jo je razdril 9. novembra 1920, po pritožbah vele zakupnika je pogodbo podaljšala Agrarna direkcija iz Ljubljane do jeseni 1921, ko so jo dokončno razveljavili in zemlja je prešla na Agrarno agencijo.

Ker je Esterhazyjevo veleposestvo veljalo za fidejkomis (neprodajno, dedno rodbinsko posestvo) je bilo posestvo dano v štiriletni najem. Leta 1925 je knez Pal Esterhazy veleposestvo skušal prodati delniški družbi Brače Janekovič v Zagrebu. Ker ministrstvo za agrarno reformo ni dovolilo prodaje, je 20. aprila 1925 polnopravno posest nad veleposestvom prenesel na hrvaško-slavonsko parcelacijsko in kolonizacijsko banko. Gozdove, med njimi tudi Mursko šumo, je banka prodala 1929. leta Križevačkoj imovnoj opštini iz Bjelovara, ki je leta 1931 gozdove, med drugim tudi Mursko šumo, prodala Lesnoprerađivački zajednici Našička, ki je v Dolnji Lendavi zgradila žago in ozkotirno železnico za odvoz lesa iz gozdov. Tako je Našička maksimalno izkoriščala gozdove, pogozdovala jih je bolj malo.

Veleposestnikom so zemljo razlastili do doseženega maksimuma 75 ha obdelovalne zemlje ali skupaj 200 ha vse zemlje.

Pogoji za pridobitev agrarne zemlje so bili precej natančno definirani. Zemljo so lahko dobili samo državljani Jugoslavije, in sicer srbske, slovenske in hrvaške narodnosti. Državljanom madžarske narodnosti po letu 1924, ko so bili vsi najemniki madžarske narodnosti razlaščeni, se zemlja ni smela dodeljevati. Zemljo so dobile družine brez zemlje ali tiste, ki so jo imele manj kot 10 oralov.

Agrarni upravičenci so se delili na:

- lokalno agrarne interesente - domačine brez zemlje ali z minimalnimi količinami le-te;
- koloniste s splošnimi pravicami - domačine brez zemlje;
- koloniste optante - begunce z okupiranega področja zaradi nasilja in ekonomskih razlogov;
- prostovoljce - iz prve svetovne vojne;

- avto koloniste – priseljence iz Prekmurja ;
- begunce – s Primorske in Istre zaradi prve svetovne vojne.

Lokalni agrarni interesenti so v bližini svojih domov dobili po 1 oral zemlje na člana družine. Upoštevali so tudi posest, s katero so že razpolagali. Odškodnino za pridobljeno zemljo so plačali sami.

Kolonisti s splošnimi pravicami so dobili nekaj več zemlje od agrarnih upravičencev. Kolonisti optanti, avto kolonisti in primorski in istrski begunci so dobili po 8 oralov na družino. Odškodnino za pridobljeno zemljo so plačali sami.

Prostovoljci so imeli najboljše pogoje. Dobili so 10 oralov zemlje na družino. Odškodnino za pridobljeno zemljo jim je plačala država.

Za plačevanje odškodnine je agrarni zakon določeval naslednje kriterije:

- v krajih, kjer je obstajal kataster na dan 27. februar 1919 so odškodnino določali po tem katastrskem dohodku;
- za ostalo zemljo so obračunavali razred, v katerega je zemlja spadala in upoštevali katastrski dohodek.

Agrarni interesenti so plačali v kolonizacijski sklad ministrstva za poljedelstvo 5% odškodnine v 30-ih dneh po prejemu razlastitvenega odloka, kjer je bilo vpisano, koliko morajo plačati bivšemu lastniku, nadaljnjih 5% pa v enem letu.

Rok odplačevanja odškodnine je bil 30 let.

Največji nasprotnik agrarne reforme in kolonizacije primorskih in istrskih beguncev je bil prekmurski narodni poslanec v ustavodajni skupščini SHS, pozneje kraljevini Jugoslaviji v Beogradu, član SLS, upokojeni duhovnik Klekl Jožef. On je v svojih Novinah pogosto pisal o nasprotovanju priseljevanja v Prekmurje. Tudi njegove zahteve, ki jih je naslavljajal na ministrstvo, so bile pisane v tem kontekstu. Zahteval je, da se poveča agrarni maksimum veleposestnikom za preskrbo prebivalstva Dolnje Lendave in za patronat nad cerkvami, da se zemlja razdeli domačinom in ne beguncem. Na njegovi strani so bili cerkveni dostojanstveniki in Dolnje lendavska politična oblast.«¹²

---

12 → KOKOLJ, Miroslav, Prekmurski Slovenci od narodne osvoboditve do nacistične okupacije : 1919-1941, Pomurska založba, Murska Sobota, 1984

»Kolonizacija primorskih in istrskih beguncev se je začela 21. junija 1921. leta z naselitvijo 14 družin iz vojaškega taborišča Strnišče pri Ptujju na pristavo v sedanjo kolonijo Petišovci Marof. Pobudo za preselitev beguncev iz Strnišča v Prekmurje je dal goriški rojak, sedaj delegat glavnega poverjeništvaa za agrarno reformo v Murski Soboti, Anton Štrekelj 20. maja 1920. leta. S kolonizacijo so nastali zaselki ob že obstoječih vaseh, tako imenovane kolonije primorskih in istrskih beguncev, in sicer:

- ob vasi Petišovci s pretežno madžarskim prebivalstvom KOLONIJA PETIŠOVCI MAROF;
- ob vasi Dolga vas s pretežno madžarskim prebivalstvom KOLONIJA DOLGA VAS - DUŠANOVEC;
- ob vasi Žitkovci in Kamovci KOLONIJA KAMOVCI.

Novo nastale vasi v času kolonizacije beguncev:

- KOLONIJA BENICA;
- KOLONIJA PINCE MAROF.

Kolonizacija v Prekmurju je potekala iz ekonomskih in političnih razlogov. Iz političnih razlogov so hoteli s kolonizacijo okrepiti slovenski živelj na ozemlju, ki je bilo narodnostno ogroženo. Iz ekonomskih razlogov so hoteli nadomestiti primorskim beguncem izgubljeno zemljo po okupaciji njihovega življenjskega področja po sklenjeni rapalski pogodbi. Z rapalsko pogodbo je bil krivično odvzet Sloveniji velik del zahodnega dela njenega ozemlja.

Pravna osnova za kolonizacijo je bila dana z izvedbo agrarne reforme. Dodeljevala je razlaščeno veleposestniško zemljo državljanom slovenske, hrvaške in srbske nacionalnosti. Zemljo so dobili tisti, ki so bili brez lastne zemlje. Begunci s Primorske so bili italijanski državljani. Pribežali so v Jugoslavijo zaradi zatiranja slovenstva in zaradi fašističnega nasilja nad njimi. Najprej so morali zaprositi za jugoslovansko državljanstvo. Po pridobitvi državljanstva so lahko zaprosili za agrarno zemljo.

Primorski begunci, povečini s Krasa, so bili 1915 internirani na Češko. Čehi so jim po končani prvi svetovni vojni ponujali zemljo in dr-

žavljanstvo, vendar domotožje in želja po domači grudi jih je pripeljala nazaj v Slovenijo. Domov na Primorsko se niso mogli vrniti zaradi dobesedno zbranih in opustošenih vasi in zaradi italijanske okupacije. Zaradi take situacije so jih začasno naselili v vojaško taborišče Strnišče pri Ptuju. Agrarna reforma je ustvarila pogoje za zaprtje taborišča. Begunci so dobili agrarno zemljo. Ustanovile so se kolonije.«¹³

»Že poleti 1920 so se razširile vesti, da nameravajo »begunske« družine naseliti na Esterházyjevem veleposestvu, česar pa domačini niso hoteli slišati, ker so se čutili prikrajšane za zemljo, ki je sami niso imeli dovolj.

Kleklove Novine so takoj zavrnilo namero agrarnih oblasti:

»V Prekmurji niti telko zemlje nega, ka bi naše revno i siromaško ljudstvo, štero preveč potrebuje zemljo mogli zadovoljiti ... Veleposestniki v Prekmurji komaj telko zemlje majo, da s tem niti našega prebivalstva nedo mogli zadovoljiti. Pa ne pozabimo še edno. Tej veleposestniki so tudi patronje naših cerkvi, če se njim zemlja vsa razdeli, äto de pa držao gor naše cerkvi i farofe, z tem ne računajo, ki ščejo zemljo deliti. Čemu k nam tujce priseljevati? Tak je preveč gosto prebivalstvo Prekmurja. Ali naši ljudje naj idejo v Albanijo ali Macedonijo, šteri so se tu rodili na domácej griidi. Tej so tu rojeni i ostanajo tu, naj njim dajo dovolj zemlje. Primorce naselite tja, tej bliže pripadajo k Albaniji i Macedoniji!«

Kljub Štrekljevemu predlogu rešitve ni bilo, nasprotno, z 20. junijem 1920 so beguncem ukinili vsakršno podporo; bili so brez doma in sredstev, da bi lahko delali in živeli.

Še preden so v Ljubljani kaj ukrenili, so Novine obvestile bralce:

»Delo je zdaj že na telko prišlo, da so resan ništorni begunci že prišli mesto gledat. Proti tomi je znova protestirala naša Kmetská zveza (ki ji je načeloval Klekl, op. M. K.) in prosila Klekla, našega poslanca, naj se z ostrim protestom obrnejo na dotično ministrstvo, da se nameravana selitev tih beguncev v Prekmurje začasno prepreči, ar v Prekmurji je tak med vsemi pokrajinami Jugoslavije, najbolje gosto prebivalstvo, čemu bi še trbelo naselitev.«

---

13 → povzeto po KOKOLJ, Miroslav, Prekmurški Slovenci od narodne osvoboditve do nacistične okupacije : 1919-1941, Pomurska založba, Murska Sobota, 1984

Národná poslanca SLS Klekl in dr. Josip Hohnjec, kakor da ne bi imela nobenega političnega občutka za narodno zedinjenje Slovencev, sta medtem 9. februarja 1921 naslovila na ministra za agrarno reformo naslednje protestno pismo:

»Gospod minister!

Že dolgo se namerava naseliti v Prekmurju v okolici D. Lendave primorske begunce. Ker je ta namera v nebo kričeča krivica proti prebivalstvu Prekmurja, je to pri vseh merodajnih oblasteh že večkrat protestiralo proti nji. Prekmurje je namreč najbolj gosto naseljena pokrajina v celi kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev, nima toliko zemlje, da bi se mogla zadovoljivo razdeliti med potrebne sloje, niti štiri hektáre ne pride na eno siromašno družino.

Na stotine ljudi se je izselilo že v tem času iz Prekmurja, odkar to pripada kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev samo zato, ker niso dobili zemlje pri izvedbi agrárne reforme.

Podpisani je dvakrát naznanil oblastvu za agrarno reformo v M. Soboti, da so se pri njem na stotine javili naši domači Prekmurci, kateri se hočejo naseliti v D. Lendavi i v kljub temu mojemu naznanilu se namerava izvesti naselitev beguncev – Primorcev, kakor svedoči priloženi telegram, v okolici D. Lendave.

Najenergičneje protestiramo proti tej nakani ter prosimo g. ministra, naj odkrito tendenco podrejenih mu organov z močno roko prepreči, obenem pa odredi, naj se kolonizirajo v Prekmurju samo domačini in naj se počaka na tiste uboge naše rojake v Ameriki, da se vrnejo, kateri so podpisánemu naznanili, da se hočejo doma naseliti.

Prosimo strehe našim brezdomcem.

Z globokim spoštovanjem.«

Kleklov in Hohnječev protest sta zalegla.

Minister za agrarno reformo Džunovič je 11. februarja 1921 br. 2557 brzojavno sporočil agrárni direkciji, da »odredjuje obustavo naseljivanja primorskih begunaca u Donjoj Lendavi.

Agrárna direkcija je na brzojavko odgovorila ministrstvu za agrarno reformo, da je zemljišče, ki ga je imel in ga še ima Hertelendy v zakupu, ob državni meji in je obdano z madžarskim prebivalstvom, ki ima

večinoma dovolj zemlje in se zanjo ne poteguje. Za naselitev beguncev z Goriškega je imela naslednje razloge:

- njihovo narodno zavest, zaradi česar bi se povečal državotvorni element v obmejnem Prekmurju;
- njihovo izurjenost v poljedelstvu, s čimer bi se povzdignilo tamkajšnje zanemarjeno kmetijstvo;
- njihovo veliko bedo, ker bodo taborišča v Strnišču razpustili in bodo ljudje, ki so zaradi vojne izgubili vse imetje, brez doma, zemlje in zaslužka;
- olajšanje državne blagajne, ker ne bo treba več skrbeti za osirotele družine iz državnega sklada;
- priložnost, da se morejo državljani Madžari priučiti občevanja z naseljeniki v enem izmed jugoslovanskih jezikov, kar bodo s pridom uporabili;
- da tisti del Prekmurja, ki je najmanj obljuden in je tam najplodnejše zemljišče, pripravijo za morebitno poznejšo kolonizacijo.

Vpliv vele zakupnika Hertelendyja in drugih madžarskih prebivalcev, ki so netili odpor proti naselitvi goriških Slovencev, je podprl tudi Božidar Sever, občinski regent v Dolnji Lendavi in Kleklov somišljenik in sklical več shodov, na katerih je ščuval proti agrarnim organom in proti naselitvi »Primorcev«.

Po vsem, kar se je dogajalo v Dolnji Lendavi in okolici proti naselitvi beguncev, je agrarna direkcija 31. III. 1921 pod št. 1821 poročala ministrstvu:

Prebivalstvu Prekmurja se je dalo nad 9500 juter zemlje v zakúp. Večinoma so deležne zakupodaje občine v ravnini, kjer se razprostirajo veleposestva. Ker je prebivalstvo gosto naseljeno, ni seveda povsod potolaženo. Dejstvo pa je, da hočejo prekmurski prebivalci imeti zemljo le v bližini svojih naselbin in se je za prevzem zemlje v jugovzhodnem kotu Prekmurja oglasilo le 30 prosilcev, čeprav je okrajno glavarstvo pozvalo k prijavi vse občine in je tudi lokalno časopisje opozorilo na ugodno priložnost. Ker je zemlje še več kot za 300 rodbin, bi prekmursko prebivalstvo ne bilo prikrajšano, če se tja naseli le 25 begunskih družin. Do odpora bi moglo priti le, če ga umetno uprizorijo.

Okoli zemljišča na severni in zahodni strani je nekoliko madžarskih naselbin, katerim so, ko še ni bilo navodil, dali zemljo v štiriletni za-

kúp. Izhajali so iz načela, da je treba z vsemi državljani enako ravnati. Madžarsko kmečko ljudstvo je tu povečini lojalno in mirno, nima skoraj nikakršne nacionalne zavesti, zato bi ga s pravičnim ravnanjem in dobro šolo v kratkem pridobili za našo državo. Zato direkcija predlaga, naj bi tudi tem madžarskim rodbinam že v zakúp dano zemljo za sedaj pustili, zlasti ker sedaj za zemljo v okolišu teh občin ni dovolj slovenskih reflektantov.

Na ta del zemljišča reflektirajo tudi prebivalci iz Medžimurja, vendar je zagrebška agrarna direkcija brez vednosti ljubljanske tem že oddala del Festetichevega veleposestva, ki je v Prekmurju.

Spričo navedenih okoliščin je agrarna direkcija predlagala ministru, da prekliče brzojavno odredbo.

Po tem poročilu in predlogu je minister za agrarno reformo brzojavno odgovoril: »Ako je osigurana potreba u zemlji za domače stanovništvo naše národnosti – suvišak upotrebite za prímorské begunce.« Z odredbo št. 9846 z dne 25. apríla 1921 pa je dovolil, da se 25 družin iz taborišča v Strnišču naseli na Esterházyjevem veleposestvu, in sicer takoj.

Agrarna direkcija je 28. apríla 1921 sporočila vsebino ministrske odredbe okrožnemu agrárnemu úradu v Murski Soboti z naročilom, da takoj dá zemljo beguncem, bodisi da jo vzame upravi veleposestva, bodisi vele najemniku Hertelendyju.

Okrožni agrárni urad je še isti dan odgovoril agrárni direkciji, da preselitev 25 begunskih družin na posestvo v Petišovce ni možná takoj v polnem obsegu, ker ima Hertelendy večino najete zemlje že obdelane v lastni režiji, praznih pa je le 26 oralov. Glavna ovira je pomanjkanje stanovanj. V dveh poslopih je 20 delavskih družin, v mali hiši je »gazda«, eno poslopje pa zaseda vele najemnik, tako začasno ni prostora niti koticčka za stanovanja. Po končanem gospodarskem letu in odhodu vele najemnika bo prosto njegovo stanovanje, v katerem bo prostora za 6 do 8 družin, obenem pa tudi del stanovanj družin, ki se bodo preselile. Prví naseljenci bodo lahko pripravíli tla za príhod ostalih družin v septembru in októbru za jesensko setev.

Kljub številnim odporom je okrožni agrárni urad 25. junija 1921 št. 1929 poročal agrárni direkciji, da je 31. maja oziroma 1. junija sedem begunskih družin z 31 člani iz ljutomerskega sreza prispelo v Petišovce. »Nastanili so se v stanovanju prejšnjega, gazde« in v prostih sobah za družine. Dve družini morata začasno bivati na podstrešju. Priseljenci

so brez vsega, nimajo ne orodja ne živine ne obleke. Ker so ostali sami, se jih je lotila nezadovoljnost. Razjasnili so jim predpise za prevzem že obdelane zemlje. Po daljšem razpravljanju so se zedinili, ko jim je Hertelendy ponudil nekatere ugodnosti.* Dne 22. junija so prispele še štiri družine iz begunskega taborišča, a ker niso dobile stanovanja v Petišovcih, so začasno bivale v Lendavi. Upravo taborišča v Strnišču so obvestili, naj ne pošilja novih naseljencev, dokler ne postavijo dveh barak in ne preskrbijo osnovnih sredstev. Barake so jim poslali iz Strnišča, nakar so prihajale nove družine priseljencev.

Tako je od 1. junija 1921 nastajala kolonija **Petišovci Marof**.

prvi naseljenci	poklic	prejšnje bivališče
Ferfolja Franc	poljedelec	Hudi log, Sežana – Boreci, Ljutomer
Pahor Anton	poljedelec	Hudi log, Sežana – Strnišče
Pahor Jože	poljedelec	Opatje selo, Gorica – Križevci, Ljutomer
Pahor Jože II	poljedelec	Opatje selo, Gorica – Boreci, Ljutomer
Pahor Josipina	poljedelka	Hudi log, Sežana – Boreci, Ljutomer
Perdec Tomaž	kamnosek	Hudi log, Sežana – Boreci, Ljutomer
Šviligoj Anton	poljedelec	Opatje selo, Gorica – Boreci, Ljutomer
Ferfolja Jože	poljedelec	Sv. Peter, Gorica – Boreci, Ljutomer
Grebenjak Anton	poljedelec	Kanál, Gorica – Strnišče
Jelen Jože	poljedelec	Opatje selo, Gorica – Strnišče
Pahor Alojz	poljedelec	Opatje selo, Gorica – Strnišče
Pahor Anton II	poljedelec	Hudi log, Sežana – Strnišče
Pahor Franc	poljedelec	Opatje selo, Gorica – Strnišče
Pahor Franc II	poljedelec	Hudi log, Sežana – Strnišče

Naslednji naseljenci po letu 1923

naseljenci	poklic	prejšnje bivališče
Baler Ivan	poljedelec	Petišovci
Bencik Jozef	usl. veleposestva	Žitkovci
Bencik Jozef II	poljedelec	Grgar, Gorica

Černe Franc	zidar	Sv. Martin ob Muri
Čurič Aleksander	poljedelec	Mursko Središče
Gabor Jožef	poljedelec	Črenšovci
Jelovac Justína	poljedelka	Pazin, Istra
Kuzma Ivan	poljedelec	Murski Petrovci
Licardo Jožef	poljedelec	Lovreč, Istra
Licardo Juraj	poljedelec	Lovreč, Istra
Maček Franjo	uslužbenec	Gorica
Matas Ante	poljedelec	Kanfanar, Istra
Pahor Anton III	poljedelec	Hudi log, Sežana
Pahor Franciška	poljedelka	Hudi log, Sežana
Pahor Josipina	poljedelka	Hudi log, Sežana
Pahor Karlina	poljedelka	Opatje selo, Gorica
Peršurič Kata	poljedelka	Katun, Poreč
Radovan Tomo	poljedelec	Katun, Poreč
Sabotin Tereza	poljedelka	Črenšovci
Šajt Franc	usl.veleposestva	Petišovci
Šviligoj Štefka	poljedelka	Sv. Peter, Gorica
Tašek Anton	usl. veleposestva	Petišovci
Vinko Ivan	poljedelec	Sv. Martin ob Muri
Voščun Mate	poljedelec	Lovreč, Istra
Vučkič Štefan	usl. veleposestva	Petišovci
Zgrablić Marko	poljedelec	Vrsar, Istra
Zgrablić Šimun	poljedelec	Lovreč, Istra
Grča Josip	dobrovoljec	Hruševica, Štanjel, Sežana

Leta 1935 je kolonija štela 42 družin z 240 člani, med njimi 8 družin prekmurskih domačinov, 3 medžimurske, 22 begunskih z Goriškega in 9 iz Istre. Skupaj so dobili zemljišče v izmeri 238 oralov 507 č. šez.

Ker je bilo Esterházyjevo zemljišče na Benici že deloma oddano agrarnim interesentom iz Medžimurja, je 7. junija 1921 prišlo do sestanka predstav-

nikov ljubljanske in zagrebške agrarne direkcije v Čakovcu. Dr. Tučkovič, predstavnik zagrebške direkcije, je predlagal, naj bi ministrstvo našlo v Slavoniji primerno zemljišče za begunske in prekmurske družine, medtem ko si je pravico do marofa Benice pridržal za Medžimurce.

Ljubljanski predstavnik Štrekelj je pogojno pristal, če pa ministrstvo ne najde primerne zemljišča, si je pridržal pravico do Benice.

Ministrstvo za agrarno reformo je z rešitvijo 14. marca 1922, br. 10 481, dovolilo, da se 30 begunskih družin naseli na pristavi Benica, če tisto zemljišče ni razdeljeno Medžimurcem.

Dne 22. marca 1922 se je sestala komisija, da si ogleda Esterházyjevo zemljišče v Petišovcih, na Benici in v Murskem logu z namenom, da ugotovijo, ali je možno na Benici naseliti begunske družine.

Po ogledu zemljišč je tajnik Šafarič dejal, da je predel Benice že v lasti upravičencev iz Medžimurja, zato je komisija menila, da bi od zemljišča, ki je določeno Medžimurcem, oddelili za begunce samo najsevernejši parceli, skupaj 57 kat. oralov 818 klft kv., ki ležita v neposredni bližini Benice ob Muri.

Medžimurci so dobili celotno področje Muranije od Petišovec do izliva Krke v Muro.

Razen navedenega bi begunci dobili še parceli v izmeri 40 in 130 kat. or. O teh površinah je komisija menila, da so najbolj primerne, ker ležijo više od drugega sveta, niso podvržene poplavam in je tam možno graditi hiše.

Kolonija **Benica** je nastala v drugi polovici leta 1922.

naseljenci	prejšnji poklic	doma iz kraja
Budin Gabrijel	čevljar	Miren pri Gorici
Černe Anton	mizar	Solkan, Gorica
Ferletič Josip	poljedelec	Opatje selo, Gorica
Frančeškin Alojz	poljedelec	Dol pri Gorici
Karel Josip	mizar	Solkan, Gorica
Klinc Ivan	tesar	?, Gorica
Klinc Ivan II	poljedelec	Biljan, Gradiška
Kolenc Alojz	poljedelec	Lokve, Trnovo
Krpan Mirko	poljedelec	Bilje pri Gorici
Lorbek Marija	gospodinja	?, Gorica

Marušič Matevž	poljedelec	Opatje selo Gorica
Mikluš Matevž	poljedelec	Rubije pri Gorici
Oblak Marija	poljedelka	Št. Florijan pri Gorici
Okretič Alojz	poljedelec	Kostanjevica na Krasu
Pahor Ivana	poljedelka	Opatje selo, Gorica
Pahor Justina	poljedelka	Opatje selo, Gorica
Pavletič Franjo	čevljar	Bilje pri Gorici
Pavlin Albin	ključavničar	Kormin, Gorica
Peric Andrej	poljedelec	Opatje selo, Gorica
Peric Franc	poljedelec	Opatje selo, Gorica
Peric Leopold	poljedelec	Sv. Andrej pri Gorici
Peric Leopold II	čevljar	Miren pri Gorici
Petrovčič Franc	poljedelec	Bat pri Gorici
Podbršček Štefan	poljedelec	Vrtojba, Gorica
Podgornik Jožefa	vdova	Gorica
Polenčič Viktor	poljedelec	Kojsko, Gorica
Renko Franc	poljedelec	Čepovan, Gorica
Silič Rihard	čevljar	Miren, Gorica
Slavec Alojz	kamnosek	Tomaj, Sežana
Troha Elizabeta	poljedelka	Gorica
Valentinčič Alojz	poljedelec	Pevma, Gorica
Žbogar Jernej	poljedelec	Bajnščica, Gorica

V koloniji je bilo 32 družin s 161 člani, vsi begunci z Goriškega, ki so do prihoda na Benico bivali v Strnišču. Skupaj so dobili zemljišče v izmeri 296 oralov 1067 č. sež.

Agrárna zajednica Benica je prosila ministrstvo za kmetijstvo, da kolonistom dodeli zemljo brezplačno, črta posojila, ki jih je zajednica dobila od Saveza agrarnih zajednic, in jim podeli podporo za preureditev barak; banská úprava pa je spomenico zavrnila kot brezpredmetno.

Okrožni agrárni urad v Mariboru je 18. julija 1923 poročal agrárni direkciji, da je kmetijski referent pregledal obe naselbini beguncev in med drugim ugotovil:

Skupina beguncev v Petišovcih je prestala prvo krizo in si toliko opomogla, da ni več skrbi za nadaljnji obstoj. Vsaka družina ima že 2 do

3 krave, 2 do 4 prašiče in gospodarsko orodje (plug, brano, osipalnik). Ker imajo vprežno živino, je dodeljena jim zemlja že obdelana. Težava je s stanovanji in hlevi. Čeprav vsaka družina ima hišico, ki je lesena, in 1060 kv. klft. vrta, so njihovi člani natlačeni v nehiigienskih prostorih.

Druga skupina na Benici je prezimila v barakah in je na slabšem kot ona v Petišovcih. Vsaka družina ima poleg poslopja ohišnico s 1060 kv. klft. površine. Vsakemu članu so dodelili 4 – 8 or. orne zemlje. Z gmotno pomočjo oddelka za socialno skrbstvo v Ljubljani je úprava veleposestva tej skupini posejala 33 kat. oralov ozimine, ki si jo bodo kolonisti razdelili. Šele trije kolonisti imajo lastno živino, dva po eno in eden dve kravi. V glavnem jim primanjkuje sredstev za nabavo živine in orodja. Zato so ustanovili agrarno zajednico, da bi prišli do državnega posojila.

Kolonija **Pince Marof**. Naseljevanje se je začelo aprila 1925.

priimek in ime	prejšnji poklic	prejšnje bivališče
Antolović Marko	poljedelec	Lovreč, Istra
Bajec Šimun	poljedelec	Gospodi, Istra
Bensa Ivan	poljedelec	Podgora, Gorica
Božič Anton	zidar	Slum, Istra
Božič Ivan	poljedelec	Slum, Istra
Božič Josip	poljedelec	Slum, Istra
Božič Josip II	poljedelec	Buzet, Istra
Cizerl Jakob	poljedelec	Cirkovce, Ptuj
Čoprež Josip	poljedelec	Vipolže, Gorica
Frančeškin Anton	poljedelec	Bilje, Gorica
Furlan Matija	zidar	Trst
GulinRafael	poljedelec	Banjšćica, Gorica
Gulin Rudolf	poljedelec	Banjšćica, Gorica
Herak Martin	poljedelec	Lovreč, Istra
Hrelja Blaž	poljedelec	Zminj, Istra
Jelčić Anton	poljedelec	Vižnjan, Istra
Jelarčić Ivan	poljedelec	Vipava

Kolenc Viktor	poljedelec	Banjšćica, Gorica
Kolić Ivan	poljedelec	Orbaniči, Istra
Komár Ivan	mizar	Kobarid
Koraj Blaž	poljedelec	Selnica ob Muri
Krajčič Tomo	poljedelec	Podturen, Medjimurje
Krek Alojz	orožnik	Smlednik, Kranj
Križanič Alojz	poljedelec	Trgovič, Ptuj
Krpan Ivan	poljedelec	Bilje, Gorica
Laganis Anton	poljedelec	Portora, Istra
Leban Alojz	poljedelec	Grgar, Gorica
Maretić Ivan	poljedelec	Žminj, Istra
Marić Gašpar	poljedelec	Kanfanar, Istra
Marić Martin	poljedelec	Kanfanar, Istra
Mušković Matija	železničar	Slum, Istra
Nežić Matija	poljedelec	Buzet, Istra
Nežić Milan	poljedelec	Buzet, Istra
Pahor Franc	poljedelec	Opatje selo, Gorica
Pamić Anton	poljedelec	Kanfanar
Pernić Marjan	zidar	Boršt pri Trstu
Posedel Anton	poljedelec	Slum, Istra
Premč Ivana	poljedelka	Kanfanar, Istra
Robek Jožef	poljedelec	Brežice
Stanić Ivan	poljedelec	Kanfanar, Istra
Šarić Martin	poljedelec	Pulj, Istra
Širok Štefan	poljedelec	Grgar, Gorica
Šušnić Šimun	poljedelec	Lovreč, Istra
Tomažič Jožef	mizar	Kanal, Gorica
Turner Peter	poljedelec	Kobilje, D. Lendava
Žbogar Stanko	poljedelec	Sv. Jurij ob Juž. žel.
Krejačič Sergej	dobrovoljec	Luče, Gornji grad
Kumar Josip	dobrovoljec	Goriško
Pajić Boško	dobrovoljec	Beograd
Žgajnar Filip	dobrovoljec	Mirna, Novo mesto

V koloniji je bilo 50 družin z 236 člani. Komisija za likvidacijo agrarne reforme v Ljubljani jim je 14. maja 1936 izdala sklep o vknjižbi njihove posesti, ki je znašala 359 or. 675 č. sež., v zemljiški knjigi.

Kolonija **Kamovci-Žitkovci**. Naseljevanje se je začelo marca 1931. leta.

priimek in ime	poklic	prejšnje bivališče
Birsa Anton	poljedelec	Rihenberk, Gorica
Domanjko Adolf	fin.stražnik	Ptujska gora
Grzej Franc	poljedelec	Rihenberk, Gorica
Knežič Tomo	železničar	Zemun
Koncut Anton	poljedelec	Hlevnik pri Gorici
Lapajne Tomaž	poljedelec	Št. Jurij
Melin Franc	poljedelec	Pevma, Gorica
Mihelj Jurij	poljedelec	Rihenberk, Gorica
Sanković Ivan	zidar	Vodice, Istra
Stanič Ivan	poljedelec	Kanal, Gorica
Urbanija Anton	poljedelec	Dolenje pri Gorici
Vesnaver Ivan	Poljedelec	Kaštel, Piran
Vidic Franc	poljedelec	Kanal, Gorica
Vidmar Alojz	poljedelec	Rihenberk, Gorica
Deželan Franc	dobrovoljec	Novo Mesto
Matič Milka	vdova dobrovoljca	Novo Mesto
Mezek Franjo	dobrovoljec	Cerkno
Grlič Anton	dobrovoljec	otok Krk
Paklec Ivan	dobrovoljec	Kostelsp.Pregrada
Pečar Stjepan	dobrovoljec	Zaostrog, Makarska
Tomelj Zdravko	dobrovoljec	Vače pri Litiji

V koloniji je bilo 21 družin s 101 članom, od tega je bilo 5 hrvaških, 1 srbska. Skupaj so dobili 178 oralov zemlje.

Kolonija **Dolga vas - Dušanovec** je nastala od maja 1932 do septembra 1934.

priimek in ime	poklic	Prejšnje bivališče
Antolin Martin	poljedelec	Odranci
Cerovec Ante	žel.uslužbenec	Pazin, Istra
Cerovec Vladimir	uradnik	Pazin, Istra
Donko Viktor	poljedelec	Dolnja Bistrica
Graj August	poljedelec	Dolnja Bistrica
Gravnar Anton	poljedelec	Podsabotin, Gorica
Gravnar Ivan	poljedelec	Podsabotin, Gorica
Maučec Daniel	poljedelec	Dolnja Bistrica
Radikon Izidor	poljedelec	Podsabotin, Gorica
Škafar Viljem	poljedelec	Gornja Bistrica
Valenčič Alojz	poljedelec	Podsabotin, Gorica
Valenčič Josip	čevljar	Podsabotin, Gorica

V koloniji je bilo 12 družin s 55 člani, od tega 5 družin z goriškega, 2 iz Istre in 5 družin iz Prekmurja. Dobili so skupaj 90 oralov zemlje.«¹⁴

Vsak kolonist v novo nastalih kolonijah je iz fonda agrarne skupnosti prejel povprečno 7 oralov zemlje. Tako je bilo razdeljene zemlje 1638 oralov, kar je manj kot je znašalo 10% agrarne zemlje samo od veleposestnika Esterhazyja.

125 družin kolonistov s Primorske in Istre je bilo priseljenih od 1921 do 1934 v kolonije v Dolnjo Lendavo. Pri upoštevanju povprečno, da je vsaka družina dobila po 7 oralov agrarne zemlje, to znaša 875 oralov oziroma 5,5% Esterhazyjevega posestva v Prekmurju.

V vaseh, ki so bile vezane na koloniste s Primorske in Istre je bilo te zemlje 3316 oralov. Primorskim, istrskim beguncem in dobrovoljcem je bilo tako razdeljeno le 26%. Vsa ostala zemlja je bila na razpolago domačinom in drugim interesentom.

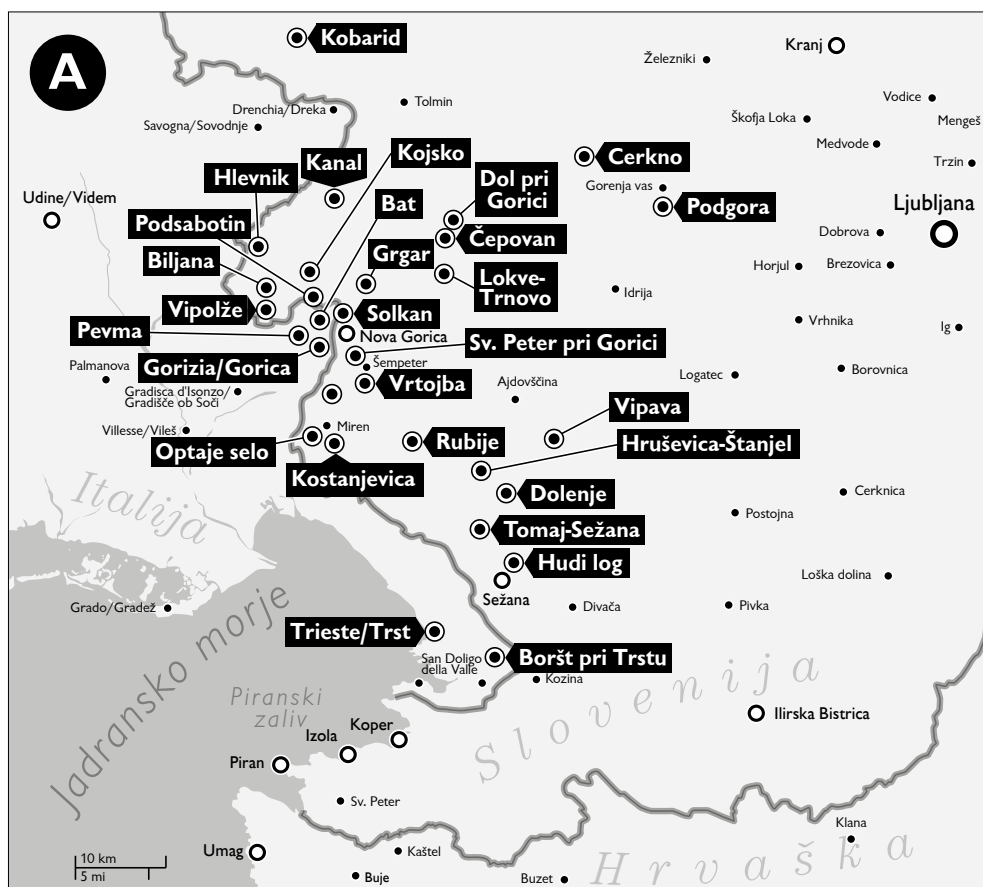
Primorski in istrski begunci so bili pregnani z domačih ognjišč, uničili so jim domove in vse imetje, kar so ga imeli. S culo v roki so jih pognali v taborišča. V taboriščih so preživeli dolgih 7 let. Sedaj, ko jim je novo nastala država skušala nekoliko povrniti njihovo izgubljeno

---

14 → KOKOLJ, Miroslav, Prekmurški Slovenci od narodne osvoboditve do nacistične okupacije : 1919-1941, Pomurska založba, Murska Sobota, 1984

zemljo, izgubljeno po krivični rapalski pogodbi, jih sprejemajo lokalne oblasti in politični veljaki kot nekaj, kar ne sodi na to področje. Vršijo se protesti in agitacije. Prikazuje se jih kot nekaj škodljivega za domačine. Oni naj bi odjedali kruh domačemu prebivalstvu. Vendar po analizi dejansko dodeljene zemlje samo največjega veleposestnika kneza Esterhazyja na področju Dolnje lendavskega sreza vidimo, da so to zanemarljivi procenti. Ugotovitev je še naslednja. Naseljeni so na poplavna področja, saj so na Benici in Pince Marofu naselili 73 družin in v Petišovce - Marof še 31 družin. Vsa ta področja so bila zelo izpostavljena poplavam Mure in Ledave. Na teh področjih se domačini sploh niso hoteli naseljevati. Pomeni, da je od vseh priseljencev bilo naseljenih na nezaželenih krajih za domačine 104 družin ali kar 83%. Vsa podtikanja in nagajanja so bila zgolj zlonamerna.

Sliki 11-12: Prikaz krajev izvora Primorcev in Istranov (zemljevidi A, B in C)

Začenja se leto 1922. France postaja vse bolj nemiren. Taborišče Strnišče ga začenja utesnjevati. Z Marijo tudi načrtujeta naraščaj. Potrebno bo čim prej poiskati možnosti, da si končno po sedmih letih potikanja po raznih taboriščih družina ustvari lastni dom. Obvestila iz Pomurja so obetavna. Prva skupina beguncev se je junija prejšnjega leta naselila na pristavi Petišovci - Marof. Dobili so nekaj zemlje in jeseni so že sejali na svojem. Res, da imajo velike težave. Nimajo svojega orodja in živine. Nekaj denarja so privarčevali. V taborišču v Strnišču so bili zaposleni v tamkajšnjih zadrugah. Nekaj podpore dobijo od države. Za začetek bo. S tem si kupijo najnujnejše.

Z ostalimi taboriščniki, v glavnem Krašovci, se dogovarjajo. Čim skopni sneg, odpotujejo v te kraje ob reki Muri in si ogledajo morebitne lokacije za naselitev. Na skupnem sestanku so izbrali delegacijo. Ta odpotuje v Prekmurje. Pred odhodom se mora skupina za ogled zemlje povezati z agrarno direkcijo zaradi uskladitve skupnega termina. Datum za ogled možnih lokacij je bil usklajen in dogovorjen za 22. marec 1922. France je bil tudi v skupini. Nestrpno so čakali dan odhoda. Vsak večer so se zbrali pred barakami in modrovali kako začeti in kaj vse bo potrebno priskrbeti. Prvo in osnovno je izgraditi stanovanje, saj družine ne moreš pripeljati na travnik pod vrbo. Ne bo lahko. Tudi za v lonec bo potrebno kaj nabaviti. Za vse to je potreben denar. Nekaj denarja so si prislužili z delom v kovinski in mizarski obratovalnici v Strnišču. Tudi država je obljubila finančno pomoč.

Napočil je dan odhoda. France se še zadnjič posvetuje z Marijo, preden odide na pot. Marija bi želela, da dobijo agrarno zemljo nekje blizu Petišovcev Marofa. Tja so odpotovali njeni starši prejšnje poletje. Dosti lažje bi skupaj začeli. Oni so si že nabavili kravo. Tudi telila bo letos. Mleko bi bilo za dojenčka, pa tudi za pripeljati bi imeli s čim, saj bi jim starši gotovo pomagali.

Po prihodu na železniško postajo v Dolnjo Lendavo se je skupina iz Strnišča najprej razgledala po pokrajini. Vse je bilo ravno, le na vzhodni strani se je vlekel grič, posajen z vinsko trto. Prvi vtisi so bili pozitivni. Snega tudi ni več bilo. Travniki so se že odeli v zelena ogrinjala. Videli

so že zeleneti ozimno žito. Menili so: »V kolikor bomo dobro obdelovali zemljo, bo ta dobro rodila in družine ne smejo stradati«.

Kmalu za njihovim prihodom se je s kočijo pripeljala agrarna komisija. Po dogovoru s komisijo so jih povabili na kočijo in odpeljali so se po dolgi prašni cesti proti vzhodu. Pot jih je vodila ob potoku Ledava. Ledava je bila nekoliko narasla, vendar ni kazala svoje sile in razbesnelosti. Taka se rada pokaže spomladi. Takrat se po nagli odjugi napolni njeno korito s polj in gričev. Celo zadovoljni so bili, da bodo ob vodi. Za njih, Krašovce, je voda predstavljala pravo bogastvo. Niso vedeli, kako zahrbtne so nižinske vode. Naglo se napolnijo in prinesejo silno vodovje s polj in gričev na svoji poti. Razlijejo se po poljih in vaseh. S seboj odnašajo vse, kar ni posebej utrjeno. Uničijo pridelek in naredijo škodo na domovih.

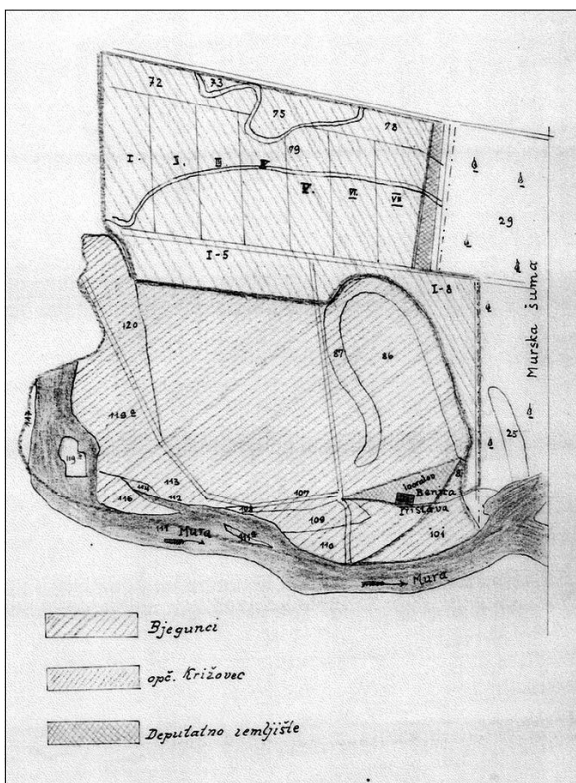
Njive so bile velike in ravne. Iz brazd se je kadila vlaga. Vreme je bilo prijazno, tudi spomladansko sonce je vabilo: »Pridite in se naužijte prekmurske ravnice«.

Prispeli so do Murske šume. Pred njimi je lepo urejen nižinski listnati gozd. Peljali so se skozi gozd. Pot je bila zelo slaba. Ogromno kotanj, polnih blata in vode. Konji so le s težavo premagovali ovire. Po nekaj prevoženih kilometrih skozi gozd so prispeli na veliko planjavo. Tukaj so se zaustavili. Člani komisije so jim pojasnili, da je tukaj možna lokacija za ustanovitev novega naselja. Zemlje naj bi bilo dovolj. Ostaja samo vprašanje, katera agrarna direkcija bo zemljo dokončno dobila, ali varaždinska ali mariborska. Njive za agrarno delitev so bile v najemu domačinov in vele najemnika Hertelendya. Po večini so bile že posejane ali pa je bilo opravljeno zimsko oranje. Dokončni odlok o delitvi agrarne zemlje bo znan v nekaj tednih.

Možje so bili z lokacijo kar zadovoljni. V bližini je bil potok Ledava. Slišali so tudi, da reka Mura teče nedaleč stran, samo kakšen kilometer. Gozd je tudi v bližini. Za kurjavo ne bo tak problem. Možje niso vedeli, kakšna nevarnost grozi od teh dveh voda. Niso vedeli, da so na področju, ki je vsaj dvakrat letno v celoti pod vodo. Po nekaj urnem ogledovanju ponujene lokacije so se odpeljali nazaj skozi Mursko šumo.

Ko so zapustili Mursko šumo, so se približali potoku Ledava. Pot jih je vodila tik ob Ledavi. Naenkrat se kočija ustavi. Izstopijo in član komisije jim pove, da je to druga lokacija. Ta bi naj bila primerna za novo naselbino. Na to zemljo nima vpliva varaždinska agrarna direkcija in

to območje je gotovo namenjeno njim. Ledava je šumela tik ob možni lokaciji za novo naselje. Delegacija iz Strnišča je z drugo lokacija bila še bolj zadovoljna. Bili so tik potoka, gozd je bil oddaljen borih 500 m, zemlja je bila okoli nove lokacije vasi. Že so se videli v vlogi mladih kmetovalcev, kako sejejo in orjejo svojo zemljo. Le France je bil nekako slabe volje. Želel si je bliže Petišovcem. Tako sta se z ženo Marijo pogovarjala. To svojo željo je tudi povedal komisiji. Pojasnili so mu, da imajo že planirano skupino za Petišovce. Zemlja v okolici Petišovcev je že razdeljena.

Slika 13: Načrt delitve zemlje beguncem iz Benice

Nazaj grede se je delegacija iz Strnišča ustavila na pristavi v Petišovcih. Sprejeli so jih trenutni stanovalci pristave. Sedaj je bilo že 14 begunskih družin v Petišovcih Marofu. Večji del družin je že začel kmetovati. Prejšnjo jesen so že sejali ozimno žito in letos bodo prvič mlatili pšenico. Imeli bodo svoj prvi pridelek. Z veliko muko so preživel zimo, sedaj bo bolje. Pridne gospodinje so tudi že pripravljale skupni vrt, na katerem bodo posejali spomladansko solato. Tudi tržaški radič ne sme manjkati na novem vrtu.

France je z veseljem poslušal ženine starše. Obljubili so mu pomoč, samo naj pridejo čim prej. Oni so se še kar dobro prilagodili. V hlevu na pristavi imajo kravo. Oče jo je kupil z zadnjim prihranki. Imajo že svoje mleko. Upajo, da bo krava srečno telila čez tri mesece. Tako si bodo vzgojili par krav in lahko bodo z izposojenim plugom zorali svojo zemljo. Letos bo še težko. Sosed ima tudi eno kravo. Med seboj si pomagajo in nekako gre.

Agrarna komisija je bila z ogledom pristave zadovoljna. Prisotne naseljence so informirali, da jeseni dobijo barake iz strnišča in si bodo lahko zgradili lastne domove na svojih parcelah. Iz tega predloga ni bilo nič. Petišovskemu Marofu so naslednje leto dovolili, da so podrl del poslopja na pristavi. Iz materiala, nabranega na ruševinah, so si začeli graditi lastne domove.

Po povratku iz Prekmurja je France zavihal rokave. Zaprošil je vodstvo mizarske delavnice v taborišču, če si lahko v delavnici izdelata nujno pohištvo. Po poklicu je bil mizar. Izpod njegovega obličja je vsak dan nastal kak kos pohištva. Obiskal je tudi svojega bratranca v Ptuj. Tam je imel svojo mizarsko delavnico. Bila je specializirana za izdelavo kočijaških bičev. Tudi bratranec mu je pomagal, predvsem z materialom. Do poletja je imel France izdelano najnujnejše pohištvo za svojo novo hišo. Samo hiše še ni bilo. Razmere v taborišču so bile iz dneva v dan slabše. Uprava je prekinila dovoz hrane. Kuhinja ni več delala. Begunci so začeli masovno zapuščati taborišče.

Agrarna direkcija je sporočila v Strnišče, da bo delila zemljo na lokaciji ob Ledavi, 500 m zahodno od Murske šume. Zemlje bo za 32 družin. Takoj naj se začnejo aktivnosti pri pripravi preselitve na novo lokacijo v Prekmurje. Družine, ki se bodo preselile, lahko poderejo po eno barako. Podrte barake naj preselijo na dobljeno lokacijo in si iz njih izgradijo novi dom.

Sestal se je organizacijski odbor za preselitev. Določili so nekaj točk:

- določi se ekipa za odhod v Prekmurje in izbere točno lokacijo za naselje;
- naselje naj poteka vzporedno ob potoku Ledave;
- ekipa bo v Prekmurju poskrbela za postavitev barak;
- v taborišču se organizira druga ekipa za demontažo barak;
- vsak kos lesa mora biti označen, da bo montaža v Prekmurju potekala hitreje;
- podre se 33 barak, zasede se tudi 33 parcel – ena od parcel in barak bo šola;
- barake se zgradijo po vrsti in oštevilčijo;
- po končani gradnji gospodar žreba številko in izžrebana številka je njegova baraka;

- baraka, ki ne bo izžrebana bo šola;
- družine ostanejo v Strnišču do končanja postavitve vasi;
- vas mora biti končana pred zimo.

Takoj po sestanku je polovica gospodarjev odpotovala v Prekmurje. Druga polovica je začela z demontažo taboriščnih barak. Delali so po cele dneve. Zima bo hitro tu in do takrat morajo končati.

Druga skupina je v Dolnji Lendavi poiskala upravo agrarne direkcije in dobila lokacijo za vas. Na novi lokaciji vasi so odmerili enake parcele in zakoličili prostor za hišo. Takoj so začeli tudi s pripravo temeljev za 33 barak. Gramoz so nakopali na obrežju Mure. Prevoz gramoz na vsako parcelo so morali naročiti v Križevcih.

V tem času je ekipa v taborišču že pripravila prvo pošiljko barak. Naložili so jih na vagone in poslali preko Čakovca, Murskega Središča v Dolnjo Lendavo. Kako sedaj prepeljati barake na lokacijo k Murski šumi. Oddaljenost je bila 10 km. Skrbni gospodarji so že prej nekajkrat prepešačili pot ob Ledavi iz Lendave do gradbišča. Ugotovili so, da je tok vode v Ledavi dovolj močan, da po njem splavarijo barake. Tako so tudi naredili. V Lendavi so barake znosili v Ledavo. Naredili so splave in jih poslali po potoku. Pri vsakem splavu sta bila po dva gospodarja. Splav sta skrbno vodila. Skrbela sta, da splav ni nasedel ali se zapletel v vrbovo vejevje ob potoku. Ko je po nekaj urah splav prispel na gradbišče, so ga zasidrili na obrežju Ledave. Ledava je imela dve brežini vzdolž gradbišča. Na te nabrežine je voda naplavljala gramoz. Bile so idealne za zasidranje splava. Nato so skrbno znosili naplavljeni les na parcelo. Dobili so tudi les za izdelavo kalupov za betoniranje temeljev. Takoj po prispelem lesu za modele temeljev so začeli z betoniranjem le-teh. Gramoz so že imeli navožen, potrebovali so le še cement. Tega so kupili v Lendavi, v Petišovcih so si sposodili vprežno živino in zvozili cement iz Lendave. Nato so začeli z betoniranjem. Vse delo so morali opraviti ročno. Skupina v Strnišču je z delom končala in skupaj z zadnjo pošiljko barak prispela v Lendavo. Takoj so se vključili v delo. Sedaj so dnevno končali z betoniranjem na eni parceli. Po 15 dneh od začetka betoniranja je skupina, ki je podirala barake, začela s postavljanjem le-teh. Kakšno veselje jih je prevzelo ob pogledu na prvo postavljeno barako. Uspeli bomo, so bili vsi prepričani. Kljub žuljem in utrujenosti so zapeli

lepe domače pesmi. Še dolgo v noč so donele lepe primorske pesmi na prekmurski ravnici, ob potoku Ledava, na obronku Murske šume.

Jesen je že barvala listje v Murski šumi, ko so pridni primorski begunci zabili zadnjo desko na 33. baraki. Na delovišče je večkrat prišel logar iz Murske šume gospod Gonza. S svojo družino je stanoval v logarnici sredi Murske šume. Bil je strog možak. Graditelje je opozoril na nevarnosti poplav. V teh krajih pogosto poplavlja Mura. Povabil jih je, naj ga obišejo na njegovem domu v Murski šumi. Povedal jim je, da se logarnica imenuje Benica. Ravno so razmišljali, kako naj krstijo svojo barakarsko vas. Takoj so se poenotili in jo krstili za Benico, vas s 33 številkami ob potoku Ledavi. Na severni strani teče Ledava, na vzhodu meji na Mursko šumo, z južne strani jo obdaja reka Mura.

Številke so bile napisane. Sedaj je nastopil trenutek žrebanja. Kdo bo prvi? Kar po abecedi bomo žrebali, so bili enotni. France je potegnil številko 24. Baraka je stala ravno na ovinku vasi. Tam se ta obrne od Ledave in usmeri proti Muri. Po žrebanju vseh 32 številke je ostala neizžrebana številka 14. Ta številka je bila določena za šolo.

Slika 14: Zadnja baraka na Benici

Zgrajene barake so vse enake. Sestavljene so iz desk brez utora. Špranjo med dvema deskama pokriva tretja, nabita na spodnji deski. Dimenzija barake je 7x8 m. V baraki so trije osnovni prostori: dve spalnici in ku-

hinja. Ob kuhinji je majhen večnamenski prostor, namenjen odlaganju živeža. V kuhinjo se pride direktno z dvorišča. Vsak prostor ima po eno okno. Strop barake je ravno tako iz desk, zbitih po dve skupaj, tretja pokriva špranjo. Prečni tramovi so vidni. Med njimi je en meter razmika. Dostop na podstrešje je z dvorišča. Barake so krite z opečno kritino. Tla so iz nabite ilovice. Edini zidani del v baraki je dimnik. Na stenah ni nobene izolacije. Vso izolacijo predstavlja debelina deske. Ta meri približno 3 cm. Temelj barake je betonski, betoniran na zemljo brez izkopa le-te. Pri vhodu je betonska stopnička. Po njej prestopimo temelj in pridemo v kuhinjo. Tla v baraki so nekoliko dvignjena od dvorišča, in sicer zaradi nabite ilovice.

Po končani montaži barak se je del skupine vrnil v taborišče. Tam morajo organizirati odhod družin v svojo novo vas Benico. Druga skupina je ostala na Benici. Potrebno je bilo še pospraviti delovišče in pripraviti vse potrebno za selitev. Višek lesa so uporabili za izdelavo pogradov. Ko pride družina, bo imela kam leči. Slamo za pograd so si zagotovili pri sotrpinih na pristavi v Petišovcih. Tudi zasilne klopi in mize so si zbili. Ostal je še en problem – štedilnik. Še sreča, da so v svojih vrstah imeli v pravem pomenu vsevednega rokodelca Črnetu. Po poklicu je bil mizar, znal je narediti vse, kar zagleda oko. Nabavili so nekaj pločevine v Doljni Lendavi in pri Črnetu začeli izdelovati zasilne peči. Služile so za ogrevanje in kuhanje. Odprtih ognjišč ni bilo mogoče imeti, saj je bila baraka v celoti lesena, le dimnik je bil opečnat.

Hladen veter je začel pihati peko lendavskega griča in pometel ravnico ob Ledavi in Muri. Novo naseljeni primorski begunci v Benici so začeli zapirati svoje skromne domove. Drv so si nekaj nabrali - ostanke lesa od gradnje, nekaj suhljadi pa naskrivaj v Murski šumi. V svojih pečeh so kurili, vendar skozi špranje lesenih zidov je severni veter neusmiljeno hladil notranjost barak. Z vsem, kar so imeli, so poskušali zamašiti luknje v stenah barake. Veter je vseeno našel špranje in hladil notranjost barake. Otroci so se stiskali okoli peči. Konec je bil igranja ob Ledavi. Niti obleke niti obutve niso imeli primerne za zimske dni. Gospodinje so s strahom pregledovale zaloge moke in ostale hrane. Skrbelo jih je, kako bodo prezimili. Moški so se zbirali pri vaškemu mojstru Črnetu. Izdelovali so razna priročna orodja. Spomladi bodo začeli obdelovati svojo agrarno zemljo in orodje bodo nujno potrebovali. Vsaka družina

je potrebovala karjolo, tako so po domače rekli samokolnici. Drugega prevoza niso imeli. S karjolo bodo vozili potrebne stvari na njivo in pridelke z njive. Najnujnejši pripomoček je bil narejen. Iz jesenovih vej so delali ročaje za lopate in motike. Vsega je primanjkovalo. Dober gospodar izkoristi zimski čas, da si pripravi orodje. V večernih urah so tudi zapeli kakšno domačo pesem.

Prva zima leta 1922/23 je bila zelo huda. Poti je zametel sneg, celo reka Mura je zamrznila. Začelo je zmanjkovati drvi. Suhljadi v bližnjem gozdu zaradi snega niso mogli nabirati. Pokrajino je pokrila debela snežna odeja. Ljudje so se stiskali v svojih bornih barakah. Kurili so samo toliko, da je gospodinja lahko skuhalo borno kosilo. Otroci so večji del dneva preležali v postelji, tam je bilo še najtopleje. Možje so občasno na ramenih nosili vrečke koruze v mlin v sosednjo vas, na drugi strani Mure, Križevce. Ker je bila Mura zamrznjena, so kar čez zamrznjeno strugo gazili do mlina. Družino je bilo potrebno nekako nahraniti. Osnovna hrana je bila polenta. Zanja je bilo potrebno zmleti koruzo. Ker njihova agrarna polja še niso rodila, so morali koruzo kupovati pri domačinih v sosednjih vaseh. Malo bolje stoječe družine so s polento jedle še mleko, marsikje pa še gole polente ni bilo dovolj. Vsi so komaj čakali otoplitve. Gospodinje so takoj jeseni zasadile vrtove. Spomladi bo solata, tudi kislico se bo dalo nabrati, takrat bo lažje. Konec bo prezebavanja v barakah. Otroci bodo lahko prosto tekali po bližnjih travnikih in stikali za ribami v bližnjem potoku Ledavi. Hranili so tudi nekaj denarja za nabavo perutnine. Vsi so planirali nabaviti gosi. Gosi bodo večji del dneva preživele v Ledavi in za njihovo rast ne bo potrebno toliko hrane. Obljubljena je bila tudi podpora države. Ostajale pa so velike obveze za plačilo agrarne zemlje. Prvi obrok 5% so komaj plačali. Le kako bodo zbrali denar za plačilo drugega obroka? V plačilo zapade drugo leto. Bilo bo potrebno tudi nakupiti semena za spomladansko setev. Njiv jeseni niso preorali. S čim bi jih pa le. Nihče v vasi ni imel nobene živine.

Francetovi so razmišljali, kako naprej. Za otroka so mleko dobivali pri Marijinih starših. Vendar je bilo potrebno po njega v 5 km oddaljene Petišovce. France je predlagal Mariji, da se ona z otrokom do spomladi preseli k staršem v Petišovce, tam imajo zidane stavbe. Mleko bo pri roki. On pa pojde spomladi delat biče k bratrancu v Ptuj. Toliko bo zaslužil, da spomladi kupi seme in drva za kurjavo. Za oranje njiv si spo-

sodi krave v Petišovcih. Obdelali bodo zemljo le za krompir in koruzo. Ostalo bodo obdelali poleti.

Divje gosi so v črki V letele proti severu. Možje so zrl v nebo in modrovali: »Kmalu pride otoplitev.« In res je v nekaj dneh mraz popustil; nagla odjuga je začela pobirati zaplate snega. Čez Muro ni več bilo mogoče. Led je začel pokati. Pokanje se je slišalo daleč naokoli. Po reki so začele plavati ledene plošče. Reka je postajala vsak dan večja. Voda je že napolnila korito. Na nižjih mestih je začela poplavljati. Takrat so Beničani prvič videli nevarnost reke. Ob prihodu v te kraje so se veselili njene bližine. Sedaj jih je začelo skrbeti. Ledava je čez noč podivjala. Valila je velike količine umazane vode. Ta se je penila in grozeče šumela, a je ostala v svoji strugi. Tudi Mura se je začela umirjati. Nevarnost poplave je minila. Ljudje so se oddahnili. Minilo je brez nesreče. Koli kokrat bomo imeli tako srečo, so se spraševali. Na žalost dostikrat take sreče niso imeli.

France se je vrnil iz Ptujja. Dobro je zaslužil. Delal je cele dneve in bratranec mu je delo dobro plačal. Takoj po prihodu je odšel po ženo in hčerko na pristavo v Petišovce. Dogovoril se je, da drugi teden dobi živino na posodo za en dan. Z Marijo sta določila njivo za krompir in koruzo. Med koruzo bodo zasadili tudi fižol in buče. Seme je France že nabavil. Ostalo je še nekaj denarja za nabavo hrane. Od sedaj naprej bo lažje. Čez nekaj mesecev bomo že kaj nabrali na svoji njivi, so bili prepričani. Tudi nekaj gosi in kur so kupili v Križevcih. Vsak dan so se veselili, koliko jajc so nabrali. Najprej si morajo zagotoviti jajca za razplod. Marija komaj čaka, kdaj bo katera od kokoši postala koklja. Nasadila jo bo in si povečala čredo. Kmalu je bilo jajc dovolj za razplod. Sedaj so začeli zbirati jajca za prodajo. Odnesejo jih prodat v Lendavo. Za sol in sladkor bo tako dovolj.

Lastovke so se vrnile in si začele graditi svoja gnezda pod napušči hiš. Gnezdiyo tam, kje so dobri ljudje. Otroci so z veseljem opazovali prelete belih velikih ptičev. Prvič so jih videli. Kasneje jim je France razložil, da so veliki beli ptiči štorcklje. Prehodil je veliko sveta in v Ukrajini se je srečal s štorckljami. Štorcklje ne prezimijo v teh krajih. Kako bi si le v debelem snegu nabrale dovolj hrane. Vsako jesen se zberejo v jate in odletijo na jug.

Tudi možje so se zbirali na grivi. Grivo so imenovali obrambni nasip na Ledavi; bila je lepo obrasla s travo. Na njej se ni nabirala voda in ustvarjala velikih, skoraj neprehodnih luž, polnih blata in vode. Zato so si novi naseljenci na grivi shodili pešpot. Na njej so se sestajali in razpravljali, kaj in kako izboljšati razmere v vasi.

Ohišnice so bile prazne. Nikjer ni bilo drevesa. Le ob Ledavi so se bohotile vrbe. Sklanjale so svoje vejevje nad vodo. Zima je bila huda in dolga. Severni veter je pihal skozi špranje barak. Razmišljali so, kako narediti vsaj malo zavetja pred severnim vetrom. Potrebno bo nasaditi nekaj drevja in tako omiliti severni veter. Sklenili so, da povprašajo logarja Gonzo, kaj naj bi posadili. Z njim so se dogovorili, da pred vsako hišo posadijo po dve lipi. Dajale bodo cvetje za čaj in nudile nujno zavetje. Za ograje ob cesti jim je predlagal podrast, ki je v delu gozda pregosta. Tam si lahko napulijo mlade gabrove sadike, ki so rasle kar v šopih. Večina bi se jih tako posušila. Takoj so se odpravili na delo. S svojimi karjolami so odšli v gozd po mlade sadike. V nekaj dneh so bile prve sadike že v ravni črti zasajene vzdolž blatne ceste. Popestrile so vas. Zadovoljno so opazovali svoje ograje z grive in razmišljali. Za otroke bi bilo dobro nasaditi tudi nekaj sadnega drevja. Nekaj mladih sadik sliv si je vsak posebej pridobil pri domačinih v Pincah in Dolini. Oni so imeli vinograde na bregu. Gričevnat svet, posajen z vinsko trto in sadnim drevjem, se je vlekel od Lendave do Pinc. Potekal je vzporedno z vasjo Benica, oddaljen kake tri km. Na tem bregu je poleg sliv raslo v grmovju tudi dosti divjih češenj. Poprosili so tudi za te sadike. Do konca spomladi sta pred vsako barako ponosno rasli po dve lipi. Naročili so jih v drevesnici. Ograja je že poganjala prve liste. Gabrove sadike so ta prave za ograjo. Na vsakem dvorišču je bila tudi zasajena kakšna sliva in divja češnja. Vas je začela dobivati prave obrise.

Voda se je z njiv odcedila. Spomladansko sonce je posušilo zemljo. Bilo bo potrebno zemljo preorati, a kako. Živine v vasi ni. Denarja tudi ne, da bi z njim plačali domačinom oranje. France si je izgovoril za en dan krave pri Marijinih starših. Ostali niso imeli take sreče. Star plug je bil v vasi. Verjetno ostanek od veleposestnika. Nekoliko ga je Črne popravil. Nabrusil je lemež, kolikor ga je še ostalo. Poravnal je tudi zasipno desko. Od države so dobili stare vozove, obrabljene brane in nekaj starih plugov. Toda kdo bo plug vlekel? Pri hišah, kjer je bilo več fantov, so se po trije

vpregli v plug. Oče je od zadaj potiskal plug in ga uravnaval v brazdo. Tako je padla prva brazda. Delo je bilo naporno, vendar druge možnosti ni bilo. Pri družinah z majhnimi otroki sta mož in žena kar z lopato prekopavala polje. Za krompir morajo skopati. Potem bodo že kako.

Setev je bila opravljena z veliko muko. Posadili so krompir. Koruzo so sadili zrno po zrno kar pod motiko. Zemlja je še bila nekoliko pognojena od prejšnjih lastnikov. Kako bo naprej; brez živine ni gnoja. Obeta se državna pomoč. Verjetno je bo toliko, da si vsaj po eno kravo lahko kupimo, so si želeli ljudje v koloniji Benica. Moški so hodili po sejmi in bližnjih vaseh in se zanimali za ceno živine. Prva krava je prispela v vas že poleti. S kakšnim ponosom so jo sprejeli domači. Ko so jo gnali na pašo, jo je spremljala cela družina, kot bi se bala, da jo zgubijo. Kmalu je prispelo v vas še nekaj krav. Manj premožni so kupili koze. Za silo tudi koze dajo mleko. Trava na nezoranih njivah se je bohotila. Potrebno jo bo pokositi in pripraviti krmo za zimo. Poleti je lahko. Trave je dovolj za pašo. Pa tudi pri agrarni skupnosti so dogovorili parcelo. Na njej bo vaški pašnik. Razprostiral se je ob potoku Ledava, od vasi do gozda. Kose za košnjo trave so morali kupiti. Kosišča pa so si naredili sami pri Črnetu. Kosišča in kose so bile manjše, kot so jih uporabljali domačini. Kosa je bila taka kot so jo poznali s Krasa. Bila je narejena za obiranje šopov trave okoli kamenja. Na gosti prekmurski travi se ni obnesla. Za silo je bila, vendar za drugo leto si morajo narediti kose kot jih imajo domačini.

Beničani so začeli nabavljati živino, a tudi ta rabi svoj prostor. Potrebovali so les za gradnjo hlevov. Kako dobiti les? Nekaj so si ga prislužili z delom v gozdu nekaj ga je ostalo od gradnje barak. Za streho pa bo služila kar trstika, nabrana po močvirjih ob Muri. Tudi stene hlevov so zaprli s trstiko. Bila je zastonj, le nabrati jo je bilo treba in z vrbovo šibo povezati v snopovje. Tako pripravljena je idealen material za gradnjo.

Krompir je ozelenel. Bogati zeleni listi so pokrivali zemljo. Vsak dan so gospodinje odhajale na njivo gledat, ali že cvete. Čim začne cveteti, se lahko pod grmom poišče kak gomolj krompirja in za kosilo bo. Družine so se že preobjedle oparjenih kopriv, zabeljenih s prgiščem koruzne moke, ali pa kislice, skuhanne na vodi. Tudi rezanci iz pšenične moke so ob nedeljah včasih bili na mizi. Na vrtu se je tudi dalo nabrati mlad tržaški radič. Kar dobro je uspeval. Če je bila možnost zabeliti ga

s koščkom popečene slanine in še s pečenim jajcem, je bila že prava pojedina.

Poletje se je hitro bližalo. Iz gosinjaka so goske že vodile svoje mlade družinice. Marsikateri otročaj je skusil kljun starejše gosi, ko je v svoji radovednosti prišel preblizu majhnim goskicam.

Otroci so se bosí podili po prašni cesti in uživali poletno toplino. Ta hrabri so že poskušali vodo v Ledavi. Kmalu bo prava za kopanje. Matere so pa na veliko nosile prat perilo k Ledavi. Bile so to prave poletne žehte. Pozimi, kljub veliki skromnosti, se je nabralo kar nekaj umazanih cunj. Sedaj je pravi čas, da jih lepo operejo. Voda ni več tako mrzla. Na prodnatih brežinah je idealno mesto za taka opravila.

Poleti je videti vse nekako lažje. Tudi hrane se da kaj nabrati. Vrtovi so že polni zelenjave. Kmalu bo krompir, pa tudi mlad fižol posejan po koruzi lepo kaže.

Mladi fantje se zbirajo pri Črnetu. On je nekakšni vaški mojster in tudi kulturni vodja. Učijo se zborovskega petja. Mojster Črne namerava izdelati glasbila za celotni tamburaški orkester. Fantje mu morajo le prinesiti lep jesenov les. Gozd je blizu. Gonza pa tudi ne more biti na vseh concih gozda. Razgledajo se in določijo drevo. To bo ta pravo, so prepričani vaški fantje. Ponoči ob luni ga podrejo. Na tiho vlečejo žago. Bila je dobro nabrušena, saj jo je brusil sam mojster. Podrto drevo narežejo na kose in vsak od fantov si natovori kos jesena na rame. Že jih noč zakrije. Edino Gonza odkrije čez nekaj dni, da je nekdo posekal jesen. Ogleduje si nastalo škodo in kar jezen je. Njemu, staremu logarju, so odnesli drevo, ne da bi on to videl ali slišal.

Odloči se. Jutri pojde v vas in poišče tistega, ki je upal v njegovo kraljestvo brez njegove vednosti.

Pri Črnetu so predvidevali, da Gonza pride iskat jesen. Še isto noč so pod vodstvom mojstra posamezni kos jesena razklali na zeleno debelino in ga znosili na podstrešje na sušenje. Tam bo počakal drugo zimo. Takrat bo goden za obdelavo. Z delom so bili zadovoljni. In res se drugo jutro po odkritju Gonza pojavi v vasi, ogleduje si dvorišča in skuša ugotoviti, kje naj bi bilo ukradeno drevo. Vendar zaman, niti drevesa niti njegovih ostankov ni nikjer. Fantje se le muzajo, ko ga tako nesrečnega, ker dela ni dobro opravil, vidijo odhajati iz vasi. Drevo se je posušilo

že v gozdu. Sušenje na podstrešju bo zato le eno poletje, drugače bi ga morali sušiti vsaj dve poletji. Kako naj čakajo tako dolgo. Želeli bi se čim prej učiti igrati na tamburice. Mojster jih je nameraval narediti. Čas so si krajšali s petjem. V lepih poletnih večerih so se zbrali na grivi, se posedli in prepevali pozno v noč. Lepo jih je bilo slišati. Pesmi so ubrano prepevali, saj jih je vodil mojster, ki je pravzaprav bil mojster za vse. Tudi zborovsko petje mu je šlo od rok. Fante je razporedil po glasovih. Naučil jih je pravilno višati in nižati glas. Vsaka pesem je bila lepo ubrana.

Čez dan so vsi vaščani trdo delali na svojih njivah. Ogromno je bilo okopavanja. Zemlja je bila zelo slabo zorana ali pa sploh ni bila zorana. Glavno poljedelsko orodje je bila motika. Boleli so jih hrbti, roke so bile utrujene. Ko je sonce zašlo, so zapuščali svoja polja in se napotili domov v svoje barakarsko naselje. V vasi je že dišalo po kuhani polenti. Sedaj več niso žulili same polente. Otroci so dobili zraven nekaj mleka, starejši pa kakšno jajce in radič za solato. Po večerji so se začeli zbirati pri mojstru. Ob lepih večerih so sedeli na grivi. Ob slabem vremenu so se gnetli v Črnetovi baraki. Mojster je bil sam z ženo. Svojih otrok ni imel, posvojil je enega fantiča. Ta je sedaj že odrasel in je prisedel k fantom. Starejši moški so igrali karte. Tretja skupina mož je razpravljala, kako naprej s kmetijstvom. Vsi so bili mišljenja, da podpora, ki so jo dobili od države, ne zadošča niti za najnujnejše. Potrebno bo zaprositi za odlog plačila za agrarno zemljo vsaj za nekaj let.

Poletje je hitro minilo. Jeseni so pospravljali koruzo in krompir, tudi fižola so nekaj pridelali. Takoj so na prekopani zemlji, iz katere so pobrali krompir, posejali repo. Pred zimo bodo tudi repo lahko pobrali. Nekaj je bodo kisali, nekaj pa zakopali za pomlad. Tudi za živino jo bodo porabili. Le naj lepo zraste. Sedaj si lahko kupijo tudi prašiča. Krme bo za silo. Spomladi v šumi naberejo še kopriv. Poparjene koprive in repa bo dobra hrana za prašiča. Do jeseni bo goden za koline.

Vaščani naselja Benica to zimo niso tako stradali. Barake so nekako poprskali, da severni veter ni pihal skoznje. Potrebno bo narediti še topla pokrivala za posteljo. Iz gosjega perja se da izdelati tople pernice. Mlade goske so čez poletje lepo rasle. Kmalu so bile godne za zakol. »Nekaj gosk bomo šopali, saj imamo koruzo,« so menili. Šopati pomeni hraniti gosi s potiskanjem koruze v kljun. Tako je gos hitro pridobivala na teži

in bila primerna za zakol. Zaklane in očiščene gosi so pred božičem romale v Lendavo. Tam so jih prodali bogatim židovskim družinam. Doma so pustili le drobovje in noge. Velika dragocenost je bilo tudi gosje perje. Pridne gospodinje so ga zbirale in potem so organizirale »čehanje« perja. Ločevale so mehki del perja od sredinskega trdega dela. Tako pripravljeno perje je bilo idealno za izdelavo pernic in vzglavnikov. Biti pokrit s pernico je bilo pravo razkošje. Pa naj je zunaj zavijal še tako močen sever, je bilo pod pernico prijetno toplo. »Čehanje« perja je potekalo celo zimo. Ko so končale pri eni hiši, so odšle k drugi. Moški so se zbirali pri Črnetu, ženske so »čehale« perje.

Takoj po novem letu je mojster velel fantom, naj znosijo razklana jesenova polena v delavnico. Za to je služila ena od sob. Zložili so grobo razklana polena ob delovno mizo. Pokazal jim je, kako naj z obličem oblajo razklana jesenova polena. Vsa morajo biti gladka in enako debela. Sam si je izbral najlepše kose. Te je namenil za vrat tamburice. Vsak instrument je bil drugačen. S spretno roko in dletom je rezljal in oblikoval glasbilo. Do spomladi so bila glasbila gotova. »Potrebno bo nabaviti še strune in lahko bodo začeli z učenjem,« si je mislil mojster. Toda kje naj dobi strune in koliko bo to stalo?

Čez poletje je mojster v toplih večerih učil fante igranja na tamburice. Imeli so cel tamburaški orkester. Proti jeseni so že igrali lepe melodije. Ravno so končali z igranjem, ko se pojavi logar Gonza. Ustavi se in prisluhne lepemu zvenu tamburice. Stopi k Črnetu in ga povpraša:

»Kje ste kupili tako lepe instrumente?«

Takrat se mojster nasmeje na ves glas in pokaže svoje gnile zobe. Za zobarja ni bilo denarja. Zob, ki je preveč bolel, so ga kar s kovaškimi kleščami pri mojstru Črnetu izruvali.

»V vašem gozdu. Veste, tisti suhi jesen, ki ste ga iskali prejšnjo pomlad. Iz njega smo naredili ta glasbila.«

Gonza se namršči in pravi mojstru:

»Jaz imam rad glasbo. Če bi me poprosili, bi dobili še lepšega in ne bi vam ga bilo treba naskrivaj posekati. Zdaj je, kar je. Žal mi ga je bilo, da bi služil za kurjavo. Zanja se lahko porabi odpadni les. Ta bi bil dober za deske. Vendar sem vesel, da si je našel še pomembnejšo vlogo. Le igrajte, fantje, za take reči se lahko vedno obrnete tudi na mene.«

Še malo je poslušal melodije, ki so jih fantje ustvarjali z njegovim jesenom, zagodrnjal nekaj sam sebi v brado in zadovoljno odšel.

Slika 15: Tamburaški orkester

Ansambel beniških tamburašev je sestavljal 4 bisernice, 3 brače, kitaro, 2 čela in berdo. Nekaj fantov je ostalo brez instrumentov, mojster jih ni uspel narediti. Igrali so izmenjaje se z istim instrumentom. Čez zimo so igranje tako izpopolnili, da so lahko že nastopali na raznih prireditvah. Začeli so prirejati vaške veselice. Plesali so in peli, domači fantje so pa brenkali na tamburice. Kljub veliki bedi je bilo lepo.

Vaščani Benice so bili že pravi domačini. Prebrodili so dve zimi. Njive so sedaj obdelovali z živino. Dvorišča so se vse bolj polnila s perutnino. Drevje je odganjalo in že so morali spomladi obrezovati odvečne veje. Ograja iz gabrovih mladice je lepo napredovala. Tudi mlade lipe so zrastle za kakega pol metra. Vsi so bili veseli. Zima se je poslovila. Mura je grozila, vendar razlila se je samo po kanalih in najnižje ležečih poljih. Sonce je talilo zadnje zaplate snega, nabranega v zavetnih legah. Moški so se zbrali, kot vedno ob lepem vremenu, na grivi. Tukaj so razpravljali o kmetijstvu, o morebitnih možnostih za kakšen zaslužek, pa tudi novice so si povedali, če je slučajno kdo v Lendavi kaj slišal. Ravno se je v tem času vrnil iz Lendave eden od kmetov, bil je dober vrtnar. Z ženo sta odnesla zgodnjo solato bogati židovski družini, ki je pri njem redno naročala zelenjavo. Ustavil se je pri zbranih moških in jim povedal, da bodo na drugi strani Ledave, na veleposestnikovi pristavi, v

kratkem naselili istrske optante. Pribežali naj bi iz Istre zaradi nevzdržnih razmer. Nekaj istrskih optantov so že 1923 naselili tudi v koloniji Petišovci. Tam ni več prostora in tudi proste zemlje ni več, zato se je agrarna zajednica odločila za naselitev veleposestnikove štale - hleva, v katerem so imeli še lansko leto živino.

Slika 16: Petišovske mladenke

Ni minil mesec dni od novice o naselitvi istrskih beguncev na pristavo na levem bregu Ledave, ko se je selitev začela. Bilo je aprila leta 1925. Prihajali so v skupinah. Bili so še bolj borni kot begunci s Primorske, sedaj naseljeni v barakah na Benici. Beničani so bili zadovoljni. Sedaj imajo sosede z enakimi problemi. Nemogoče je živeti pod okupatorskim škornjem. Bolje je biti siromak na svojem kot siromak pod tujim škornjem. Prihajajoči ljudje so se naseljevali v edinem objektu na tem področju. To je bila zapuščena pristava, namenjena za vzrejo živine. Prostore so si razdelili. Družini je bil namenjen prostor v velikosti 5x4 m. Pregradili so si jih kar z lesenimi letvami in rjuhami. Dobili so tudi zemljo, približno enako kot Beničani. Drugi dan po prihodu so jih obiskali možje z Benice. Ponudili so jim slamo za skromna ležišča. Hrano so si nabavili s pridobljeno podporo. Takoj po prihodu je bilo potrebno začeti s pripravo zemlje za setev. Imeli so srečo, ker je nekaj zemlje bilo že zorane. Tam bodo lahko sejali. Semena za ureditev vrtov so si ženske sposodile pri Beničankah. Začetek je bil težak, enak kot na Benici. Novo nastalo naselje so poimenovali Pince Marof. Nova vas je ležala nekoliko odmaknjena od Ledave, na južni strani, na severni strani je bila vas domačinov Pince, na vzhodu pa del Murske šume. Med Istrani je bilo tudi nekaj primorskih družin. Izredno so se razveselili obiska Beničanov in ugotovitve, da so rojaki. Hitro so navezali prijateljske stike in začeli med seboj sodelovati.

Primorci, naseljeni na Pince Marofu, so prihajali z Goriških Brd, Istrani pa iz okolice Pazina.

Običaji, pesmi in govori so se razlikovali. Po nekaj mesecih sožitja so razlike počasi izginjale. Eni so se učili od drugih. Kmalu so bili enotni kot da so ena vas. Leta 1926 se je pokazala velika solidarnostna pomoč. Solidarnost pri siromakih se bistveno bolj razvije kot pri bogatih.

V prihajajočem letu 1926 so vaščani naselja Pince Marof že urejali svoje, njim dodeljene ohišnice. Začeli so graditi prostore za živino. Načrtovali so tudi gradnjo skromnih hiš. Material za gradnjo so jemali kar na svojih ohišnicah. Hiše so začeli graditi iz blata. Nakopano zemljo so znosili v vnaprej pripravljen prostor, ograjen z deskami. Zemlja je morala biti zdrobljena. Nanjo so nasuli slamo, nalili vodo. Nato so z bosimi nogami gnetli maso. Ko je bila masa dobro pregnetena in dobro

navlažena, je bila pripravljena za gradnjo. Morala je biti kot testo, vendar armirana s slamo. Pred tem so na prostoru, na katerem bo stala hiša, zabetonirali plitvi temelj. Nanj so z obeh strani pričvrstili 20 cm široke deske. V ta kalup iz desk so z nosili, izdelanimi iz nekaj 1 m dolgih desk, zabitih prečno na dve palici, znosili pregneteno zemljo. Zemljo so v kalupu dobro poravnali in natlačili. Po nekaj urah so kalup razdrli in ga dvignili za novo plast. Na tak način so gradili do višine strehe. Zid je bil širok največ pol metra. Ko je bila stena končana, so jo z nabrušeno lopato poravnali in s tekočim blatom zagladili. Streho so naredili tako, da so trame položili na stene. Ti so služili za venec. Med seboj so jih speli z jeklenimi sponami ali klamfami. Tudi prečni tramovi so bili pritrjeni na venec s klamfami. Strešni tramovi so bili na vrhu speti v črko A in zabiti z lesenim klinom. Ta je bil iz žilavega drevesa. Predhodno so oba spojna tramova zvrtili. Eden je imel izdelan utor, drugi pa pero. Tako pričvrščeni strešni komplet so položili na venec in zabili s klamfo. Za kritino je po večini služila ržena slama, v začetku tudi koruzinje ali trstika. Slame namreč še niso pridelali dovolj. Tla v taki hiši so bila nabita zemlja. Velikost hiše je bila različna, praviloma je zajemala le dva prostora, kuhinjo in spalnico. Otroci so spali na senu in slami zunaj hiše.

Gradnja takih hiš je bila izredno naporna; cel dan je bilo treba mešati blato in ga prenašati. Tudi vreme je moralo biti ta pravo. Zid se je moral hitro sušiti. Drugače se kalup ni smel sneti. Praviloma so na dan naredili le eno plast.

Slika 17: Kmečka dela

Leto 1926 je spomladi lepo kazalo. Novi priseljenci tako na Benici kot na Pince Marofu so pridno obdelovali polja in sadili. Poletje je napovedovalo sušo. Kmetje so težko pričakovali dež. Otrokom je bilo najlepše. Vsak dan po kosilu so odhiteli k Ledavi in se kopali.

Poletje je hitro minilo. Z njegovim koncem je prišel tudi težko pričakovani dež. Ko je začelo deževati, ni nehalo. Kmalu so bile vse kotanje in močvirja okoli Mure polna stoječe vode. Graditelji so morali prenehati z gradnjo hiš. Le s težavo so zaščitili že zgrajeno pred dežjem, da ni vse izpral in porušil, kar so gradili celo poletje. Beničani so odhajali k Muri in s strahom opazovali pobesnelo reko. S seboj je nosila izravana drevesa, se penila in se zajedala v svoje bregove. Kot bi hotela reči: »Ne utesnjajte me. Saj bom hitro preskočila tudi to oviro in vsa ta ravnica bo samo moja.«

Iz ure v uro je struga bila bliže razlitiu. Nižine so bile že poplavljene. Dan se je prevesil v noč. Vaščani Benice še niso videli tako podivjane reke. Zaradi teme in močnega dežja so obrežje Mure zapustili. V strahu pred najhujšim so legli k počitku. Preden se je zdanilo, jih je vrglo iz postelj. Močno šumenje pod okni je prebudilo celo vas. Takoj so bili vsi pokonci. Otroci so v strahu klicali starše. Tudi starši sami niso vedeli, kaj naj počno. S poplavo se srečujejo prvič. Potrebno je iz vode rešiti, kar se rešiti da. Prva je živina. Najdragocenejše so krave. Takoj, dokler je še mogoče, jih je potrebno spraviti čez most na Ledavi in na Pince Marof. Na pomoč so prihiteli tudi vaščani s Pince Marofa, živino so vozili v svojo vas. Kokoši so ljudje znosili na podstrešje, goske so plavale po vrtovih, njih se ni dalo zapreti, njim ni grozila nevarnost. Kako s svinjami? Postavili so jim most kar od stanovanjskih vrat in jih spravili na postelje. V strahu pred vodo so hitro zbežale na nastavljeno ploščad in tam bile do konca poplave. Otroci in odrasli niso imeli več časa zapustiti poplavljene vasi. Voda je tako hitro naraščala, da je v eni uri že tekla skozi okna barak, ki so bile na nekoliko nižjih predelih vasi. Ljudje so se zatekli na podstrešja in čakali pomoči. V dopoldanskih urah je prišla vojaška inženirska enota s čolni. Imenovali so jih pontoni. S čolni so prepluli celo vas in odvažali ljudi na drugo stran Ledave. Čez most več ni bilo mogoče. Reševali so tudi živino pri družinah, ki same niso uspele rešiti. Z ostalimi stvarmi se niso ukvarjali. Spravili so celo vas na levi breg Ledave. Vaščani Pince Marofa so jim kljub svoji siromašno-

sti pomagali s streho in hrano. Razbesnela Mura je odnašala z dvorišč vse, kar je plavalo. Vsa drva, zložena v skladovnice na dvoriščih, so sedaj plavala proti Murski šumi. Čez poletje so jih nabrali za zimo. Voda je odnašala orodja in celo vozove.

Tretji dan je Mura začela upadati. Most na Ledavi je bil premaknjen, po njem se ni dalo priti na drugo stran. Vojaška enota pontonirjev je ostala še cel teden v vasi. S čolni so prevažali ljudi na beniško stran. Ljudje so bredli po vodi do svojih domov in z grozo ugotavljali, kaj vse jim je voda uničila. Tudi živino so morali nekako nahraniti. Svinje in kokoši so mirno čakale na suhem.

Slika 18: Zaradi poplave porušen leseni most na reki Ledava, prevoz preko Ledave s pontonskim čolnom.

Dela na mostu so se takoj začela. S pomočjo vojske so ga usposobili; najprej za pešce, nato še za živino. Vendar krav še nekaj časa niso prignali domov. Trava je bila vsa blatna in ni jih bilo kje napasti. Hrano in pašo za živino so dobili na Pince Marofu.

Pravo razdejanje se je videlo šele, ko je voda popolnoma odtekla. Koruza je ležala na tleh in bila blatna. Njiv s krompirjem ni bilo videti. Krompir je ves zgnil v mokri zemlji. Z grozo so ljudje opazovali razdejanje. Mura je terjala svoj kruti davek.

Ponovno je bila lakota pred vrati. Pridelek je bil uničen. Rezerve ni bilo. Kaj posejati, da dozori do zime? Eno je repa, mogoče proso in ajda. Prišli so strokovnjaki in jim svetovali: »Najprej je treba počakati, da se premočena zemlja posuši. Potem dobite seme in poskusite. Če bo dobra jesen, mogoče zraste.«

Takoj po umiku vode so odhajali v gozd iskat svoja orodja. Tudi drva jim je voda odnesla. Nekaj orodja in drv se je zagozdilo v grmovju in tam ostalo. Večji del je voda odnesla s seboj. Nikoli več jih niso našli.

Slika 19: Na dvorišču

Krmo za živino so dobili na neobdelanih njivah na Pince Marofu. Vsako bilko so skrbno posušili. Na Benici letos več ne bo košnje. Le travnike bo potrebno očistiti navlake in nesnage, ki jo je prinesla voda. Prvo košnjo trave so opravili, posušili in spravili v kope. Voda je zalila zloženo seno. Bilo je meter v vodi. Vse je bilo uničeno. Edino za steljo živini bo uporabno. Kope bo potrebno razdreti in posušiti mokro seno, drugače zgnije in tudi za steljo ne bo primerno. Od koruze bo nekaj ostalo. Potrebno jo bo dobro posušiti in očistiti umazanije. Zrnje bo, preden ga

odnesejo v mlin, potrebno oprati zemlje in umazanije, drugače bo v polenti škripalo pod zobmi.

Razdejanje je bilo tudi v barakah. Ilovnata tla so bila ena sama blatna luža. Morali so položiti deske po tleh, kjer so hodili. Pohišstvo je bilo premočeno. Čim prej je potrebno posušiti prostore, še pred zimo. Zamenjati je potrebno tudi slamo na posteljah. Marsikje je voda segala nad posteljo. Dela je bilo ogromno. Koristi pa nobene. Otroci so pasli krave v sosednji vasi, starši so urejali v hišah in okoli njih. Poskušali so si vsaj za silo urediti stanovanje. Želeli so čim prej nazaj na svoje. Vreme jim je sedaj še kar šlo na roko. Po mesecu dežja je končno posijalo sonce. Na stežaj so odprli vrata in okna in tako sušili svoje borne domove.

Čim so polja dopuščala hojo po njih, so kar z motikami in grabljami razgrnili zemljo in posejali opustošeno polje z repo. Za proso in ajdo je bilo že prepozno. Na vrtovih so gospodinje posejale radič in solato. Še sreča, pšenico so pokosili pravi čas in je zrnje bilo skrbno spravljeno v zabojih na podstrešju.

V nekaj dneh po poplavi so se pojavili komarji v takem številu, da nisi bil nikjer varen pred to golaznijo. Vsi so bili opikani in otekli. Marsikdo je imel visoko vročino. Pojavila se je malarija. Prenašajo jo komarji. Ljudje so bili obupani. Težav še ni bilo konec. Majhni otroci so zboleli za težko otroško boleznijo - davico. Kar nekaj bolj slabotnih otročičkov je podleglo hudi bolezni. Z ohladitvami je bilo konec težav s komarji in davico. Začeli so kuriti v svojih domovih in sušiti, kar ni posušilo lepo vreme. Tudi živino so pripeljali nazaj domov. Počasi se je življenje vračalo v stare kolnike. Repa je lepo rasla in obetala dober pridelek. Zadosti je bo za živino in za kuhinjo. Nadomestiti mora krompir.

Na Pince Marofu so hiteli z gradnjo. Sedaj jim vreme to omogoča. In res je še pred zimo bilo narejenih nekaj koč iz blata in pokritih s koruzinjem in trstiko v novi vasi Pince Marof.

Po prihodu v Maribor je Ivan takoj začel iskati skromno posestvo. Po nekaj dneh iskanja je na Pobrežju starejši možak prodajal svojo kmetijo. Žena mu je umrla in želel je zadnje dni svojega življenja preživeti pri sinu. Ivanu je kmetija ustrezala in hitro sta se zmenila. Naredila sta pogodbo. Ivan je imel toliko denarja, da je lastnika odplačal v celoti. Z nakupom je dobil tudi vse orodje in dve glavi živine. Zmenila sta se, da stari kmet poskrbi za živino do Ivanove vrnitve z družino. Zadovoljen je odšel po družino. Ostala je v Postojni in čakala nanj.

Na novi kmetiji so začeli kmetovati. Specializirali so se za proizvodnjo zelenjave. Tržnica je bila blizu in za prodajo se ni bilo potrebno pretirano vznemirjati. Spet so lepo zaživali. Le Ivana je bolela rana s fronte. Bolela ga je tudi izguba svojih Brd. Nekako težko se je privajal na novo okolico. Motilo ga je pregosto naseljeno naselje. Želel si je svoj mir, kakršnega je imel v Goriških Brdih, obdan s svojimi nasadi in vinogradi. Bilo je leta 1926. Ivan je še vedno gojil zelenjavo na svoji kmetiji in razmišljal o vinogradih. V tem času se je fašistično nasilje na Primorskem stopnjevalo. Nekega dne pride ženin bratranec k Ivanu in mu zaupa, da je z družino pobegnil s Primorske in da išče kmetijo. Želel si je ustvariti dom, tu nekje, kjer bo svoj na svojem. Povpraša Ivana za nasvet. Ta nekaj časa razmišlja in mu predlaga, naj kupi njegovo. On si bo skušal kupiti kmetijo v manjšem kraju. Počaka naj le toliko, da najde pravo. Po nekaj tednih je Ivan našel kmetijo v malem zaselku blizu Frama. Tu so ostali dve leti. Zemlja, ki so jo kupili, je slabo rodila, denarja za drugo ni bilo. Kaj narediti? V bližini je bila grofija. Rabili so dobrega vrtnarja. Ivan je v prostem času vrtnaril na tej grofiji. Zaradi svojih sposobnosti ga je lastnik grofije nagovoril, naj se z družino preseli k njim in prevzame vrtnarstvo in sadjarstvo. Ivana je delo veselilo in odločil se je. Kmetijo je prodal in prevzel na grofiji vzdrževanje sadovnjaka in vrta. Na tem posestvu so spet lepo živeli. Bil je glavni sadjar in vrtnar. Družina mu je pri delu pomagala. Od pomladi do jeseni so bili v sadovnjaku in na vrtu. Preko zime so pripravljali ledenice. To so v hrib izkopane globoke kleti. V zimskem času navozijo v ledenice velike plošče ledu. Zlagajo jih eno na drugo. Mednje mešajo listje. Napolnjeno ledenico dobro pokrijejo z listjem in zaprejo. V vročih poletnih dneh

koristijo led za ohlajevanje pijače in hlajenje živil. Takrat še niso imeli hladilnikov. Visoka gospoda pa si je želela udobja.

Spomladi 1929 je lastnik grofije nenadoma umrl. Posestvo je prevzel mladi gospod. Prihajal je iz velikega mesta. Grofija mu je bila le za občasno bivanje. Zaradi tega in posebej zaradi nastale velike gospodarske krize ni želel vlagati v posestvo. Začel je odpuščati svoje delavce. Kriza je prizadela veliko gospodo in malega človeka. Dela naenkrat ni bilo nobenega. Denar je naglo zgubljal vrednost. Tudi grofija je bila v težavah. Na koncu tudi Ivanu odpovejo službo. Kam sedaj? Denar od kmetije je razvrednotila inflacija. Nepremičnine so se dražile. Sedaj ni bilo denarja niti za skromno kmetijo. V časopisu je prebral, da so se v Prekmurju naselili Primorci v svojih kolonijah in dobili agrarno zemljo na 30 let odplačila. Takoj se je odločil. Z družino se je preselil v Prekmurje in začel med svojimi ljudmi graditi novi dom.

Takoj po prihodu v Prekmurje mu na agrarni direkciji odredijo lokacijo na Pince Marofu. Za začetek se naseli z družino na pristavi. Tam je še nekaj stanovalcev. Tudi oni so pred kratkim prispeli in si še niso uspeli narediti hiše iz blata. Ivan ima denar za streho in les. Tudi za plačilo mojstra bo ostalo. Nabavi tudi najnujnejše orodje in nekaj živine. Inflacija in podražitve so vsak dan odnašale del denarja. Nujno ga je treba takoj investirati in ohraniti njegovo vrednost. V dveh mesecih je imel ves potreben material, narejene temelje, nabavljenega nekaj orodja za kmetovanje, nekaj so ga prinesli s seboj. Kupil si je tudi dve kravi. Začasno ju je uhlevil v vasi pri prijateljih s Primorske.

Komaj je dočakal pomlad. Jeseni je na dodeljeni parceli zasadil nekaj sadik sadnega drevja. Precej sadik je prinesel s seboj z grofovskega vrta. Tam so vzgajali sadike za celotno grofijo. Pri odhodu mu je mladi lastnik dovolil, da si izbere in na novi domačiji zasadi sadike iz njihove drevesnice. Bile so plod njegovega dela. Spominjale ga bodo na vrtnarjenje v Mariboru. Posebno mesto je določil za visokorasle okrasne ciprese. Posadil jih je ob cesti pred novo hišo.

Čim se je zemlja toliko odtalila, da so jo lahko mesili in mešali s slamo, so začeli z gradnjo. Mojster je bil domačin iz Križevcev. Delo je dobro obvladal in hitro so lahko gradili. Tudi na polja je bilo treba. Jeseni so uspeli posejati nekaj pšenice, zimskega oranja niso opravili. Vse to jih je čakalo spomladi.

Slika 20: Zemljana hiša na Pince Marofu

Poletje je bilo pred vrati. Hišo so končevali. Potrebno je še narediti streho in počistiti notranjost. Streho mu je naredil vaški mizar. Ravno tako je bil begunec iz Brd. Ob hiši so postavili še hlev. Živina je bila prva naseljena na novi domačiji. Kljub skromni hiši in gospodarskemu posloju je bil Ivan zadovoljen. Spet je bil na svojem in svoj gospodar. Takoj se je povezal z lokalnim agronomom za kmetijstvo. Skupaj sta naredila plan za pripravo usposabljanja vaščanov. Ljudje niso poznali načina kmetovanja v Prekmurju. Drugače so sejali in obdelovali zemljo kot na Primorskem in v Istri. Vsi so tudi bili mnenja, da je potrebno zasaditi sadovnjake in vzgojiti vinsko trto na ohišnici. Za nakup sadik ni bilo denarja. Dogovorili so se, da je potrebno v gozdu in med vinogradi pri domačinih dobiti divjake. Posadili so jih še to jesen. Spomladi bodo opravili proučevanje cepljenja divjaka. Ljudje si bodo lahko tako pridelali sadje brez posebnih stroškov.

Vsaka skupina priseljencev je želela ohranjati svojo tradicijo. Primorci so se zbirali na Benici. Prepevali so primorske domače pesmi, igrali na tamburice, prirejali razne nastope in vaške veselice s plesom. Istrani so ohranjali svoja izročila: igrali so igre štetje s prsti, plesali svoja kola in peli svoje pesmi. V enem so si bili enaki – za domačine so bili begunci. In tako so jih tudi klicali: Madžari bégunec, Medžimurci pa pobegujci. Begunec je bil zasramovan vzdevek. S tem so jih hoteli ponižati. Niso vedeli, da jih s tem poveličujejo. Nehote jim priznavajo državotvornost in pokončnost. Govorili so ljudem, ki niso priznali okupatorja, rajši so vse zapustili in odšli v neznano v svojo domovino. Odšli so brez vsega, da z golim življenjem, voljo in ponosom ustvarijo nov dom nekje tam daleč, med tujimi ljudmi, vendar v svoji domovini. Lahko bodo svoje otroke učili svoj jezik in nihče jih zaradi tega ne bo kaznoval.

Življenje je teklo svoj tok. Breme agrarne zemlje je vse bolj pritiskalo. Narod ni mogel odplačevati anuitete, graditi domov, opremljati gospodarstva z orodjem. Letine so bile slabe. Zemljo so težko obdelovali. Niso imeli gnoja, primanjkovalo je živine in orodja. Poplave so terjale svoj davek. Siromaštvo se je kazalo na vseh mestih. Začeli so obupovati. Ravnodušje se je začelo naseeljvati v ljudeh. Nekateri si niso uspeli zagotoviti niti strehe nad glavo. Dela za plačilo ni bilo. Ostala je le kmetija, s pomočjo katere so komaj nahranili lačna usta družine. Prva prošnja državi, čim so se naselili, za pomoč za odpis plačila zemlje, je bila gladko zavrnjena. Begunci so imeli velike dolgove državi. V času gradnje stanovanjskih hiš, poslopij in nabave živine anuitet niso plačevali.

Za rešitev problemov vseh kolonistov so ustanovili agrarne zajednice. Le-te so večkrat prosile za pomoč ministrstvo za agrarno reformo, savez agrarnih zajednica v Zagrebu in bansko upravo v Ljubljani. Dobili so le minimalno pomoč. Nekateri so obupali in se odselili.

Leta 1934 je savez agrarnih zajednica začel urgirati za vsa zaostala plačila. Zneski so bili veliki in plačila ni bilo mogoče izvesti. Situacija je bila brezizhodna. Na pobudo agrarne zajednice Petišovci se je sestal upravni odbor vseh 9 zajednic in na osnovi pregleda stanja na terenu pripravil Resolucijo, ki so jo poslali banski upravi dravske banovine v Ljubljano in savezu agrarnih zajednic v Zagreb.

»RESOLUCIJA«

Sestavljena na sestanku vseh agrarnih zajednic v Prekmurju, zastopanih po celokupnih odborih, ki se je vršil dne 4. novembra 1934. leta v Lendavi in katerega je, z ozirom na nevzdržno stanje tukajšnjih naseljencev – kolonistov, sklicala agrarna zajednica Petišovci.

Savezu agrarnih zajednica, Zagreb:

V Prekmurju živi danes okoli 260 družin naseljencev – kolonistov s cca 900 družinskimi člani. Najmanj 70% teh družin se nahaja danes v stanju, v katerem ne uživajo niti najosnovnejših človečanskih pravic. Neizmerna beda, obup, resignacija, brez vere v boljšo bodočnost – to je film teh nesrečnikov.

Kako je prišlo do tega stanja?

Niso si sami krivi, vsaj pretežno v večjem delu ne.

Celotna kolonizacija je bila v jedru prav dobrodošla. Domovina jim je preskrbela zemljo, hišo, dala jim je najugodnejše pogoje preselitve in vsepovsod jim je šla na roko – do prihoda. Pozabilo pa se je najglavnejše; semkaj so prišli razni ljudje – nekateri gmotno dobro preskrbljeni, ali teh je bilo bore malo, saj so prišli iz krajev, kjer so življenjski pogoji še težji kot pri nas; drugi – in teh je bilo brez pretiravanja najmanj 90%, so prišli sem tako rekoč goli in bos, brez vsakih gmotnih in gospodarskih sredstev za obdelovanje zemlje. Prišli so sem v prazno hišo in na golo polje. Merodajne oblasti torej niso priskrbele naseljencem najvažnejšega: sredstvo za obdelovanje zemlje in najnujnejše potrebščine saj za prvo leto, da si omogočijo obstanek, čeprav je bilo to v rešitvi ministrskega sveta od prvega oktobra 1920 posebno predvideno.

Začela se je nepopisno težka borba za življenje. Ker niso mogli obdelovati zemlje z lastnimi sredstvi, se je oddajala zemlja v obdelavo na polovico. S sprejeto polovico pridelka, ki je bila radi slabih letin v zadnjih letih zelo borna, se je pričelo životarjenje. Prosjačenje je bil najnavadnejši pojav, morali so stradati, da so od sprejete polovice pridelka nekoliko odprodali, da so si zmogli nabaviti najnujnejše gospodarsko orodje.

In tako so potekla prva leta, novodošli pa so v istem položaju.

Nemogoče je popisati njihovo borbo za obstanek. Naj navedemo tu en primer: ko je eden izmed priseljencev – dobrovoljec uvidel, da mu je vsak obstanek nemogoč, je odšel peš v Ljubljano in tam sestradan in onemogel umrl.

Tekom let so si nekateri dobesedno pristradali toliko, da so si nabavili najpotrebnejše orodje in živino. Z vsemi mogočimi sredstvi, deloma tudi s podporami, so si nekoliko uredili gospodarstvo, da danes životarijo.

In tudi danes je tak položaj. Zadnja slaba letina je položaj še poslabšala. Pridelek žita je bil zaradi neugodne zime, miši in suše minimalen. Devetdeset odstotkov naseljencev ni pridelalo toliko žita, koliko so ga posejali. Malo boljši pridelek koruze in krompirja je romal za sramotno nizko ceno (krompir po 0,25 din, koruza po 0,70 din za kilogram), v žrela tukajšnjim trgovcem za dolgove in za nabavo najnujnejših potrebščin.

Če pregledamo celoten položaj, pridemo naravnost do absurdnega zaključka: na kompleksu zemlje, kjer bi se lahko preživljala še tako velika družina, vlada danes beda in obup iz enostavnega razloga, ker nimajo imetniki zemlje sredstev za racionalno obdelavo in ne možnosti, da bi tisti boren pridelek pošteno prodali, ampak ga morajo skoraj darovati.

Da je v teh prilikah vsak napredek nemogoč, je popolnoma jasno.

Te prilike jim tudi onemogočajo vsako izpolnjevanje obveznosti napram državi in Savezu.

Tako bi npr. za letos morala agrarna zajednica Petišovci plačati Savezu 5% obresti in 5% odplačilo v skupnem znesku okrog 40.000 din. Če bo Savez vztrajal na stališču, da mora zajednica ta znesek do 15. t.m. plačati, potem bo moral prodati na tej koloniji vso živino z vozovi vred in še ne bo dosegel kritje. Drugega pa nič nimajo. Pridelkov niti za lastno preživljanje. In enake razmere so tudi na drugih kolonijah. Poleg gornjega imajo naseljenci letos za plačati izmero zemlje, zaostalo zakupnino za tri leta, ker do sedaj oblasti še niso terjale anuitet, dalje 4% v fond za kolonizacijo od celokupne vsote, ki je odrejena kot odkupnina za zemljo, dalje neprimerno visoki davki itd., tako, da pride vsakemu za plačati najmanj 3.000 din, česar pa ne more poravnati tudi, če proda vse nepremičnine.

Prednje opisovanje razmer izgleda skoraj neverjetno. Verjetno pa bo postalo takoj, čim si merodajne oblasti ogledajo te kolonije na licu mesta. Prepričale se bodo, da navedena dejstva odgovarjajo resnici in da je bilo potrebno priti enkrat s to resolucijo na dan.

Odpomoč tem bednikom je prav lahka in mogoča z malimi sredstvi in z malo dobre volje s strani za to pristojnih oblasti in Saveza, ker je na kompleksu 9-tih orolov prosperitet mogoč. Podpisane zajednice si torej iz prednjih razlogov dovoljujejo predložiti Savezu in merodajnim oblastem sledeče predloge:

1. Vsem naseljencem, ki še nimajo potrebnega poljedelskega orodja in živine, naj se odobri primeren kredit za nabavo. Živino in orodje naj bi nabavil Savez sam in skupno ter razdelil med potrebne. Posojilo naj bo kratkoročno, vsaj za dobo treh let.
2. Savez naj za dobo najmanj treh let oprosti podpisane zajednice vseh dajatev, to je obresti in 5% odplačila.
3. Da Savez ustanovi v Lendavi kupoprodajno zadrugo za vse zajednice, da si s tem prepreči izkoriščanje naseljencev s strani trgovcev.

Namen te zadruge naj bi bil: kupovati od naseljencev pridelke in iste odprodajati direktno ter nabavljati za naseljence vse potrebno. K ustanovitvi te zadruge bi zajednice prispevale potem članstva s primernimi deleži.

Pod točko 3. navedeni predlog je nadvse važen, ker smo prepričani, da bo naseljenec s prodajo in nakupom v tej zadrugi vsaj za 20% na boljšem, s čemer mu bo seveda veliko pomagalo.

Prosimo Savez in merodajne oblasti naj gornje predloge proučijo in omogočijo izpolnitev istih, ker je povsem sigurno, da je edino na tej podlagi priseljencem zagotovljena bodočnost. In ne samo to. Savez si bo edino na ta način zagotovil svoje terjatve pri zajednicah, dal bo več volje in veselja do dela in prepričani smo, da bodo po teku treh let razmere na kolonijah vse drugačne, kot so danes in v ponos domovini, kar je tu, na severni meji prav posebno potrebno, ne pa obratno.

Neizpolnitev teh predlogov bi naseljence primorala, da eden za drugim zapuste podeljeno jim zemljo in odidejo v širni svet, ker pod dosedanjimi pogoji je absolutno nemogoče nadaljevati tega življenja.«¹⁵

»Pripomniti moramo še dejstvo, da se razmere neseljencem v Prekmurju vse druge, kot onih v notranjosti države, ki so se naselili pred deset

in več letij in so si svoje gospodarsko blagostanje zagotovili še v času, ko so pogoji za življenje bili ugodnejši.

Na to resolucijo niso agrarne zajednice prejele nobenega odgovora, čeprav so ga večkrat zahtevale. Šele na intervencijo ministrstva za kmetijstvo iz Beograda (inšpektor za kmetijstvo Radikon – primorski Slovenec), so sestavili na banski upravi v Ljubljani komisijo, ki je med 8. in 19. aprilom 1935 opravila pregled vseh kolonij v lendavskem srezu.

Komisijo so tvorili:

- dr. Šapla Anton – šef odseka za agrarno pravne posle,
- Marn Fran – revizor,
- Gontarev Ivan – banovinski pogodbeni uradnik,
- Pavlica Franjo – poljedelski strokovnjak in potovalni učitelj za mlekarkstvo.

Komisija je izdelala podrobno analizo gospodarjenja in gospodarskega stanja vsakega posestnika kolonista v kolonijah Benica, Pince, Petišovci, Dolga vas in Kamovci. Medtem ko jim je za Mostje in Gaberje (domači kolonisti) "zmanjkalo časa".

Značilne so splošne ugotovitve; te komisije se v konkretnem primeru nanašajo na koloniste, vendar nam nudijo vsaj približno sliko življenjskih pogojev tudi večine prekmurskih kmetov.

Komisija med drugim ugotavlja:

Kolonisti in dobrovoljci na vseh kolonijah so v zadnjih letih občutno trpeli vsled elementarnih nezgod, tako vsled večkratnih poplav, suše, zmrzali, miši itd. V splošnem je gospodarsko in premoženjsko stanje pri najmanj 80% kolonistov tako, da je njihov obstoj brez izdatne javne pomoči v današnjih razmerah absolutno nemogoč. Edino oni naseljenci, ki so prišli na kolonije gmotno dobro situirani so si uredili svoja nova gospodarstva tako, da bodo vzdržali, če ne bo še ponovnih elementarnih nezgod in nesreč pri živini. Vsi drugi so pa danes goli, bos in lačni. Vsled zgoraj opisanih nezgod in nesreč, so povečini vsi kolonisti zastali s plačilom svojih obveznosti in tako dolgujejo zakupnino za dve in več let, davke in doklade za 5 in več let, ravno tako doprinos za Vodno zadruho, nadalje dvojno zakupnino na račun anuitet za gospodarski leti

1933/34 in 1934/35, kakor tudi anuitete in 5% obresti Savezu agrarnih zajednic (za zgradbe - op.p).

Ugotovljeno je, da si v lanskem letu najboljši gospodarji niso pridelali toliko, da bi mogli preživeti svoje številne družine in plačati svoje obveznosti za eno leto. Temu je vzrok ne samo slaba letina, temveč tudi skrajno nizke cene poljskih pridelkov, ki jih morajo prodajati trgovcem v Lendavi, ker drugih kupcev ni. Pri onih kolonistih, ki nimajo sredstev za obdelovanje, manjka jim živine, gnoja, poljedelskega orodja in seme-na, je vsako napredovanje nemogoče. Mnogi kažejo, kljub siromaštvu dobro voljo in se trudijo spraviti svoje gospodarstvo v ravnovesje.

Na kolonijah pa je tudi nekaj takih, ki si v 10.-tih letih, celo v 14.-tih letih niso ničesar pridobili in to po lastni krivdi. Take delomrzneže, pohajače, pijance itd., ki delajo sramoto, bi bilo priporočljivo, da se jih odstrani iz kolonije.

Vsled neplačila davkov in doklad so prišle v neprijeten položaj vse one uprave občin, v kateri so naseljeni kolonisti. Ni dovolj, da ne plačujejo kolonisti, temveč se na isto stališče postavljajo tudi domačini češ "enaka pravica za vse, če onim ni potrebno plačati, ne more nihče zahtevati od nas, da plačamo samo mi".

Posamezni kolonisti dolgujejo Savezu agrarnih zajednic v Zagrebu vsi skupaj okroglih 1.500.000 din. Na račun tega dolga do danes niso ničesar odplačali in posledica tega je, da Savez novo naseljenim kolonistom ne more dajati posojil, niti graditi hiš.

Komisija je v svoji analizi podrobno obdelala gospodarjenje in go-spodarsko stanje vsakega posameznega kolonista v omenjenih petih kolonijah.

Komisija je med drugim ugotovila naslednje:

- Od 152 kolonistov jih je še 15 brez stanovanj in stanujejo pri soro-dnikih ali pa se še niso naselili.
- 65 kolonistov si je postavilo stanovanja in najnujnejše gospodarske objekte sami iz materiala barak iz Strnišča, materiala podrtih hlevov veleposestva in z lastnimi sredstvi. Skoraj vse te zgradbe so iz lesa in blata, delno iz opeke.
- 18 kolonistov si je postavilo zgradbe z večjo pomočjo Saveza agrar-nih zajednica (posojilo).
- 29 kolonistom je zgradil obstoječe objekte Savez (posojilo).
- 1 kolonistu je objekte zgradila država.

- 24 kolonistom so za gradnjo bili dodeljeni manjši zneski pomoči.

Vseh 152 gospodarstev je redilo v začetku leta 1935, 330 glav goveje živine (2,2 kom na gospodarstvo), 352 prašičev (2,3 kom na gospodarstvo), 14 gospodarstev pa je imelo po enega konja na vsako.

Analiza vsebuje tudi višine zneskov, ki bremenijo vsako gospodarstvo kolonista, v tem znesku so všteta letna odplačila posojil z obrestmi (anuiteta) za zemljo in zgradbe, brez davkov, ki to vsoto še povečajo.

Po tej analizi so znašale omenjene letne obveznosti naslednje zneske na označeno število gospodarstev:

Višina letnih obveznosti v din							
	do 10	10-15	15-20	20-25	25-30	nad 30	Skupno:
Štev. gospodarstev	25	19	17	31	18	19	129

Na osnovi teh ugotovitev in ocen gospodarjenja je komisija prišla do zaključka, da 31 kolonistov vzorno gospodari in bodo zmogli vse obveznosti (vsi so imeli pomoč od sorodnikov), 54 jih je zelo prizadevnih, vendar brez pomoči ne bodo kos dolgovom, 3 se ukvarjajo z drugim delom (ne na kmetiji). Devet kolonistov zemlje ne obdeluje (pijanci, pohajači itd.), ter komisija predlaga njihovo odstranitev iz kolonij. 31 kolonistov gospodari, vendar iz različnih razlogov, kot so bolezen v družini, nesreče pri živini, pa tudi pomanjkanje izkušenj.

Za ostale koloniste ni priloženih ocen, nekaterih od njih se še niso v tistem času naselili.

Komisija je z analizo seznanila agrarne oblasti na banski upravi v Ljubljani in ministrstvo za kmetijstvo v Beogradu.

Z banske uprave je bil poslan ministrstvu za kmetijstvo predlog, da bi se kolonistom nudila pomoč z nakupom živine, orodja in semen ali pa z odpisom dolgov. Prav tako je bil dan predlog, da se omogoči ugodnejši nakup potrebščin in ugodnejša prodaja kmetijskih pridelkov preko zadruge, ki bi se naj ustanovila v Lendavi. Poleg tega pa naj bi kolonisti dobili nadzornika in strokovnega svetovalca, ki bi dajal potrebne nasvete za obdelavo polj in gospodarjenja na sploh.

Čeprav je bil predlog umesten in z argumenti podkrepjen, je bila pomoč minimalna. Za dobo treh let je bilo odloženo plačilo anuitet

za stavbe in zemljo. Nekaj pomoči je bilo nakazane tudi v denarnih zneskih za nabavo živine in orodja, vendar je bila ta pomoč razdeljena tako, da so jo prejeli tisti, ki so je bili najmanj potrebni, medtem ko so najpotrebnejši dobili le minimalne zneske ali pa niso dobili ničesar.

Zadruge, ki bi preprečila izkoriščanje s strani trgovcev, niso ustanovili in tudi strokovne pomoči kolonisti niso bili deležni. Položaj kolonistov se je nekoliko izboljšal šele pred drugo svetovno vojno, ko so se izboljšale cene kmetijskih pridelkov.«¹⁶

---

16 → Povzeto po Vidič, Jože, Kolonizacija in agrarna reforma v Prekmurju, seminarska naloga

France si je uredil domačijo. Baraka je bila dobro narejena. Vse špranje, skozi katere je vlekel sever, so bile zamašene. Tudi pohišstvo je bilo lično narejeno. Ni si dovolil kritike, saj je bil mizar. Dosti je dal na videz svojega dela. Tudi sadnega drevja je bilo okoli barake dosti nasajenega.

Ravno se je začelo poletje. Pisalo se je leto 1934. Pšenico so pokosili in jo pripeljali domov. Doma na dvorišču so iz snopov naredili veliko kopo. Vse je bilo pripravljeno za mlačev. Mlačev pšenice je vaški praznik. Vsak gospodar nestrpnost čaka dan, ko pride mlatilnica na njegovo dvorišče. Mlatiti začne na začetku vasi in gre od hiše do hiše. Ljudje si pri tem opravilu pomagajo. Navadno se pri mlatilnici zbere skoraj cela vas. Takrat gospodinja pripravi tudi kaj boljšega za pod zob, a gospodar da na mizo »flaškon« vina. Za ta namen ga navadno nabavi pri domačinih na Pincah. Tako je bilo tudi ta dan. Mlatilnica je že opravila mlačev pri petih gospodarjih. Z delom so začeli pri Francetovih sosedih. France je zlagal kopo slame. Otroci so bili zadolženi za pleve. Potrebno je bilo polniti košare in jih odnašati v plevnik. Košare so si spletli v zimskem času sami. Vrbove šibe so narezali ob Ledavi.

Slika 21: Mlatenje pšenice na Benici

Žena Marija je doma pripravljala pecivo in hrano za mlatce. Mudilo se ji je. Čez dve uri bo mlatilnica na dvorišču. Mislila si je: »Še na njivo skočim po hrano za pujske, da, ko bodo ljudje na dvorišču, bodo dali mir.«

Preden je odšla na njivo, je močno zakurila. Ni želela, da ji ogenj v peči ugasne in s pojedino ne bo nič. Vendar naložila je nekoliko preveč. Naenkrat ženska na mlatilnici, ki je pomagala mlatiču, opazi velik dim s Francetovega podstrešja. Zavpije: »Gori!«

V tem so ognjeni zublji že načeli ostrešje in suhe deske na baraki so se spremenile v gorečo baklo. Vsi so pustili delo in pohiteli reševat. Ogenj se je širil s tako hitrostjo, da reševanje ni bilo mogoče. Rešili so le živino in zavarovali pšenico v kopi in svinjake. Vse ostalo je zgorelo.

Solidarnost vaščanov se je takoj pokazala v pravi meri. Pri sosedih so za Francetovo družino izpraznili sobo in jim jo dali na razpolago. Mladi sosedovi fantje so se preselili na senik. Francetova družina z majhnimi otroki je zasedla fantovsko sobo. Živino je sprejel pod svojo streho drugi sosed. Dvorišče so toliko pospravili, da je mlatilnica lahko opravila svoje delo. Zrnja so pri Francetu pridelali kar dovolj. Hrano bodo imeli, samo kje jo bodo lahko skuhal. Sosea je živela sama s svojimi sinovi. Mož ji je padel na soški fronti. Mariji je ponudila kuhinjo in tudi vso posodo, kar jo je premogla.

Kako naprej? France je bil zbeگان. Nekaj denarja bodo dobili od zavarovalnice, na srečo so imeli barako zavarovano. Nekaj denarja mu je ostalo od dela pri bratrancu. Do zime bo potrebno vsaj za silo zagotoviti lastno streho. Začasno lahko bivajo pri dobrih sosedih, vendar pomladi ne morejo pričakati tam. Tudi fantje ne bodo mogli čez zimo spat na seniku.

Takoj se je odpravil po material. Pripeljal je nekaj opeke in kritine. Toliko denarja je še imel. Popravili so stare temelje barake in na njih začeli graditi eno sobo. Do zime je bila soba gotova. Zgrajena je bila iz opeke in pokrita s črepom. Preden je zapadel sneg, se je družina preselila v svoj vlažni, novo zgrajeni prostor. Kurili so noč in dan, vendar svežih zidov se ni dalo posušiti. Vsepovsod je bilo mokro od vlage in kondenzacije. Komaj so dočakali pomladi. Čez zimo je France odšel na delo v Ptuj. Moral je zaslužiti za mojstra zidarja.

Spomladi, čim so bili pogoji primerni za delo, so nadaljevali z gradnjo. Stene so bile zgrajene iz zemlje in slame, le en prostor je bil iz opeke. Gradnja je bila podobna kot na Pince Marofu.

Življenje je teklo svoj tok. Vsakodnevne skrbi so zbrisale težko leto gradnje in odrekanj. Ponovno so normalno zaživel na svojem. Gradnjo novega doma so končali leta 1936.

Slika 22: Gradnja nasipa na Benici po 1. svetovni vojni

Poleti 1938 je Mura ponovno začela groziti. Vaščani vasi Benica so bili nekoliko bolj pomirjeni kot prejšnja leta. Računali so na obrambo varovalnega nasipa. Zaradi vsakoletnih poplav se je dravska banovina odločila zgraditi varovalni nasip. Tudi sami so sodelovali pri tej gradnji. Marsikateri fant si je na račun gradnje nasipa lahko kupil novo srajco. Nasip je bil grajen po robu Muranije, katastra čakovske občine. Mura je neusmiljeno rasla. Na varovalnem nasipu so se zbrali vsi vaščani. Prišli so z lopatami in popravljali nasip na nevarnih mestih. Voda je šumela po zoranih njivah in odnašala vse, kar je mogla.

Palica za merjenje nivoja vode je pokazala novo višino. Voda je bila že tik gornjega dela nasipa. Noč se je spuščala. Kako kontrolirati vodo čez noč? Zakurili so nekaj kresov. Celotnega nasipa se ni dalo kontrolirati. Ženske in otroci, pa tudi starejši ljudje so odšli domov. Na nasipu so ostali le mlajši moški. Pred polnočjo zakriči skupina, ki se je vračala z obhoda: »Nasip nam podira!« Vsi so pohiteli na pomoč. Voda je s tako močjo odnašala nasip, da se pomagati ni dalo. Reševali so le svoja gola življenje. Bežali so v vas in kričali: »Poplava!«

Kmalu je bila vas pokonci, a voda je že drla po vasi. Take poplave še ni bilo. Živino so vozili čez most na Ledavi. Reševali so vse, kar so mogli. Večina ni uspela zapustiti svojih domov. Pospravljali so stvari na podstrešje. Do pasu so bredli po umazani vodi in iskali, kar bi se še dalo rešiti. Bilo je maja leta 1938. Tako velike povodnji ne pomnijo tudi starejši domačini. Spojili sta se Ledava in Mura.

Poplava na Benici je terjala velik davek. Uničena so bila polja, razdejana dvorišča, namočene hiše in uničeno pohištvo. Najhuje je bilo šestim družinam, katerim je voda porušila domove. Med nesrečniki je bila tudi Francetova družina.

* * *

Na Pince Marofu je Ivan želel izboljšati pogoje kmetovanja. Skupaj s še tremi gospodarji je organiziral strojno skupnost. Skupaj so začeli nabavljati razno opremo za poljedelstvo. Nabavili so sejalnico za pšenico, škropilnico za sadje, cisterno in črpalko za gnojevko, osipalnik, čistilec zrnja z vetrnico. Narodna banka je omogočila posojilo za izgradnjo hiš z odplačilno dobo 30-ih let. Vse hiše v vasi so bile v izredno slabem stanju, saj so bile zgrajene iz zemlje in krite s slamo. Nagovarjal je vaščane, naj se vključijo v kampanjo in naj si zgradijo hiše, primerne človeka. Ljudje so do posojila bili zelo nezaupljivi. V gradnjo so privolili le v sedmih družinah, ostali se niso hoteli zadolževati. Vseh sedem gospodarjev je gradilo tipske hiše iz opeke in krite s črepom. Komaj so končali z izgradnjo, že se je bližala druga svetovna vojna in prinesla nove grozote za izmučeni in vsega trpljenja siti narod beguncev s Primorske in Istre.

* * *

Kljub težavam in vsem nesrečam, so vaščani, tudi zato, da bi za trenutek pozabili na težave, gojili bogato družabno in kulturno življenje. Imeli so tudi organizirano slovensko šolo.

Kulturno in športno središče je bilo v koloniji Benica. Tja se je priselilo nekaj mladih ljudi. Pred preselitvijo so obiskovali meščansko šolo, sedaj bi rekli gimnazijo. Po priselitvi na Benico je njihovo šolanje bilo končano. Vse, kar jim je ostalo, je bila šolska knjižnica in prirejanje gle-

daliških, pevskih in športnih prireditev. Na tak način so nekako lažje preživljali tegobe takratnega življenja v koloniji. S tem angažiranjem so izpolnjevali tudi ves svoj prosti čas. Zaposlitve ni bilo nobene, za nadaljnje šolanje pa tudi ni bilo denarja.

Pomoč pri pripravi prireditev so iskali pri šolskem učitelju in vsestranskem vaškem mojstru Črnetu in njegovi ženi.

Vsa društva so delovala prostovoljno. Skoraj vsi vaščani so bili vključeni v kako društvo. Prostora za delovanje društev niso imeli. Koristili so prostore osnovne šole, barako mojstra Črneteta in kasneje prostore gasilskega doma. Zgradili so ga na prostoru telovadišča, in sicer iz ostankov lesa, uporabljenega pri gradnji barak.

Gledališki nastopi so bili v glavnem v privatni preurejeni baraki pri Miklužu. Prvi nastopi so bili že zgodaj spomladi 1929. leta. Mojster Črne je že končal z izdelavo instrumentov. Sedaj je nastopil čas učenja. Instrumentov ni bilo dovolj za vse zainteresirane. Med seboj so si jih posojali in kmalu je večina mladih fantov že znala brenkati na tamburice. Njegova žena Liza je učila vaščane zborovskega petja. Mladi izobraženci in bolj načitani vaščani so se zbrali okoli vaškega učitelja in proučevali stare knjige v šolski knjižnici. Učitelj je zaprosil svoje kolege za knjige z dramskimi deli. Prvo dramsko delo, ki so si ga izbrali, je bilo Deseti brat. Rekli so si: »Tudi sami smo deseti bratje. Podobno se godi tudi nam. Nikjer nismo zaželeni. Z domačega ognjišča so nas pa pregnali«.

Takoj so si bili enotni. To bo naš prvi gledališki nastop. Priprave so se začele, saj je bil ravno pravi čas za tako početje. Veter je že začel zavijati okoli vogalov skromnih barak in naznanjal bližajočo zimo. Na poljih so hiteli s pravilom še zadnjega pridelka. Repa je dobro obrodila. Dovolj je bo tako za živino kot za ljudi. Še nekaj voz koruzinja bodo pripeljali in z njim zadelali stene svojih barak, pa bodo za to leto z zunanjimi opravili končali. Žene in otročaji so hodili v gozd nabirat suhljad in jo zlagali na kupe. Drva so si želeli zagotoviti še pred snegom. Logar je strogo nadzoroval delo in odmerjal plačilo za nabrana drva. Za zimo so bili preskrbljeni. Sedaj so se končno lahko posvetili tudi drugim stvarem. Izbrano gledališko delo že imajo. Potrebno bo še določiti igralce in narediti kostume.

Doma so hiteli z delom v hlevu, nahranili živino, povečerjali skromno večerjo; ponavadi polento in mleko. In že so hiteli, eni k Črnetu

učit se igranja na tamburice, drugi na pevske vaje, tretji v šolo k učitelju. Vaški učitelj je bil mlad, še golobradi fant. Bil je zelo nadarjen za organizacijo in poučevanje. Zelo lepo se je vključil v vaško skupnost. Tudi vaščani so ga sprejeli za svojega.

Za učenje gledališkega dela so imeli le eno knjigo. Učitelj si jo je sposodil v Ljubljani pri prijatelju. Najprej je učitelj zbranim v šolskem razredu na glas prebral vsebino knjige. Za branje so porabili kar nekaj dni. Pri vsaki osebi iz povesti so se posebej ustavili in modrovali, kdo med njimi je najprimernejši, da jo lahko zaigra. Le Krjavelj jim je delal težave. Kdo bo dovolj hudomušen in šaljiv? Končno so se zedinili in določili tudi Krjavlja. Sedaj so bile gledališke vloge razdeljene. Potrebno je bilo narediti še kostume. Denarja za blago niso imeli. Imeli so nekaj prtov še iz taborišča. Nekaj starih oblačil se bo tudi dalo predelati. Kmalu so nabrali v svojih skromnih domovih dovolj materiala za kostume. Šivale so jih kar gospodinje same. Delo pri izdelavi kostumov je vodilo mlado dekle iz vasi. Ona se je namreč učila za šiviljo.

Vsak večer so hiteli novo pečeni igralci v šolo k učitelju. List za listom je učitelj bral besedilo na glas. Vaščani v klopih so poslušali in že so se videli v vlogi Martinka, pa Lovra Kvasa, Krjavlja in lepe mlade graščakinje. Povest je učitelj prebral do konca. Potrebno se je bilo začeti učiti tekst. Kako, saj imajo samo eno knjigo. Mojstri improvizacij, kot so bili, so hitro pri svojih otrocih dobili svinčnik in kak zvezek. Vsak si je svoj del besedila prepisal v zvezek. Prepisano besedilo so doma obnavljali in se ga učili.

Zunaj je zima nasula snega že čez koleno. Po vasi so bile narejene le gazi. Otroci so gradili snežake. Le mladina in starejši vaščani to zimo in še mnoge kasneje skoraj niso imeli prostega časa. Kakor hitro so postorili okoli živine in doma, so že odhiteli na vaje za pevske in gledališke nastope. Pri mojstru so fantje že obvladali mojstrovino igranja na instrumente. Za vsak instrument se je učilo nekaj fantov. Izmed najboljših so izbrali prvi tamburaški ansambel v vasi. Lepo jih je bilo poslušati, kako ubrano so igrali domače pesmi.

V šoli so vaje potekale vsak popoldan. Hiteli so z učenjem. Predstava mora biti konec februarja. Generalka je že bila v izdelanih kostumih. Na njej so lahko bili prisotni samo nastopajoči. Strogo so pazili, da ne bi generalki prisostvovali tudi ostali vaščani. Želeli so jih presenetiti.

Sam učitelj je bil nad opravljenim delom zelo navdušen. Prvo njegovo dramsko delo, sam ga je režiral in sodeloval pri kreaciji kostumov. Bil je ponosen. Tudi igralci so bili samozavestni. Zelo so se vživeli v nove vloge. Z vajami so končali. Nastal je nov problem: kje uprizoriti predstavo. Hitro se je javila Miklužka.

»Pridite k nam. Poderemo pregrado med dvema sobama, pa bo dvorana zadosti velika za celo vas. Se bomo pač malo stisnili,« je hudomušno dejala.

In res so že naslednji dan fantje podrli pregradno steno iz desk, naredili oder in nekaj klopi – deske so položili na ravno odžagane kose dreves. Za zaveso na odru je služila kar stara, sveže oprana rjuha. Dvorana je bila nared. Prireditev bo zadnjo nedeljo v februarju.

Pri Črnetu so izbrali najboljše muzikante. Na voljo so bila glasbila: tri tamburice in berda. Muzikantje so vedeli za predstavo in tudi sami so hoteli nastopiti. Odločili so se za glasbeno spremljavo pevskega zboru. Ta je ravno vadil domačo ljudsko pesem Soča voda je šumela. V nekaj dneh so novopečeni tamburaši že igrali to vsem tako drago pesem. Dan pred vaško prireditvijo so zaigrali in zapeli skupaj. Ob koncu pesmi kar sami niso mogli verjeti, da so to naredili oni sami. Mojster je takoj odhitel k učitelju, da uskladita program.

Končno je prišla zadnja februarska nedelja in tako pričakovani nastop domačih skupin. Prireditev je bila dogovorjena ob 14. uri. Prva prireditev je bila namenjena le Beničanom in kolonistom iz Pince Marofa. V gručah so prihajali vaščani pred Mikluževo barako in se spraševali, kako bodo stlačili vse obiskovalce v dve sobi. Hitro so pospravili nekaj klopi in povečali prostor. Pustili so le klop za najstarejše. Tako so se nekako zrinili vsi gledalci v sobo. Nastopajoči vaščani so zasedli kuhinjo.

Prvi je na oder stopil vaški učitelj. Kar nekako trema ga je dajala. Še nikoli ni stal pred ljudmi v takšni vlogi. Vendar pogled na te skromne ljudi in njihovo veliko pričakovanje ga je spodbudil. Nekako v zanosu je začel svoj pozdravni govor. Dotaknil se je nastopajočih tamburašev, pevcev in igralcev. Vsem se je zahvalil in povabil na oder pevsko in tamburaško skupino.

Pozvani nastopajoči so ponosno stopili na oder. Prvič bodo pokazali svojim vaščanom, česa so zmožni in kaj so se naučili v tem kratkem času. Mojster Črne je dal znak in potegnil strune na svoji berdi. Prite-

gnili so ostali trije s tamburicami. Na Lizin znak je pevski zbor zapel in sledil melodiji tamburašev. Zbor je pel vse glasneje, vse bolj zanosno. Pesem o Soči je vsem segla globoko v dušo

Poslušalce je kar dušilo v prsih ob spominu na domačo grudo, ki so jo zapustili. Naenkrat so peli vsi: nastopajoči in gledalci. Zvok lepe primorske pesmi je odmeval po baraki in se skozi špranje širil po vasi. Tudi kakšna solza se je zaiskrila v očesu starejših, vendar kot bi se je sramovali, so jo skrivaj obrisali z rokavom. Po svojem prvem pevskem nastopu so pevci in tamburaši poželi velik aplavz. Vsi so bili ponosni, nastopajoči in gledalci.

Na oder je stopil učitelj in s kretnjo roke dal znak, da s programom nadaljujejo. Nekaj besed je povedal o predstavi Deseti brat. Medtem oder zasedejo igralci, oblečeni v primerne kostume. Tudi potrebne kuli-se za nastop so bile že postavljene. Vaščani so kar osupnili. Niso mogli verjeti svojim očem, kaj so pripravili njihovi sovaščani.

Že je mrak naznanjal konec dneva, ko se je odvilo zadnje dejanje Desetega brata. Ljudje so jokali in se smejali, ploskali in vpili. Navdušenja kar ni bilo ne konca ne kraja. Prva domača predstava je dosegla svoj cilj. V ljudeh je zbudila upanje. Kar nekako lažje so prenašali svojo bedo in težko življenje.

Kmalu se je novica o uspeli domači predstavi razširila po ostalih kolonijah. Še pred pomladjo so nastop ponovili v koloniji Petišovci. Tudi tam so vaščani z velikim navdušenjem sprejeli prireditev. Na prireditev v Petišovce je učitelj povabil kolege iz Lendave. Ob koncu so mu čestitali in jih povabili, da nastopijo tudi v Lendavi.

Nastopiti v Lendavi pred tamkajšnjo gospodo je pa nekaj drugega, kot v domači vasi. Ali bodo kostumi dobri, kaj bodo rekli za njihovo govornišstvo? Taka in podobna vprašanja so rojila ljudem po glavi.

Takoj naslednji dan je učitelj sklical vse nastopajoče. Seznanil jih je, kaj so mu kolegi iz Lendave ponudili. Vsi so bili navdušeni in istočasno zaskrbljeni. Učitelj je predlagal, da imajo pred nastopom še dve vaji. Tudi pevci in tamburaši naj pridejo. V tem času se je mojster Črne odločil, da poveča sestavo svojega ansambla. Izbrati je moral le najboljša učenca med fanti. Z učenjem so začeli, čim je bil prvi instrument narejen. Nekateri med njimi so nekaj glasbenega znanja že imeli. Potrebno ga je bilo le obnoviti in prilagoditi novim instrumentom.

Pesem Soča voda je šumela so kar dobro obvladali. Želeli so še kaj več. Mojster predlaga: »Dajmo, poskusimo zapeti *Triglav moj dom, kako si krasan.*« Melodija je bila znana. Le zaigrati jo bo treba. Nekaj dni vaj in prvi akordi nove melodije so se razlegali po mojstrovi baraki.

Gledališčniki so v tem času urejali kostume. Tudi kulise so popravljali in jih polepševali, kolikor so pač mogli.

Učitelj je s kolegi iz Lendave določil dan nastopa. Nastopili naj bi zadnjo nedeljo v marcu. Vso organizacijo za nastop so prevzeli v Lendavi. Oni samo naj pridejo ob 14. uri pred dvorano pri Kroni. Nastop se bo začel ob 15. uri.

Na pot v Lendavo so se odpravili kar peš. Edino rekvizite in instrumente je odpeljal vaški trgovec s kočijo. Pot od Benice do Lendave je hitro minila. Pevci so prepevali. Igralci so po tiho ponavljali besedilo. Nihče ni opazoval potoka Ledave. Nihče ni videl na vzhodni strani lendavskega brega, poraslega z vinsko trto. Vsak je bil zatopljen v svoje misli: kako bo sprejet nastop.

Pred dvorano v Lendavi so prispeli kar debelo uro pred predstavo. Tam jih je pričakal učiteljev dober prijatelj. Odpeljal jih je v prostor za nastop. Kar niso mogli verjeti, kaj so videli. Dvorana je bila v primerjavi z Mikluževo barako prava graščina. Stoli so bili razvrščeni v ravnih vrstah. Klopi niso bile doma na hitro izdelane iz desk, temveč prave klopi. Oder je bil pravo razkošje. S stropa je visela lepa zavesa. Oder je bil nekoliko dvignjen. Imel je ločen prostor za nastopajoče. Takoj po prihodu so začeli urejati kulise po odru. Kar premalo jih je bilo za tako velik oder. Le pevci in tamburaši so bili zadovoljni. Lahko so se lepo razporedili po odru. Komaj so končali z urejanjem prostora, že so začeli prihajati gledalci. Najprej jih je prišlo le nekaj. V veliki dvorani so se kar porazgubili. Malo so bili v skrbeh, ali bodo imeli sploh kak obisk. Vendar bolj ko se je bližala 15. ura, bolj se je dvorana polnila.

Na oder so morali najprej pevci in tamburaši. V zavetju zaveso so se lepo razporedili. Učitelj je točno ob 15. uri stopil pred zaveso in napovedal program. V svojem kratkem uvodu je omenil nastanek društev na Benici. Ni pozabil omeniti vneme in velike angažiranosti celotne vasi pri pripravi programa.

Zavesa se je dvignila in prvi veliki nastop je bil pred skromnimi in ponosnimi ljudmi. Mojster na berdi je potegnil struno, sledili so mu ostali tamburaši. Po uvodnih taktih so zapeli pevci svojo najljubšo pesem o Soči, primorski lepotici. Peli so ob spremljavi svojih tamburašev. Melodija pesmi je izpolnila prostor dvorane in legla poslušalcem v uho in dušo.

Lendavčani so spoznali Beničane sedaj popolnoma drugačne, kot so v preteklosti o njih govorili. Z aplavzom so nagradili pevce. Za pevci se je spustila zavesa. Ponovno je na oder pred zaveso stopil vaški učitelj. Moral je zapolniti čas priprave odra za igro. Napovedal je nastopajoče in kratko vsebino igre. V tem času so igralci že zasedli svoje pozicije na odru. Zavesa se je dvignila in začel se je gledališki nastop.

Ob koncu predstave je v dvorani kar završalo. Bogat aplavz je nagradil nastopajoče. Na oder so prišli še pevci in tamburaši, skupaj so zapeli *Oj Triglav moj dom, kako si krasan*.

Še dolgo so v Lendavi govorili o nastopu beguncev iz kolonije Benica. Komentarji so bili pozitivni. Vsi so hvalili lepo gledališko predstavo in ubrano petje. Nekaterim prisotnim od takratne lendavske gospode kar ni šlo z jezika, kakšen lep nastop so uprizorili ti čudni in neverni ljudje, kot so jih večinoma poimenovali. Ko so pa ugotovili, da so bili vsi instrumenti narejeni v baraki mojstra Črneta, kar niso mogli verjeti. Učiteljev kolega je zaprosil, ali lahko dobi nekaj instrumentov v strokovno ocenitev. Strokovnjak je po pregledu ocenil: »vsi instrumenti so pravilno uglasbeni in zelo lično narejeni.«

Uspeh v Lendavi je povečal vnemo igralcev in pevcev za učenje novih iger in pesmi. Kmalu so začeli s pripravami na novo gledališko predstavo. Predstave so v zimskih večerih krajšale in lepšale težke zimske dni v koloniji. Tudi pogosta gostovanja v sosednjih vaseh so popestrila njihovo življenje.

Le poletja so ostala nekako neizpolnjena. Kljub delu na polju so ob nedeljah in praznikih vaščani iskali pravo razvedrilo. Velikokrat so domači tamburaši pripravili svoje nastope in veselice. A ljudje so hoteli več. Želeli so masovnosti. Imeli so svoj travnik sredi vasi. Namenjen je bil prireditvam, drugače je sameval.

Napredni mladi izobraženci so prihajali v pokrajino in s seboj prinašali nove napredne ideje. Med njimi je bilo vsesplošno športno in kulturno

Slika 23: Srečanje sokolskih društev pred pristavo Petišovci

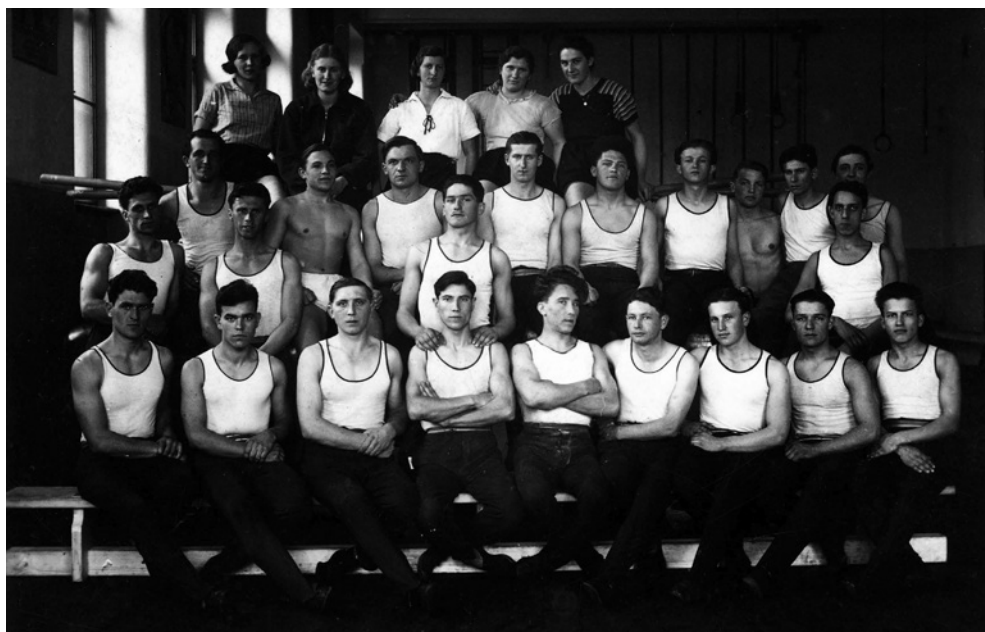
gibanje društvo Sokol. Širilo se je po vsej Evropi, v vseh naprednih državah. Med prvimi državami z največjimi in najštevilčnejšimi društvi so bili Čehi. Tako je val novih idej pljusnil tudi na dolnje-lendavski srez. Društvo Sokol je širilo poleg kulturnega in športnega duha tudi napredne misli in dogajanja v Evropi in svetu. Zaradi tega ni imelo podpore pri duhovščini. Sam prekmurski poslanec in upokojeni duhovnik Klekl je v svojem časopisu *Novine* in na svojih nastopih nasprotoval organizaciji Sokol. Verjetno je to tudi vzrok, da je društvo zaživelo in se dobro razvijalo le v Dolnji Lendavi in dveh kolonijah Benica in Petišovci. Po vsej verjetnosti so primorski begunci nekaj teh idej prinesli s seboj iz izgnanstva med prvo svetovno vojno. Namreč ravno kolonisti iz Benice in Petišovcev so bili med prvo svetovno vojno internirani na Češko.

Ustanovitev prvega društva Sokol je bilo 19. julija 1931 v Lendavi. Društvo je vključevalo množice ljudi in širilo napredne ideje. V vodstvu društva so bili tudi kolonisti. Zasedali so pomembne funkcije: starešina Jernej Žbogar, namestnik starešine Bensa Ivan, blagajnik Polenčič Franc, tajnik Viher Miroslav, načelnik Černe Anton, revizorja pa Karel Josip in Božič Jože. Kmalu so o sokolih začeli razmišljati tudi v koloniji Benica. Srečo so imeli, da so imeli v vasi tudi naprednega učitelja. Okrog njega so se začeli zbirati mladi in starejši možaki in takoj spomladi leta 1933 ustanovili v koloniji Benica sokolsko društvo. Prvo vodstvo sokolov so

prevzeli: starešina Ivan Marušič, njegov namestnik Anton Frančeškin, načelnik Franc Frletič, načelnica Amalija Žbogar, tajnik Frido Polenčič, blagajnik pa Jernej Žbogar, referent Tomo Krajčič in prosvetnik Franc Troha, revizorja sta bila Leopold Peric in Alojzij Krek.

Kmalu za ustanovitvijo Sokola v koloniji Benica so pristopili k ustanovitvi tudi v koloniji Petišovci. Za vodstvo so izvolili: starešino Rudolfa Sviligoja, namestnik je bil Mate Voščun, načelnik Franc Petrič, namestnik načelnika Angel Pahor, načelnica Marica Erker, prosvetnik Franc Černe, tajnik Karlo Pahor, blagajnik Anton Matas, člana uprave Josip Licardo in Štefan Šemen, revizorja pa Franc Pahor in Milan Erker.

Ustanovitev sokolskega društva na Benici je pomembna prelomnica v zgodovini vasi. Upravni odbor društva je organizacijsko prevzel vsa športna in kulturna dogajanja v vasi. Za organizacijo in pravilen pristop k izvajanju športnih aktivnosti so se povezali z večjimi sokolskimi društvi. Priskrbeli so si tudi program vaj in program potrebnih orodij za izvajanje športnih programov. Ravno so v mojstrovni baraki končali z izdelavo glasbil, ko so se lotili izdelave orodij za orodno telovadbo. Postavili so jih na vaškem telovadišču. Vaški učitelj je začel izvajati vaje s šoloobveznimi otroki. V popoldanskem času se je starejša mladina

Slika 24: Sokoli na šolanju v Ptuj

zbirala na telovadišču in proučevala program prostih skupinskih vaj in posamezne vaje za orodno telovadbo. Pri tem jim je aktivno pomagal tudi vaški učitelj. Vse bolj so bili mišljenja, da potrebujejo mentorja. Med seboj morajo izbrati dva člana in ju poslati na tečaj za mentorja vaj po programu. Dogovorili so se s sokolskim društvom iz Ptuja – tam so ohranili nekaj poznanstva še iz časov, preživetih v taborišču in poslali dva mladince na štirinajstdnevno usposabljanje v Ptuj.

Na usposabljanje je upravni odbor poslal Johana Klinca in Mirka Podgornika. Po vrnitvi iz Ptuja sta izšolana trenerja poročala upravnemu odboru društva o programu dela. S seboj sta prinesla tudi program vaj za različne starostne skupine. Skupaj z upravnim odborom so izdelali učni program in program nastopanj. Vaško telovadišče je zaživelo. Ves prosti čas so preživeli na telovadišču. Vadili so nove vaje po učnem programu. Skupaj z vaškim učiteljem so prilagodili vaje za starostno skupino do 12. leta starosti. Vaje za to skupino je prevzel učitelj. Naslednja starostna skupina je bila od 12. do 18. leta. Za to skupino so bile vaje nekoliko težje. Učenje te skupine je prevzel mlajši od usposobljenih inštruktorjev. Najmočnejša in najresnejša skupina so bili starejši od 18 let. V to skupino so spadali člani. Članska skupina je imela najzahtevnejši program vaj. Med njimi je bilo nekaj vrhunskih telovadcev. Najboljši izmed orodnih telovadcev je bil Franc Frletič. Sodeloval je na večjih sokolskih tekmovanjih, na katerih je zabeležil vidne rezultate. Kasneje je postal starešina sokolov v dolnje-lendavskem srezu.

Vaje na domačem telovadišču so potekale že cela dva meseca. Obvladali so že večino telovadnih prvin in poseben poudarek so dali prostim vajam. Upravni odbor je na svojem posvetu sklenil, da za nastopajoče potrebujejo tudi drese, takrat so rekli »uniforme«. Povezali so se s sokolsko zvezo Slovenije in zaprosili za pomoč. Tudi na zvezi so vedeli za uspešno društvo in dobre telovadce na Benici in v Petišovcih. Poslali so jim blago za izdelavo »uniform«. Po prejetju blaga so se organizirale vaške gospodinje pod vodstvom Amalije Žbogar. Ona je bila načelnica sokolskega društva in izučena šivilja. Cele dneve so krojile in šivale. Nastopajoči so prihajali k šiviljam na jemanje mer. Čez dober mesec je bila celotna ekipa oblečena.

Dekleta so imela krila, bele bluže in rdeče rute, mladi dečki v skupini do 12 let pa kratke hlače in majice. Starejši mladinci pa dolge hlače in majice. Sedaj so končno bili pripravljeni za nastop. Vsi so bili enako

lepo oblečeni.

Prvi večji nastop sokolov je bil na domačem telovadišču. Bil je to v pravem pomenu vaški praznik. Z nastopom so začeli takoj po kosilu. Začetek prireditve so oznanili domači tamburaši. Zaigrali so nekaj lepih domačih melodij. Nato so se jim pridružili pevci. Po uvodnem nastopu pevcev in tamburašev so na telovadišče prišli otroci. To je bila najmlajša sokolska skupina do 12 let. Vsi enako oblečeni, razigrani in veseli. Začeli so svoj nastop. Bile so razne igre v krogu. Nato še nekaj hudomušnih iger. Za njimi so na telovadišče prikorakali naraščajniki. V tej skupini so bili mladi do 18. leta. Njihove vaje so bile resnejše, bolj usklajene. Uprizorili so pravo pašo za oči. Dekleta so imela vsaka po en šopek pšeničnega klasja, pomešanega s poletnim cvetjem. Fantje so si poskušali pridobiti naklonjenost deklet. Za naklonjenost so uprizorili razne telovadne like in s tem skušali ugajati mladim dekletom. One so se pa vrtele v krogu in smeje odklanjale svoje snubce. Ob koncu vaje so vsa dekleta odvrгла svoje s cvetjem okrašene snope. Fantje so jih polovili že v zraku in s tem končali svoj nastop. Ponovno so zaigrali tamburaši nekaj poskočnih pesmi in naznanili vrhunec prireditve. Na telovadišče so ponosno prikorakali sokoli, starejši od 18 let. To so bili člani. Ponosno so korakali mladi fantje in dekleta v lepih, doma izdelanih »uniformah«. Vsak njihov gib je bil usklajen. Vse so počeli enako. Najprej so opravili nekaj skupnih prostih vaj. Nato so nastopili orodni telovadci. Večkrat so starejši vaščani opazovali mladino na vaškem telovadišču. Videli so, da se tam nekaj dogaja, da telovadijo na nekakšnih pripravah. Vendar sedaj, ko so jim bile vaje v celoti predstavljene, kar niso mogli verjeti, da so to njihovi domači fantje. Še včeraj so orali na njivi in kosili krmo za živino. Danes so tu pred njimi v novih lepih »uniformah«, ponosni in neverjetno spretni na teh, njim slabo poznanih telovadnih orodjih.

Na koncu prireditve so še enkrat nastopili pevci.

Za tem je sledila veselica. Domača glasba in pevci so do poznega večera zabavali ljudi. Vsi so bili zadovoljni in veseli. Tudi kakšna čaša dobrega pinčanskega vina je stekla po grlu vaških možakov. Ob večerni zarji so vsi peli lepe primorske pesmi in obujali spomine na domače kraje, iz katerih so jih na silo zelo krivično pregnali.

Sokolski zleti so se širili po državi. Kmalu je upravni odbor beniških sokolov navezal stike z bližnjimi društvi. Gostovanja so bila skoraj vsako poletno nedeljo. Gostovali so po Medžimurju. Tam so bila sokolska

društva bolj razvita kot v lendavskem okolišu. Posebej so se pobratili s sokolskim društvom iz Vratišinca, sosednje vasi, oddaljene nekaj kilometrov od Murskega Središča. Oni so organizirali vsako leto vsesplošni zlet sokolov. Beničani so bili na teh shodih vedno zelo lepo sprejeti. Le malokatero društvo je lahko ponudilo kompleten nastop, kot so ga uprizorili Beničani. Imeli so pevce, tamburaše, vse tri sokolske skupine in izvrstne orodne telovadce. Največji zlet sokolov je bil ob novo zgrajenem sokolskem domu v Lendavi. Trajal je kar cele tri dni. Tudi na tej prireditvi so Beničani imeli pomembno mesto med nastopajočimi.

Tragedija druge svetovne vojne je prekinila bogato kulturno in športno življenje v koloniji Benica. Po osvoboditvi ni nikoli več zaživel v taki veličini in s tako vnemo in zagnanostjo celotne vasi. Danes je v vasi dobro razvit le nogomet, ki uspeva z uspešnimi nastopi že dobrih 50 let. Ohranja nekako tradicijo svojih dedov in nonotov, ki so kljub svoji skromnosti bili veliki športniki in organizatorji. Bili so veliki ljudje.

Izpoved Zore Bensa¹⁷

Rodila sem se 7. maja 1922 v Strnišču pri Ptujju. Na Benico me je mama prinesla kot dojenčka. Stara sem bila 6 mesecev. Odraščanje na Benici je bilo zelo zanimivo. Res, da nas je pestila revščina, a smo si bili vsi enaki v siromaštvu. Ljudje so si med seboj pomagali. Radi so se tudi poveselili. Družabno življenje je bilo zelo zanimivo in pestro.

V šolo sem začela hoditi 1928. leta. Na Benici smo imeli 8 razredov osnovne šole. Poučeval je en sam učitelj. Prva tri leta me je učil učitelj Miroslav Viher.

Šolo so vaščani naredili kar iz barake. Bila je sredi vasi, enaka kot vse ostale barake v vasi. Iz dveh sob so naredili učilnico, klopi so pripekljali iz begunskega taborišča. Tudi staro tablo so dobili tam.

Otroci v prvem razredu smo pisali s kredo kar na tablico. Nismo imeli zvezkov in knjig.

Učitelj je v istem razredu istočasno učil vse učence, od prvega do

---

17 → Izpoved, Zora Bensa, rojena v begunskem taborišču Strnišče pri Ptujju družini Peric, njeno življenje med obema vojnama v koloniji Benica

Slika 25: Učenci pri pouku leta 1937

osmega razreda. Skupaj nas je bilo 60 učencev.

Našega učitelja so premestili na Pince. Tudi v madžarskih vaseh so učili samo slovensko. Oblasti so hotele celotno pokrajino posloveniti.

V naši šoli smo dobili novega učitelja. Vsak dan je peš prihajal učiti iz Petišovcev. Poučeval je le eno leto. Po njegovem odhodu več nismo imeli stalnega učitelja. Občasno so iz Lendave za nekaj dni pošiljali kakega učitelja. Vaščani se s takim načinom niso mogli sprijazniti. Vsak dan je bilo tudi več otrok in učencev v šoli. Takoj po prihodu so begunci iz Istre svoje otroke pošiljali v Križevce. Tam so se učili v hrvaškem jeziku. To je bila vas na Hrvaškem, oddaljena dobrih 5 km. Velik problem so imeli pri prečkanju Mure, zlasti pozimi jo je bilo nevarno prečkati. Hodili so kar po zamrznjeni rečni strugi. Snega je bilo ogromno. Otroci so vsako jutro gazili globok sneg. Po nekaj mesecih so se starši odločili in prepisali otroke v beniško slovensko šolo.

Vaški šolski svet se je odločil, da pojdejo prosit za učitelja v Ljubljano. Dva vaščana sta odšla na sedež podravske banovine. Sprejel jih je sam ban dr. Marušič. Tudi ban dr. Marušič je bil iz Opatjega sela, tako kot večina vaščanov iz Benice. Dobro jih je poznal, saj so pred vojno skupaj živeli v isti vasi. Moj oče je bil celo njegov bratranec. Lepo jih je sprejel in obljubil pomoč. Kmalu po obisku na banovini smo dobili novega učitelja.

telja. To je bil učitelj Gabrovec, mlad fant nekje iz Ljubljane. Z njegovim prihodom je vas zaživela. Ustanovil je sokolsko društvo. Mlade fante je učil igrati nogomet. Zelo se je trudil dvigniti kulturno življenje v vasi. Organiziral je knjižnico. Dobil je odpisane knjige iz neke knjižnice v Ljubljani. Ob zimskih večerih so vaščani vse knjige pregledali in zlepili strgane liste, saj so bile v zelo slabem stanju. Po nekaj dneh pridnega dela je knjižnica dobila pravo podobo. Vaščani so si lahko sposojali knjige vsak četrtek. Takrat ni bilo pouka. Pouk smo imeli od ponedeljka do srede, v četrtek je bil prosti dan. V petek smo imeli dve uri verouk. Po verouku se je nadaljeval pouk. Verouk nas je poučeval kaplan iz Lendave. Prihajal je peš. Ob sobotah smo tudi imeli pouk. Nedelja je bila prosta. Po štirih letih je učitelj Gabrovec odšel. Po njegovem odhodu smo ponovno imeli le začasne učitelje, vendar šola je obstajala še naprej. Sokolsko društvo je bilo zelo dobro organizirano. Najmlajši v njem so bili »deca« - samo otroci šolarji. Od 12. leta naprej so bili »naraščajniki«, od 18. leta pa »člani«. Vsak večer smo imeli vaje na vaškem telovadišču. Telovadišče je bila urejena travnata parcela v vasi. Mojster Črne je skupaj z mladimi fanti in učiteljem izdelal bradljo, drog, gredo in kroge; praktično vsa orodja za orodno telovadbo. Najboljša dva vaška fanta je učitelj poslal v Ptuj na »priučevanje«, saj je bil tam center sokolskih društev. Po štirinajstih dneh sta se naša nova učitelja vrnila iz Ptujja. Za vsako skupino sokolov sta prinesla posebne vaje. Po nekaj mesečnih vajah smo imeli svoj prvi nastop, in sicer v domači vasi. Nastop je bil zelo lepo sprejet. Kmalu smo začeli dobivati vabila v okoliške vasi. Nastopali smo po celem Medžimurju in Prekmurju. Za popestritev nastopa smo imeli še svoj pevski zbor. Zelo lepo je pel. Pevski in tamburaški zbor sta vodila mojster Črne in njegova žena Liza. Našemu društvu so se priključili tudi vsi napredni mladi ljudje iz Petišovcev in Pince Marofa. Posebej priljubljen je bil pevski zbor. Vedno so na vseh gostovanjih prosili, naj zapojemo pesem »Rad bi vedel, kako kmetič poseje svoj oves.« Pesem je hudomušna, polna koreografskih vložkov.

Vsako leto smo nastopali v Medžimurju. V vasi Vratišinec so nastopili zbori vseh sokolskih društev iz okolice. Nas so vedno zelo lepo sprejeli. Posebej po nastopu telovadcev so morali nastopiti naši pevci in tamburaši. Imeli smo tudi dramsko društvo. Pozimi nismo mogli telovaditi na prostem, zato smo se takrat učili za razne dramske nastope. Vaje in nastope smo imeli na Benici, v hiši pri Miklužu. Tam je živela vdova s

tremi sinovi. Iz dveh sob so fantje naredili dvorano. Podrli so vmesno steno in povečali prostor. Iz stenskih desk so naredili oder. Čez zimo je dvorana bila na razpolago za dramske nastope. Plačilo za koriščenje dvorane je bilo skromno. Fantje so morali za plačilo nanositi dovolj drv, da se je prostor segrel. In seveda dovolj drv za gospodinjo. To ni bil posebno velik strošek, saj je bila v bližini Murska šuma, logar Gonza pa tudi ni mogel biti na vseh koncih gozda hkrati. V večernih urah so fantje odšli po drva. Drugi dan je lahko bil nastop. Skoraj vsako zimo smo pripravili po dve drami. Nastopali smo v domači vasi in pozneje po ostalih vaseh. Gledališke predstave v doma izdelanih kostumih so požele vsepovsod velik aplavz. Med našimi nastopi so bila znana dela kot so: Krivoprisežnik, Deseti brat, Vdova Rošlinka, Županova Micka in druga. Kljub skromnim kostumom so imeli naši dramski nastopi kar visoko dramsko vrednost. Zelo dobro so bili sprejeti. Tudi strokovne ocene po nastopu v Lendavi so bile zelo dobre.

V vasi smo imeli tudi svoje gasilsko društvo. Na telovadišču smo si zgradili skromen gasilski dom. Brizgalno so pripeljali iz Strnišča. Tudi uniforme so dobili. Vas je bila barakarska in nujno je bilo imeti izurjene gasilce. Voda za gašenje je bila v bližini; potok Ledava namreč teče vzporedno z vasjo.

Slika 26: Gasilsko društvo benica med I. in II. svetovno vojno

Leta 1939 sem bila stara 17 let. Služb ni bilo nobenih. Mladina ni imela skoraj nič za življenje. Proti koncu tridesetih let so se začela pojavljati sezonska dela v Nemčiji. Mladi fantje so odhajali v Nemčijo delat na polja. Čez poletje so bili na delu, pozimi so bili doma. Od vaških kulturnih nastopov niso mogli živeti. Mene je pot zanesla v Ljubljano. Sprejeta sem bila za negovalko otrok pri dobri odvetniški družini. Prvič v življenju mi je bilo res dobro. Imela sem zadosti hrane. Spoštovali so me in me sprejeli kot člana družine. Dobivala sem tudi svojo mesečno plačo. Ta je bila le moja. Lahko sem z njo razpolagala po mili volji, vendar skromnost in varčnost ti ostaneta. Nekaj denarja sem namenila svoji družini, ostalo sem imela zase. Moji gospodarji so hoteli, da sem vedno lepo oblečena. Tudi za moje duhovno življenje so skrbeli. Kupili so mi abonma v operi in gledališču. Tu so bile drugačne predstave kot smo jih uprizarjali na Benici. Tudi vojno sem preživela pri njih. Vse, kar smo imeli, smo si v tem času delili.

Danes Zora živi pri svojih na Pince Marofu. Rada se spominja mladih dni. Svojim vnukom večkrat pripoveduje o svoji mladosti in življenju. Z veseljem poslušajo svojo nono, pogosto pa njeno starost razveseljuje tudi njena pravnukinja.

6. aprila 1941, takoj po napadu Beograda, so prihrumeli čez madžarsko mejo Nemci. Prekmurje so hitro zasedli. Želeli so naprej čez Hrvaško. Ovira je bila Mura. Noben brod ni vozil. Kolona se je usmerila na središki most na Muri. V tem času so most minirali. Pri uporju so sodelovali domačini Primorci. Nemci so se približevali mostu. Takrat so aktivirali detonator in porušili most. Začeli so tudi obstreljevati nemške položaje, utaborjene v Petišovcih. Odpor je trajal le en dan. Slaba oborožitev in velika številčna premoč na nemški strani je strla odpor. Nemci so v nekaj dneh zgradili pomožni pontonski most. Preko njega so nadaljevali svoj pohod na Hrvaško.

Pisna izpoved Marije Peric¹⁸

Marijina izpoved in njena pot s Primorske do Vršca v Banatu, čez vsa taborišča in grozote obeh vojn je tako značilna za trpeči primorski narod. Dobesedno je prepisana iz njenega najdenega dnevnika. Dnevnik je izpoved bolečine otroka, mladega dekleta in trpeče matere. Posvečen je trpljenju, preživljanju primorskih beguncev in brezdomcev. Zapisala in namenila ga je kot spomin otrokom in svojim potomcem.

Takole je zapisala v posvetilu:

»Ljubi moji otroci. Ta skromni opis svojega življenja vam zapišem v glavnih potezah, kolikor mi je ostalo v spominu. S tem ne mislim, da me boste občudovali niti sočustvovali, saj ste drugo polovico mojega življenja preživeli z menoj. Te skromne vrstice naj Vas spominjajo na Vašo mamo, ki so jo valovi življenja v prvi in drugi svetovni vojni tako kruto butali ob skalovje. Pišem Vam tudi zato, da ne boste klonili v trpljenju, da boste pogumno in s polno zavestjo kljubovali usodi in si mislili, da tudi naši mami ni bilo z rožicami postlano, pa je vseeno vse prebolela in imela voljo do življenja in napredka.«

---

18 → Marija Peric, primorska begunka, rojena 16.5.1901, v Opatjem Selu, povzeto po osebnem dnevniku Marije Peric

Moje otroštvo

Rodila sem se 16. maja 1901 v Hudem Logu na Krasu. Bila sem prvorojenka. Imela sem še pet sester in enega brata.

Osnovno šolo sem začela s šestim letom. Prvi razred sem obiskovala v Kostanjevici na Krasu. Moja učiteljica je bila Marica Fakin. Imela me je zelo rada. Drugi razred sem obiskovala v Selah na Krasu, kjer je poučevala Pavlina Ličar. V tretjem razredu me je učila Ana Maceral, do mene je bila zelo dobra. Večkrat me je povabila k sebi na kosilo, nato pa sem ji brala pripovedke iz Slovenskih večernic. Od četrtega razreda do konca šolanja je bil moj učitelj Franc Vodopivec, katehet pa Jože Kos. Moja največja želja je bila nadaljevati šolanje v gimnaziji. Tudi učitelj in katehet sta me podpirala v moji želji. Toda na žalost je pri nas prevladovalo mnenje, da dekleta niso za šolo, ker kot bodoče matere ne morejo opravljati službe. To je bilo za mene strašno razočaranje, mnogo sem prejkala, a zaman. Začela sem dosti čitati. Knjige sem si sposojala pri učitelju. Z veseljem mi jih je dajal. S trinajstimi leti sem končala osem razredov in s tem moje šolanje. Vsi moji učitelji so bili moji prijatelji in so mi ostali v lepem spominu.

Bila sem najstarejša, zato sem morala dosti pomagati v gospodinjstvu. Čuvala sem sestrice in brata ter gonila živino na pašo. Vseeno sem bila srečna in lepo mi je bilo. Stari oče me je imel zelo rad in izpolnil mi je vsako željo.

Nisem še imela štirinajst let, ko nas je kot grom z vedrega neba pretresla novica, da se je začela vojna z Rusijo in Srbijo, in sicer 20. junija 1914. leta. Leta 1915 pa nas je zahrbtno napadla Italija. Šele takrat sem okusila gorje življenja. Pobrli so nam vozove in živino, opustošili polja in vinograde. 15. maja 1915 je moral naš tata, star 45 let, v vojsko in nas pustil brez čvrste moške roke pri hiši. Uboga mama je ostala sama s štirimi malimi otroki, ostarelim očetom in materjo. Njena opora pri delu in v težavah sem ji bila edino jaz.

Najhujše je šele prišlo. 27. junija 1915 so nas ob 11. uri zvečer vojaki zbudili iz trdega spanca. Italijani so napadali vas; morali smo se hitro obleči in oditi. S sabo smo vzeli le najnujnejše - nekaj hrane in odšli peš do Sežane na železniško postajo. Zapustili smo naš preljubi dom in vse naše imetje. Odšli smo v mrzlo, neznano tujino. V Sežani smo

bili dva dni, na kar so nas natovorili na tovarne vagonne in odpeljali v begunsko taborišče Asprang na Nižje avstrijskem. Zbogom domovina, zbogom moja brezskrbna mladost.

Življenje v begunskih taboriščih od 1915 do 1918

Po treh dneh hude in naporne vožnje v tovornih vagonih, nabiti kot sardele, smo prispeli v Asprang na Nižjem avstrijskem. Tam so nas razdelili po vaseh. Dobili smo tudi denarno podporo: 45 krajcarjev dnevno na osebo. S tem denarjem smo si nabavljali hrano. Imeli smo se kar dobro, ljudje so sočustvovali z našo nesrečo. Prinašali so nam razne darove, s katerimi so želeli lajšati našo bedo in nesrečo.

To je trajalo samo dva meseca. Spet so nas naložili na vagonne in po 24 urni vožnji smo prispeli v Gmünd. To je bilo begunsko taborišče galicijskih izgnancev. Tam so bili že 16 mesecev. Čudili smo se, ker so bili brez otrok. Zvedeli smo grozno novico, njihovo strašno tragedijo. Vsi otroci so jim v taborišču umrli zaradi nezadostne hrane in groznih pogojev za življenje v taboriščnih barakah. Od obupa so kradli naše otroke, da se po končani moriji ne bi vrnili domov brez otrok. Tako so naše matere morale zelo paziti na svoje otroke.

Kmalu smo tudi sami spoznali življenje v teh taboriščnih barakah. Hrana je bila skoraj neužitna, zrak v barakah neznosen zaradi prenatrpanosti s taboriščniki. Razmere so bile nemogoče zlasti za stare ljudi, bolne in otroke. Dokler smo imeli kaj denarja, smo si kupovali hrano v kantini. Toda denar od podpore je hitro pošel, tu pa je nismo več dobivali. Tudi naši ljudje so zaradi težkih razmer in pomanjkanja začeli zbolevati in umirati. Prvi je v naši družini umrl stari oče, star 79 let, novembra 1915. Za mene je bila to grozna izguba, saj sem izgubila svojega dobrotnika in zaščitnika. Zelo težko sem ga prebolela.

Že dva meseca po njegovem pogrebu so nas ponovno strpali v mokre tovarne vagonne, v katerih so vozili prej konje. Po dveh dneh vožnje smo prispeli v Steinklamm. Zaradi vsega trpljenja in grozot v taborišču sem hudo zbolela. Štiri mesece sem bila v bolnici v brezupnem stanju. Izgubila sem vse lase. Pri življenju me je ohranila le skrb moje uboge mame.

Taboriščne razmere niso bile nič boljše kot v Gmündu. Začele so razsajati mnoge nalezljive bolezni: trebušni tifus, škrlatinka in srbečica.

Zaradi takih razmer so začeli masovno umirati naši, slovenski otroci. V 14 dneh je umrlo 600 otrok, med njimi tudi moja šestletna sestra in enoletni brat. V dveh mesecih smo v naši družini tako pokopali tri najdražje. Kaj je to pomenilo za svojce, posebej za našo drago mamo, ve le tisti, ki je kaj takega sam doživel.

Po mojem ozdravljenju sva z mamo opravljali razna dela: pomagali sva pri graditvi barak v taborišču in pogozdovanju. Za ta dela smo dobili skromno plačilo. Ves denar sva porabili za hrano in za očeta, ki je bil na fronti. Na fronto sva mu iz taborišča pošiljali, kar sva mogli. Njegova enota se je borila na Tirolskem.

Vojni begunci v taborišču so bili različnih narodnosti; največ je bilo Slovencev, Istranov in Dalmatincev.

Pokopališče je bilo v Rabensteinu. Tam počiva na tisoče prezgodaj umrlih Slovencev. Tudi moj brat in sestra. Tukaj smo ostali devet mesecev.

Iz Steinklama so nas odpeljali v taborišče Brück an der Leitha. Tja smo prispeli 26. oktobra 1916. Tamkajšnje razmere v taborišču niso bile nič boljše kot v prejšnjih. Boljši so bili le človeški odnosi. Zaradi nalezljivih bolezni pri naših ljudeh so nas oddvojili in naselili v neki porušeni opekarni. Tukaj smo bili dva meseca.

Decembra 1916 je nastopila zelo huda zima. Dobili smo toplejša pokrivala in nekaj obleke. Da zaradi hude zime ne bi zmrznili, so nas preselili v barake. Mi smo bivali v baraki nad kuhinjo, od koder je noč in dan bilo slišati ropot s posodo. Še hujše je bilo zaradi silnega mrčesa, ki se je v tej baraki zadrževal zaradi kuhinje in slabih higienskih razmer. Bolhe, uši in stenice so bili naši gostje.

Čim so bile narejene nove barake, smo se preselili vanje. V njih so bile razmere boljše, saj smo imeli svojo sobo, nove postelje in odeje. Tudi stenic, bolh in uši tam ni bilo. Hrano smo dobivali surovo. Sami smo si jo kuhali, da se je dala jesti.

Vsi smo lahko delali: mama v tovarni konzerv, stric v klavnici, jaz pa sem obiskovala tečaj klekljanja. 50 deklet je učila klekljanja Jerica Podobnik iz Idrije. Nemščino pa nas je učil Jožef Ušič. Organizirana je bila tudi obrtna šola, v njej so poučevali slovenski učitelji. Dekleta so se učila šivanja, krojenja, klekljanja, fantje pa so se učili za kova-

če, mizarje, ključavničarje, čevljarje in zidarje. Formirali smo tudi dve organizaciji, in sicer Marijino družbo in sokolsko društvo. Jaz sem se odločila za sokolsko društvo. Tudi na kulturnem področju smo bili aktivni. Prirejali smo pevske in dramske nastope. Organizirana je bila tudi osnovna šola. V njej je poučevalo kar 21 slovenskih učiteljev in učiteljic. Imeli smo tudi malo leseno cerkvico in pet slovenskih duhovnikov. Za red je skrbela orožniška postaja s petimi orožniki. Bile so tudi druge razne ustanove.

V Brücku na Leithi je bilo skupno od 7000 do 9000 taboriščnikov. Mi smo bili v njem od 26. oktobra 1916 do 15. aprila 1918.

15. aprila 1918 nas je prevzela ljutomerska občina in se obvezala, da nas bo vzdrževala do konca vojne.

Naša družina in še nekatere so se s polno upanja odločile za odhod v boljše življenje. Odhajali smo v lepo zeleno štajersko deželo.

17. aprila 1918 smo prispeli z vlakom v Križevce pri Ljutomeru. Razporejeni smo bili po družinah. Mi smo odšli v Borece k družini Jožefa Sunčiča. Tamkajšnji kmetje so nas lepo sprejeli. Potrebovali so pomoč na polju, saj je večina moških še bila v vojni.

Pomagala sem v gospodinjstvu in na polju. Tudi za živino sem skrbela. Hrana je v primerjavi s taboriščno bila odlična. Kmalu smo ozdraveli od stradanja po taboriščih.

Po končani vojni nas je naš dragi tata našel. Ko je prišel, ga skoraj nismo poznali, bil je raztrgan, bolan in postaran. Nekaj denarja smo si prislužili, da smo ga lahko oblekli.

Kmalu po vojni je izbruhnila huda epidemija gripe. Dosti ljudi je umrlo. Tudi naša stara mama ni preživela bolezni. Umrla je 25. novembra 1919.

Spomladi 1920 smo se preselili v vojaške barake v Borecih. Zaposlila sem se v opekarni. Tega leta se je rodila tudi moja najmlajša sestra Terezija.

Bila sem mlada. Spoznala sem dobrega in poštenega fanta Antona. Moji starši so najini zvezi nasprotovali. Kljub veliki ljubezni med nama nisem hotela prizadeti staršev. Rajši sem se umaknila. S prijateljico sem odšla obiskat naše sosede v begunsko taborišče Strnišče pri Ptuj. Zapustila sem svojo prvo in edino pravo ljubezen, svojega Tončka in

odšla. V taborišču Strnišče so bili nastanjeni begunci s Primorske, ki so se vrnilo iz begunstva s Češke.

V taborišče Strnišče sem se preselila 10. januarja 1921. Takoj po prihodu me je zaposlila teta, ona je namreč prala perilo ruski Vranglovi emigracijski armadi, ki je pribežala v Jugoslavijo pred boljševiki. Jugoslavija jih je naselila v vojaško barakarsko naselje v Strnišču in jim nudila izdatno dodatno pomoč. To so bili sami bogataši, ki sami niso nič delali. Za vse so imeli postrežnike. Podnevi sem prala in nosila suhljad iz gozda, zvečer pa likala. In tako je bilo dan za dnem. Plačo za delo pa je dobivala teta in meni ni skoraj nič dala, zato sem sklenila menjati službo. Dobila sem jo v begunski kuhinji. Tam je bilo poleg mene zaposlenih še pet žensk in dva moška. »Nadkuharica« je bila Kristina Pahor iz naše vasi. V kuhinji smo delali po 12 ur na dan in zaslužili 8 kron. Pri delu v kuhinji sem spoznala tudi svojega moža in se z njim poročila. Poročila sem se 19. februarja 1922. Skromno svatbo smo pripravili kar v taborišču.

Takoj po poroki smo čutili bedo in pomanjkanje. Ukinjena je bila kuhinja in morali smo za vse skrbeti sami, a bili smo brez denarja. Zato sva se oba z možem zaposlila, in sicer je moj mož izdeloval biče pri Rudolfu Pericu, jaz pa sem prala Rusom in jim nosila mleko iz vasi. Tako smo z našim skromnim zaslužkom prehranjevali sami sebe in še sestre. V tej bedi in siromaštvu se je 7. maja 1922 rodila najina prva hčerka. Po njenem rojstvu smo se začeli pripravljati za preselitev in kolonizacijo v Prekmurje. Začeli smo podirati barake v Strnišču in jih seliti na Benico. Tam smo se z družino naselili 6. decembra 1922.

Po prihodu na Benico smo bili bridko razočarani. Naše barake so bile postavljene na pašniku ob reki Ledavi, kjer ni bilo niti enega drevesa. Kamorkoli smo pogledali, nismo videli nič drugega kot samo led in sneg. Zimo smo preživel v hladni baraki, kjer je bilo zelo težko za odrasle, kaj šele za otroke. Ko je prišla pomlad, smo z novo vztrajnostjo začeli obdelovati zemljo na najprimitivnejši način, kajti niti ena družina v celi vasi ni imela ne krave ne konja. Vse naše imetje je bilo le nekaj kovčkov obleke in nekaj starega pohištva. Nabavili smo si po nekaj kokoši in po eno kozo. Od države smo dobili malo hrane, seme za setev in stare vozove, pluge in brane, ki pa jih nismo mogli uporabljati brez

vprega. Začeli smo pridelovati zelenjavo in jo na glavi nosili na tržnico v Lendavo. Sadike sadnega drevja in vinske trte smo dobili pri domačinih Madžarih ter jih zasajali po svojih vrtovih. Pozneje je vsaka hiša naročila iz kmetijske drevesnice po dve lipi in nekaj jablan ter hrušk. Glede na možnosti smo začeli nabavljati tudi nekaj živine. S perutnino, predvsem goskami, smo zalagali lendavsko gospodo.

Benica je štela 32 barak, v katerih je bilo 123 prebivalcev. Imeli smo svojo šolo in učitelja. Ustanovljen je bil tudi tamburaški orkester pod vodstvom Antona Črneti. Tako smo imeli v naši vasi lastne igralce in lastno muziko in smo večkrat na leto prirejali razne igre in ples. Tako smo si kljub velikim naporom vsaj nekoliko izboljšali položaj, zaživelci srečno in zadovoljno. Na madžarski meji smo bili braniki in razširjevalci slovenske kulture.

Prvič smo se v teh krajih srečali z veliko nesrečo, ko je poplavila reka Mura, 16. septembra 1925. Voda nam je zalila stanovanja in polja. V dvajsetih letih nas je Mura trinajstkrat poplavila in vselej nam je uničila skoraj vse pridelke. Po vsaki poplavi smo znova začeli obdelovati zemljo. Leto 1926 je bilo izredno rodovitno. Rž in pšenica sta obilno obrodili, toda nesreča je bila spet pred vrati. Ko smo pokosili rž in jo zložili v križe, da se posuši, jo je poplava ponovno odnesla v bližnjo šumo. Pšenico pa smo želi kasneje, do kolen v vodi. Kljub vsem težavam smo gospodarsko nekako vendarle napredovali. Tudi družina se nam je povečevala, tako smo 24. maja 1934 po treh hčerah dobili še sina. Vendar nesreča nas ni zapustila; 20. julija 1934 nam je zgorela hiša. Zgradili smo novo, a naši nesreči še ni bilo konca. V veliki poplavi leta 1938 nam je voda porušila novozgrajeno hišo. Poleg naše hiše se je podrlo še pet hiš v vasi. S pomočjo rodbine in odškodnine, ki smo jo dobili za porušeno hišo, smo začeli graditi novo. Še preden je bila hiša do konca dograjena, je prišla nova nesreča – druga svetovna vojna.

Najstarejša hčerka je bila v Ljubljani. Pri advokatu dr. Šukljetu je služila kot kuharica in otroška negovalka. Mi smo doma v strahu čakali, kaj se bo zgodilo. Vojna se je začela. 6. aprila 1941 so Nemci napadli Jugoslavijo. Teden dni kasneje so nas okupirali Madžari. Od takrat smo postali brezpravna raja. Takoj smo občutili, kaj smo izgubili. Otroke smo morali pošiljati v madžarske šole. Hčerka Cvetka je s pomočjo Rdečega križa odšla 7. februarja 1942 k sestri v Ljubljano, stara samo

Slika 27: Prihod internirancev v taborišče Šarvar, leta 1942

16 let. Ostala sva z možem, najmlajšo hčerko in sinom. Obdelovali smo polje in čakali, kaj se bo zgodilo. Poleti 1941 smo pokosili pšenico, opravili mlačev, na kar so prišli madžarski orožniki z nalogom. Vso pšenico smo morali odpeljati v Lendavo. Tam so nam jo zaplenili. Za predano pšenico smo dobili karte za nakup 60 kg pšenice na osebo. Upali smo, da nam ostaneta vsaj krompir in koruza. Pred izkopom krompirja so nam prepovedali vstop na naše njive. Lahko smo samo opazovali, kako so domačini iz madžarskih vasi pobirali naše pridelke in jih vozili domov. Obdržali smo samo vrtove in dvorišča. Madžari, naši dotedanji sosedi in prijatelji, so se nas izogibali. Z nami so govorili le v madžarščini in še takrat so nam očitali, da jemo njihov kruh, zato moramo tudi mi govoriti madžarsko. Odvzete so nam bile vse pravice. Edini zaščitniki so bili naši slovenski duhovniki. Na skrivaj so nam pomagali in nas bodrili. Tudi njim se ni dosti bolje godilo.

V strahu smo čakali, kaj nam bo bodočnost prinesla. Nismo dolgo čakali; 21. junija 1942 je madžarska vojska že obkolila vasi slovenskih kolonistov: Benico, Pince Marof, Petišovce Marof, Dolgo Vas in Kamovce. Domačini so trumoma prihajali, odganjali našo živino, odnašali naše imetje. S strahom in solznimi očmi smo gledali njihovo početje. 22. junija 1942 ob peti uri zjutraj so prišli madžarski orožniki in predsednik občine. V eni uri smo se morali pripraviti - s seboj smo lahko vzeli 20 kg

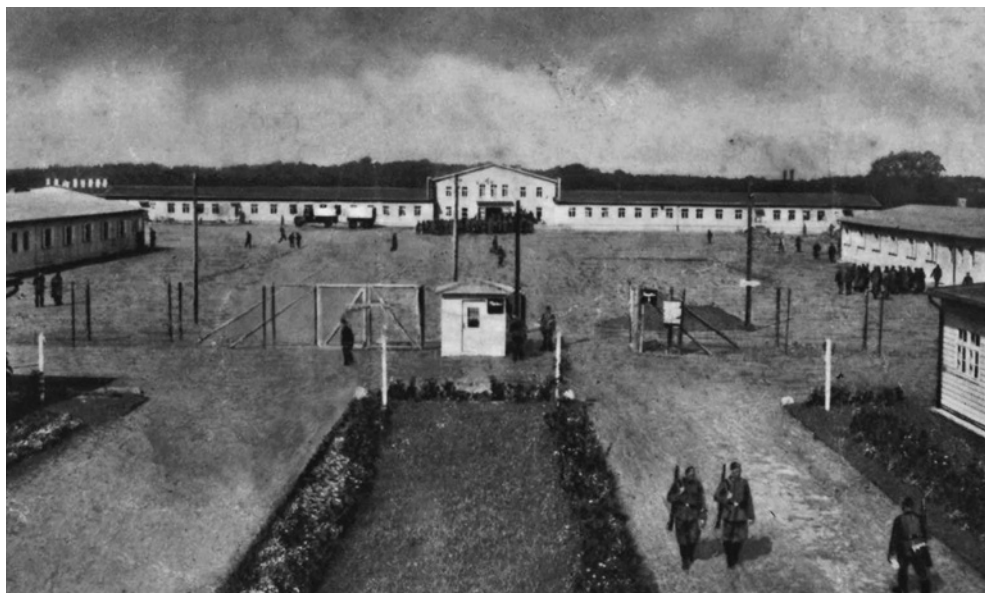
prtljage. Zastrazeni smo morali pešaciti v 9 km oddaljeno Lendavo na železniško postajo. Tam so nas natovorili na živinske vagone, po trideset oseb v en vagon. V vsakem vagonu sta bila dva stražarja. Ob sedmih zvečer so nas odpeljali. Vozili smo se celo noč. Naslednji dan ob osmih zjutraj smo prispeli na postajo Šarvar na Madžarskem. Naselili so nas v staro zapuščeno tovarno svile, ta je sedaj služila za taborišče.

Šarvar - naš strašni novi dom

Odprli so naše vagone. Pričakali so nas močno oboroženi orožniki in nas odgnali v koloni po štiri v taborišče. Tu so nas na veliki vročini držali v koloni do večera, brez vode in hrane. Otroci so jokali, prosili kruha in vode, vendar usmiljenja ni bilo. Opazovali so nas taboriščniki iz Srbije. Oni so tu bili že od 1941. leta. Hoteli so nam dati vodo, a niso smeli. Videti so bili žalostni, bolni in izčrpani.

Šesta baraka, dom slovenskih internirancev

Zvečer smo smeli v barako. Dobili smo po 150 g kruha in fižol. To je bila prva hrana, kar smo zapustili svoj dom. Baraka je bila zelo umaza-

Slika 28: Taborišče Šarvar

na. Pred nekaj urami je bila izpraznjena. Tla so bila mokra, postelj ni bilo, le pogradi, zbiti iz desk v treh nadstropjih. Takoj smo jih poimenovali: zgornjega za golobnjak, srednjega za kokošnjak in spodnjega za svinjak. Strop je bil steklen. Sopara v prostoru se je kondenzirala pod stropom in dobesedno deževala na ljudi, ki so morali prebivati na gornjem pogradu. Pogradi so bili polni uši, bolh in stenic. V eno barako so strpali vse Slovence iz petih vasi. Bilo nas je 650. Dobili smo slamarice z zdrobljeno slamo, polno mrčesa.

Pet dni nismo smeli iz barake. Pred njo so postavili stražo. Imeli so nas za politične zapornike. Barako smo si očistili. Tudi mrčes smo poskušali uničiti s prekuhavanjem in čiščenjem. Po čiščenju ni bilo več takega smradu.

Srbske barake so bile še hujše. Bile so prenatrpane in ljudje brez prave volje za življenje. V prvi zimi so jim pomrli skoraj vsi otroci. Kar jih je ostalo, so rešili predstavniki pravoslavne cerkve in jih odvedli iz taborišča. Razdelili so jih po premožnih družinah v Bački.

Delo in življenje v Šarvaru

Dvorišče taborišča je bilo posuto z izgorelim premogovim prahom, ki ga je najmanjši veter dvigoval, da nas je dušilo. Zaradi tega ga je bilo potrebno stalno polivati. Stranišča so bila skupinska in odprta. Iz njih je strašno smrdelo. Na dvorišču smo imeli določen prostor za prehod, ki ga nismo smeli prekoračiti. Bolnica je bila ogromna soba na nadstropju. Zdravniki in pomožno osebje so bili interniranci, oprema je bila zelo slaba. Umrli v bolnici so bili takoj odnešeni v mrtvašnico in pokopani na posebnem prostoru na pokopališču. Pogrebu so lahko prisostvovali le svojci.

Že po nekaj dneh našega bivanja v logorju je prišla delegacija pravoslavne cerkve iz Novega Sada z dr. Hadinjem na čelu, da poskrbi za naše otroke. Odpeljati so jih hoteli v Bačko. Otrok od 2 do 16 let je bilo okrog 300. Starši smo se uprli, otrok jim nismo hoteli dati. Rekli smo: »Vse ste nam vzeli: imetje, svobodo, otrok pa ne damo od sebe.«

Dokler smo imeli kaj denarja, smo od domačinov kupovali kruh za otroke, saj je taboriščna hrana zanje bila skoraj neužitna. Denarja je zmanjkalo, pogoji bivanja in hrana so močno vplivali na zdravje otrok. Videli smo, da otroci ne bodo zdržali, zato smo zaprosili za pomoč.

Avgusta 1942 so predstavniki pravoslavne cerkve prišli po otroke. Vsak otrok je dobil listek okoli vratu z napisom, v katero vas je dodeljen. Pri izbiri niso pazili, da bi otroke istih staršev poslali v isti kraj.

Življenje naših otrok v Bački

Hčerka Danica je bila poslana v Bačko Gradišče, sin Marjan pa v Silbaš. Otroci so do Novega Sada potovali tri dni s tovornimi vagoni. Na postaji v Novem Sadu so jih razdelili po vaseh. Marjan in Danica sta se morala ločiti. Družine so prišle iskat naše otroke na postajo. Dosti jih je bilo, ki so otroke iskali iz sočutja in so jim hoteli pomagati. Bili so tudi taki, ki so otroke iskali za brezplačno delovno silo.

Danica je bila dodeljena družini, pri kateri se ji je dobro godilo. Pomagala je v kuhinji. Sprejeli so jo kot svojo hčerko. Obiskovala je šolo in se družila z njihovo hčerko. Mladi gospodar je moral k vojakom, stari gospodar pa se je takoj po sinovem odhodu smrtno ponesrečil. Ostala je mlada gospodinja sama z dvema otrokoma. Danica je morala opravljati težka dela. Opravljala je dela odraslih, imela pa je samo 12 let. Pisala mi je v logor, naj pridem po njo, drugače bo od težkega in slabega življenja umrla. Dobila sem dovolilnico in 1943. leta odšla ponjo. Pripeljala sem jo v taborišče.

Sin Marjan je imel starejše gospodarje. Njihovi otroci so že odšli od hiše. Radi so ga imeli. Pri njih je ostal do jeseni 1944. Takrat so se začeli boji v Bački. Ponovno sem prosila za dovolilnico in odšla po Marjana. Odpeljala sem ga na pusto, na kateri smo delali. Največje razočaranje je bilo za mene, saj me ni več poznal. Le njegova krušna mati Nina mu je bila vse.

Odkar so nam odpeljali otroke, je v taborišču bilo za nas življenje še težje, bolj pusto in dolgočasno.

Februarja 1943 so prišli v taborišče iskat delavce predstavniki veleposestnikov in grofij. Nagnali so nas iz barak. Naši novi delodajalci so nas izbirali kot na živinskem sejmu. Mojega moža so odbrali za v gozdove, kjer bo podiral drevesa za kurjavo. Jaz sem bila dodeljena na grofovsko veleposestvo Uj Májor. Od tu sem bila skupaj s hčerko Danico določena za grofijo Jánosháza. Na tej pusti ni bilo hudo. Hrane je bilo dovolj. Delali smo res veliko, vendar so z nami postopali kot z ljudmi. Tudi sina Marja-

na sem pripeljala na to pusto. Star je bil devet let. Decembra 1944 so nas s puste z vozovi prepeljali nazaj v taborišče. Tam smo našli nove taboriščnike, kakih 7.000 Židov, s katerimi so še slabše ravnali kot z nami.

10. februarja 1945 je uprava taborišča dobila zahtevo, da mora dati delavce za kopanje strelskih jarkov. Želeli so utrditi mejo med Madžarsko in Avstrijo, zato so potrebovali delavce. Dobili so jih v taborišču. V tem času je bila zelo huda zima. Snega je bilo za meter, mraz pa do 20° pod ničlo.

Pred barakami so nas postrojili v kolono. Vse sposobne za delo so odbrali in nagnali na kamione. France je bil hudo bolan. Imel je visoko vročino in pljučnico. Tudi njega so nagnali v vrsto. Ker ni mogel stati, je padel v sneg. Odnegli so ga v barako, tako je ostal v taborišču. Mene in Danico, imela je le 14 let, so odpeljali v Rechnitz na avstrijsko mejo.

Rechnitz – taborišče in dom 17.000 internirancev

Po nekaj urni vožnji s kamionom smo prispeli v taborišče. Tam so že bili zaprti Rusi, Poljaki, Židi, Srbi in Hrvati. Vse barake so bile nabito polne. Za nas Slovence ni bilo prostora. Odpeljali so nas dobra dva kilometra iz mesta v barako, v kateri so pred vojno stanovali delavci kamnoloma. Tu so nas vse nagnali v eno barako. Bili smo stisnjeni kot sardele. Spali smo na golih tleh, samo pod glavo smo imeli nekaj slame. Prostor je grela velika železna peč. Drv nismo dobili. Sreča je bila, da je bil v bližini gozd. Tam smo si nabrali drv za kurjavo. Na tej peči smo si sušili mokra oblačila in prekuhávali obleko, ki je bila polna uši. Tudi nobene razsvetljave ni bilo. Naredili smo si lojnate sveče in si z njimi svetili.

Vstajali smo ob petih zjutraj. Na delo smo hodili dva kilometra daleč. Ob šesti uri smo morali biti na zbornem mestu. Tam smo dobili vodeno črno kavo brez kruha, lopate in krampe. Zastrženi smo po dva in dva korakali čez mesto na delovišče. Vsi smo delali na utrjevanju meje. Eni so kopali bunkerje, drugi strelske jarke, tretji tankovske ovire. Teren je bil kamnit, zato so ga najprej razstreljevali, nato smo mi z lopatami odstranjevali kamenje in zemljo. Delali smo vsak dan, ne glede na vreme. Kosilo smo dobili kar na delovišču, večerjo pa po vrnitvi v taborišče. Hrana ni bila soljena, zato smo jo zelo težko jedli. Na osebo je pripadalo pol kilograma kot oglje črnega in kot kamen težkega kruha. Danica je živela v glavnem od tega kruha, ostale hrane ni mogla jesti. Obuti smo

bili v platnene čevlje z lesenim podplatom. Težko smo čakali pomladi. Na prvih sončnih žarkih smo greli svoja izčrpana telesa. Od pomanjkanja in prezebanja sem se močno razbolela. Nekaj dni sem bila celo v bolnici, nato sem dobila lažje delo v baraki.

Dočakali smo dan, o katerem smo ves čas bivanja v taborišču samo sanjali . Bila je cvetna nedelja 25. marca 1945. Kot vsak dan smo se odpravili na zborna mesto. Nas so osvobodili, edino Židje so morali z lopatami in krampi na delo. Popoldan so morale iti Rusinje z lopatami na delo. Zdelo se nam je čudno, kajti popoldne nikoli niso vozili ljudi na delo. Po vrnitvi v taborišče so bile vse objokane. Povedale so strašno zgodbo. Vsi Židje so bili pobiti. Preden so jih pobili, so si morali sami izkopati lasten grob, one pa so morale te grobove zasipati. Naslednji dan, 26. marca, so morali vsi Rusi na zborna mesto. Odvzeli so jim vse, kar so imeli od taborišča, jih odpeljali na postajo in s tovornimi vagoni proti Dunaju.

Ruska rdeča armada je bila že tisti večer na avstrijski meji. Ob 9. uri zvečer so bombardirali Rechnitz. Bombardiranje se je nadaljevalo celo noč. Nas so stražili in nam niso dovolili iz barak. Vsi meščani so zbežali pred bombardiranjem v gozd. Zjutraj smo ugotovili, da je tudi naša straža pobegnila. Še preden smo se lahko organizirali, so se naši pazniki vrnili, nas postrojili in nam dali kg kruha in 100 g klobas. Čakali smo, kam nas bodo odpeljali. V tem so ponovno prileteli ruski avioni in bombardirali celotno okolico. Straža se je razbežala. Vse je bežalo v gozd. Tudi mi smo se pomešali med civilno ljudstvo in se skrili v goščavi. Bili smo po skupinah, največ po dvajset skupaj. Vneli so se poulični boji. Rusi so po dveh dneh težkih bojev zasedli mesto in šele takrat so naši izvidniki prvič videli rusko vojsko. Bil je 27. marca. Zbrali smo naše zastopnike. Nekateri so znali rusko, saj so bili vojni ujetniki v Rusiji med prvo svetovno vojno. Vsi smo bili srečni, vedeli smo eno - svoboda je blizu. Ruski oficirji so nas opozorili, da moramo takoj formirati skupine po 50 ljudi. Posameznik se ne sme sam gibati, ker bo sumljiv in ga bodo vojaki ustrelili. Naša skupina je bila druga. Kljub lakoti in žeji, saj dva dni nismo ne jedli ne pili, smo bili srečni. Šli smo svobodni naproti. Morali smo mimo fronte. Ruski vojaki so bili črni od smodnika in pijani. Vsi so nas samo priganjali, naj hitimo. Morali smo čez hrib.

Nemci so položaje, po katerih smo se gibali, obstreljevali. Rusi so nam držali zaščito in nenehno streljali na nemške položaje. Na drugi strani hriba smo bili varni. Za nami je bil Rechtenitz ves v dimu in plamenih. Mi smo samo hiteli naprej. Čim prej iz tega vojnega meteža, smo si želeli. Šele po prehodu madžarske meje smo se lahko nekoliko odpočili. Tam je bila tudi ruska komanda. Dali so nam nekaj hrane. Po počitku smo nadaljevali pot proti Szombathelyu. Tu smo prenočili v neki zapuščeni hiši. Zjutraj smo nadaljevali pot proti Šarvaru. Po poti smo si pri Madžarih izprosili nekaj hrane in šele pozno zvečer smo na smrt utrujeni, lačni in umazani od poti in skrivanja po gozdovih prispeli v mesto. V taborišču je že bilo dosti naših poznanih. Le moja družina je bila na posestvu v Jánosházi. V taborišču ni več bilo nobene komande. Želeli smo čim prej od tod in odpotovati domov. Vedeli smo, da smo od Lendave oddaljeni 120 km. Nekje je eden od taboriščnikov nabavil zemljevid, mi pa nekaj ročnih vozičkov, na katere smo naložili naše »siromaštvo« in se napotili peš v Lendavo. Prehodili smo dobrih 20 km, ko nas je ustavila ruska vojska. Na njihovi komandi smo morali povedati, kdo smo in kam želimo. Pobrali so nam vso prtljago, nas naložili na kamione in odpeljali na višjo komando v Veszprém. Tukaj so nas zadržali 11 dni. Povedali so nam, da boji proti Prekmurju še trajajo in v to smer ne moremo. Tam so zbirali vse begunce, ki so se vračali iz raznih ujetništev. Končno nas je bilo za cel transport - 30 vagonov. Vlak smo okrasili z zelenjem in zastavami in odpotovali proti Subotici, kjer smo ostali do 9. maja. Od tu so nas odpeljali na jugoslovansko komando v Novi Sad in ta nam je izdala prepustnice za pot v Prekmurje. Na železniški postaji v Novem Sadu smo imeli posebno srečo. Postajni načelnik je bil Slovenec. Obljubil nam je pomoč. Vlakov ni bilo, saj so vsi bili namenjeni vojski. Poslal nas je na Rdeči križ, naj si zagotovimo nekaj hrane. Obljubil je, da bo poskušal urediti prevoz. Po treh dneh čakanja nam je dal na razpolago štiri odprte vagone in v njih smo odpotovali do Subotice. Tu so nas priklopili h kompoziciji bolgarske vojske, ki je potovala proti Prekmurju skozi Madžarsko. Po mučnem potovanju v odprtih vagonih smo prispeli v Nagy Kanizso. Dalje vlak ni vozil. Vsi mostovi so bili porušeni. Bolgarska komanda je uredila, da so nas morali madžarski kmetje na kmečkih vozovih pripeljati do Letenja. Od tam smo nadaljevali pot peš. Nobeden voznik nas več ni hotel peljati, bali so se namreč partizanov. Ko smo prispeli do vasi Dobri, le 4 km

od Pinc, so že zvedeli slovenski partizani, ki so stražili mejo, da prihaja skupina internirancev. Takoj so nam prišli naproti z zastavami in godbo. Takrat smo se šele dokončno zavedli, da smo doma. Kakšna sreča in veselje sta nas zajeli. Nekateri so jokali, drugi peli. Vsak si je dal duška po svoje. Na pinčanski karavli so nam pripravili dobrodošlico, nam pa se je mudilo domov. Kako je doma? Kje je moja družina? Od odhoda v Rechtnitz se nismo videli, niti vedeli drug za drugega. Odhitela sem domov, domov po treh hudih letih, na našo opustošeno, vendar tako zeleno Benico. Naproti mi je pritekel moj dragi sin Marjan. Ves zasopel mi je hitel pripovedovati, da imamo štiri kokoši, male piščančke in eno kravo. Povedal mi je tudi, da je tata na vaški straži.

Doma, spet sem doma. Ali je to resnica ali so samo prividi? Po tolikem trpljenju, tolikem zaničevanju, po dolгих treh letih izgnanstva sem spet doma, med svojimi milimi in dragimi. Pripovedovanju kar ni bilo ne konca ne kraja. Pozanimala sem se, kako je s hrano. Povedali so mi, da kruha ni, imamo pa mleko naše pridne kravice. France jo je dobil od Rusa za ročno uro. Srečni dan vrnitve in srečanje družine je bil 16. maj 1945. Odločili smo se, da takoj poiščemo še najini hčerki v Ljubljani. 20. maja se je France odpravil v Ljubljano iskat ju. Nepopisna sreča je zajela našo družino, kajti cela družina se je zbrala po treh letih. Nismo se mogli nagledati drug drugega. Bili smo srečni kot še nikoli.

Vendar delo je čakalo. Polja so bila opustošena, hiša delno porušena. Bili smo brez vsega. Ni bilo orodja, s čimer bi začeli. Prosili smo za pomoč, vendar nam je država ni ponudila. Škoda in opustošenje sta bili tudi drugje. Predlagali so nam, naj odidemo v Banat, v Vršac, ki so ga zapustili Nemci. V okviru agrarne imovine so nam nudili hišo in nekaj zemlje. Odločili smo se, da zapustimo Prekmurje, Benico in Slovenijo ter odidemo v Banat. 25. novembra 1945 smo odpotovali z vsem svojim premoženjem na nov dom.

V Vršču je France našel svoj večni počitek. Pokopan je na vršackem pokopališču. Marija je kot vdova ostala še nekaj časa pri najmlajši hčerki v Vršču. Svojo starost in večni počitek je našla pri najstarejši hčerki v Prekmurju, na Pince Marofu. Pokopana je na petišovskem pokopališču poleg svojih staršev.

Ivana in njegovo družino je doletela enaka usoda kot vse vaščane nesrečnih vasi: Pince Marofa, Benice, Petišovcev Marofa, Kamovcev in zaselka v Dolgi vasi.

Druga svetovna vojna se je začela 6. aprila 1941. leta. Na ta dan so nemške enote zasedle tudi Prekmurje, a ga takoj prepustile v upravljanje madžarski vojski. Po zasedbi Prekmurja so primorski in istrski begunci izgubili vse državljske pravice. Najbolj na udaru so bili kolonisti. Vsem prebivalcem, ki niso bili madžarski državljani pred 31. oktobrom 1918, je bilo zaplenjeno imetje.

Že julija 1941 so jim zaplenili vso pšenico. Sami so jo morali odpeljati na postajo v Lendavo. Dobili so karte za nakup po 60 kg pšenice na družinskega člana. Za drugo hrano kart niso dobili. Odvzete so jim bile vse državljske pravice. Po prevzemu civilne oblasti od vojaške 16. avgusta 1941 so nastali še večji pritiski na koloniste. Prepovedano jim je bilo obdelovati lastne njive, lahko so obdelovali samo vrtove in dvorišča.

Začele so se tudi prve aretacije. 21. septembra 1941 je 10 zavednih fantov s Pince Marofa in Benice v nedeljo odšlo na slovensko – madžarsko mejo pri Pincah in pelo slovenske pesmi, med drugimi tudi Hej Sloveni in Kje so naše meje. Žandarji so jih aretirali. Že čez tri dni so bili na lendavskem sodišču obsojeni na 5 let zapore s prisilnim delom. Odpeljani so bili v Kolosvár na odsluženje kazni.

Madžarski parlament je 16. decembra sprejel zakon št. XX/1941 o priključitvi zasedenih ozemelj k republiki Madžarski. Odlok je začel veljati 27. decembra 1941. Z njim je bila razveljavljena trianonska mirovna pogodba. Ponovno so trianonsko pogodbo zmagovalke v drugi svetovni vojni potrdile 10. februarja 1947. leta v Parizu. Od takrat dalje je dokončna.

S sklepi, ki jih je sprejel madžarski parlament, so primorski in istrski begunci uradno izgubili vse: premoženje, jezik in državo. Ponovilo se je isto kot po prvi svetovni vojni. Vsi so vedeli, kaj to pomeni. Te hude čase so zelo težko preživljali. Mladina je morala opravljati razna poni-

ževalna dela pri domačinih. Tako so vsaj nekaj zaslužili za preživljanje družin. Z njimi so govorili samo še madžarsko in posebej zaničevalno. Vsi so nekako bili pripravljeni in čakali dan, kdaj jih odpeljejo in jim poberejo še tisto malo, kar jim je ostalo.

Med 22. in 23. junijem 1942 sta se zgrnili nad njih žalost in groza, odgnani so bili v internacijo. Civilna lendavska oblast je že prej večkrat urgirala pri madžarskih oblasteh, naj že enkrat odpelje begunce in razdeli njihovo imetje domačinom. Končno so bile izpolnjene njihove zahteve.

Ivan je zelo težko prenašal krivico in težko taboriščno življenje. Tudi zdravje mu je nagajalo. Rana iz prve svetovne vojne je opravila svoje. Sin Jože je družini skušal pomagati, kolikor je mogel. Takoj, čim je bilo mogoče, je odšel na delo. Našel si ga je na kmetijah, pri zidarjih, v gozdu. Samo zato, da je lahko prinesel kak dinar oziroma kos kruha staršem v taborišče. Za težka dela ni bil več sposoben. V glavnem je bolehal v taborišču in sanjaril o svojih goriških Brdih, prelepih nasadih breskev in vinogradov. Nikoli več ni videl svoje Goriške.

S prijateljem Arturjem je Jože odšel delat na pusto Potony blizu Baka. To je tik reke Drave ob hrvaški meji. Na tej pusti je delalo precej slovenskih družin iz taborišča in družin iz Bačke.

Po pisni izpovedi Jožefa Bensa¹⁹

Bilo je zgodaj poleti 1944, ko sta prišla na pusto delat dva ilegalca iz Novega Sada. Takoj po prihodu sta začela agitirati za odhod v partizane. Večina mladih se je odločila za odhod čez mejo na Hrvaško in potem v partizane. Eden od ilegalcev je bil Gašo. Poslal naj bi ga politični komite iz Novega Sada. Iskali smo zvezo za odhod čez mejo. Najprej je bil določen prehod pri Baku. Šli smo, ko je bilo vse dogovorjeno. V prvi skupini smo bili štirje. Prišli smo na dogovorjeno mesto, kjer nas je čakal mlad fant. Proti plačilu bi nas moral prepeljati preko meje. Izgovarjal se je, da je na meji zamenjana in povečana straža, da rabi nekaj časa za ugotovitev, kje nas lahko prepelje. Ponujali smo mu dvojno plačilo, vendar zaman. Vrniti smo se morali na pusto.

---

19 → Jožef Bensa, primorski begunec, rojen 16.9.1913 v Šentmavru pri Gorici, povzeto po osebnem dnevniku

Poskušali smo najti drugo pot, in sicer z nekim mlinarjem. Ko smo se z njim nekoliko bolje spoznali, smo ga nagovorili, da nas za dobro plačilo s čolnom prepelje čez Dravo. Naprej bo šlo lažje. Po dogovoru smo se razdelili v skupine po pet fantov. Prva skupina je krenila na pot v nedeljo popoldan. Zvečer so jo na dogovorjenem mestu za prehod čez Dravo v zasedi pričakali madžarski žandarji. Še pred jutrom, preden je krenila druga skupina na pot, so žandarji obkolili pusto in nas aretirali. Imeli so imena, izdvojili so tri delavce: mene, Arturja in Naceta. Odpeljali so nas v drugo vas, v šolo, kjer so imeli urejene prostore za zasliševanje in zapor. Tam smo srečali naše nesrečne kolege iz prve skupine. Bili so vsi v podplutbah in zelo prestrašeni. Začelo se je izmenično zasliševanje, ki je trajalo cel dan. Želeli so zvedeti, kdo je organizator. Po polurnem zasliševanju so poklicali drugega. Z nami so zelo surovo ravnali. Ker niso ničesar izvedeli, so nas pretepali do nezavesti, nato polili z vodo in odvedli v sobo. Začeli so z drugim. Taka tortura je trajala do večera. Naslednje jutro se je zaslišanje nadaljevalo. Vodil ga je starejši debel žandar in eden mlajši v civilu. Bila sta izredno kruta in brezobzirna. Od mene sta zahtevala potrditev, češ da tako že vse vedo. Ko nisem hotel ničesar povedati, sem moral sleči suknjič in čevlje. Roke so mi zvezali na hrbet, me polegli na leseno klop tako, da so roke na hrbtu bile pod desko klopi. Na enak način so mi zvezali noge. Nisem se mogel ganiti. Prvi me je začel tolči z gumijasto palico debeli žandar, ko se je utrudil, je tolkel drugi v civilu. Najbolj grobi so bili do Gaše, Arturja in mene. Ko sem se onesvestil od bolečin, so me polili z vodo in nadaljevali zaslišanje z drugim. Pri tem so se menjavali. Po vsej verjetnosti so nekateri priznali. Popoldne so zasliševali samo še štiri. Zahtevali so informacije in nas še siloviteje topli. Ker niso ničesar izvedeli, je prišel v prostor komandir. Bil je še debelejši od žandarja. Vzel je moj suknjič, ki je ležal na tleh, mi ga dal na glavo in se usedel na moj obraz. Drugi pa me je tolkel. Kaj se je dogajalo naprej, ne vem. Zbudil sem se v neki sobi. Ob meni je bil zdravnik. Dajal mi je neke kapljice in obkladke na prsi, saj sem bil ves razsekan od udarcev.

Tako zaslišanje je trajalo celi teden. Zahtevali so, naj povem, od kod dobiva Gašo pošto. Menda so vedeli, kdo je glavni. Po tednu dni so odvedli Gaša in njegovega kolega. O njiju nisem več slišal. Po štirinajstih dneh so zasliševanje omilili. Zjutraj so nam dali prazen papir in zahtevali, naj napišemo vse, kar vemo. Kdor ne bo imel popisanega

papir ja, bo prestajal torturo. To so ponavljali celi teden. Vsak dan se je naša skupina zapornikov povečevala. Verjetno so vsak dan zvedeli kaj novega. Tudi mlinar in tisti mladi fant sta bila pripeljana.

Po zaslišanju v šoli, trajalo je tri tedne, so nas v verigah odvedli v kasarno, kjer so nas zasliševali naprej. Zelo kruto so ravnali z nami. Bil je že september, ko so nas neko jutro poklicali in vse pogojno izpustili ter odvedli v taborišče Šarvar. Izpustili so nas verjetno zaradi bližajoče se ruske fronte.

Skupina je bila izdana, a izdaja na pusti ni bila možna. Za organiziran odhod s puste je vedelo več ljudi, ki so delovali v organizaciji SKOJ-a in niso bivali na pusti. O tem gibanju je vedela tudi organizacija SKOJ-a v taborišču.

Od hudih poškodb pri zasliševanju je imel Jože poškodovano hrbtenico in uničene ledvice. Posledica tega je tudi njegova prezgodnja smrt 6. septembra 1976. Pokopan je na Pincah poleg očeta Ivana. Ivan je umrl 16. maja 1945, drugo jutro po vrnitvi iz taborišča. Njegova lepa Primorska je bila že svobodna, vendar Ivan je ni imel prilike videti. Artur je odšel po osvoboditvi v Beograd. Večkrat se je vračal v domači kraj. Vedno se je tudi srečal z Jožetom. Ob tem sta obujala spomine o internaciji in težki mladosti. Svojo življenjsko pot je končal v Beogradu in tam legel k večnemu počitku.

Izpoved Jožeta Jelena²⁰

Moji starši so bili 1915. leta skupaj z ostalimi vaščani vasi Opatje Selo pregnani v begunstvo. Odpeljali so jih na Češko. Tam so pomagali domačim kmetom. Po pripovedovanju staršev so na Češkem kar dobro živeli. Bili so razporejeni po vaseh. Pomagali so kmetom in za svoje delo dobivali tudi plačilo. V začetku leta 1918 so se začeli pripravljati za vrnitev domov. Doma niso nikoli videli. V tem času so nastale velike politične spremembe. Njihov dom na primorskem Krasu je bil popolnoma uničen. Zaradi tega so jih začasno naselili v vojaškem taborišču Strnišče pri Ptuj, kjer so ostali do 1921. leta.

---

20 → Jože Jelen, sin primorskih beguncev, rojen 11. avgusta 1931 v koloniji Petišovci

Med prvimi begunci so odpotovali v novi kraj. Dobili so agrarno zemljo v koloniji Petišovci. Začasno so se naselili na izpraznjeni pristavi skupaj s še 13 družinami. Pisalo se je leto 1921. Na pristavi so stanovali do 1924. leta. Takrat so dobili dovoljenje za podiranje pristave. S tem materialom so si zgradili zasilne domove. Siromašne skromne domove so gradili na dodeljenih parcelah agrarne zemlje. Za njih je bilo tukaj vse novo. To ni bil Kras in ni bilo kamenje. Tukaj se je drugače kmetovalo. Vsega so se morali naučiti. Tudi orodja in živine niso imeli. Po pripovedovanju je začetek bil izredno težek.

Kot otrok sem odraščal v koloniji, kjer smo skromno živeli. Starši in mi otroci smo morali trdo delati za golo preživetje. Mi smo imeli še srečo, saj pri nas Mura ni poplavljala. Bistveno huje je bilo na Benici. Oni so imeli skoraj vsako leto poplavo.

Šolo sem začel obiskovati 1938. leta. Skupaj v isti razred smo hodili slovenski in madžarski otroci. Šola se je nahajala v sosednji madžarski vasi. Poučevali so nas samo v slovenskem jeziku. Madžarski otroci domačinov so se morali učiti slovensko.

Po treh letih je bilo konec mojega šolanja. Začela se je druga svetovna vojna. Takoj po zasedbi Prekmurja so madžarske oblasti odpravile slovensko šolo. Poučevali so nas samo v madžarskem jeziku. Mene oče ni hotel pošiljati v tako šolo. V spričevalo so mi zapisali: »Zaradi ne obiskovanja pouka, ni ocenjen«. Naslednje leto smo bili internirani in mojega šolanja je bilo konec.

Nikoli ne pozabim, kako smo preživeli prvo leto okupacije. Starši so leta 1941 pokosili svojo pšenico. Pripeljali so jo k mlatilnici. Madžarski žandarji so kontrolirali mlačev. Vso pšenico so morali pod žandarskim nadzorom odpeljati na železniško postajo v Lendavo. Pravico so imeli le do 60 kg pšenice na družinskega člana. Na svoja polja več nismo smeli. Hrane je primanjkovalo. Mi smo imeli še srečo, moja dva brata sta se namreč zaposlila. Starejši brat je hodil do okupacije v meščansko šolo v Lendavo. Čim je prišla madžarska oblast v Prekmurje, je šolo pustil in se zaposlil v rudniku. V Murskem Središču so namreč našli premogovo rudo. Potrebovali so mlade delavce za rudarje. Drugi brat je pa delal na železnici. Z njunim zaslužkom smo nekako preživeli prvo leto okupacije.

Drugi vaščani so prekopali dvorišča in posadili krompir in koruzo. Preden je kaj zraslo, so nas internirali.

V internaciji sem preživel le dva meseca. Avgusta 1942 so prišli aktivisti pravoslavne cerkve iz Novega Sada in nas otroke odpeljali v Bačko. Tam sem bil za pastirja. Pasel sem ovce na veliki kmetiji. Za šolo ni bilo časa. Ves čas do osvoboditve sem bil pastir, šole ves ta čas nisem obiskoval.

Domov v Petišovce sem se vrnil junija 1945. Starši so prišli pred mano. Vrnili so se nekje konec aprila 1945. Doma jih je pričakalo novo gorje. Hiša je bila popolnoma izropana. Vsa okna so bila pokradena. Tudi notranjih vrat ni bilo, niti enega kosa pohištva. Ko sem se jaz vrnil, so še vedno spali kar na tleh. Starši so nabrali nekaj suhe trave za ležišče. Kako so si zagotovili hrano, ne vem. Ni bilo kaj dati v lonec, pa tudi lonca ni bilo. Niti žlice ni bilo, s katero bi lahko zajemal hrano. Bilo je zelo hudo.

Mene so starši jeseni poslali v šolo. Odšel sem v Ljubljano, da se izučim za avtomehanika. Imel sem končane le tri razrede osnovne šole. Dopoldan sem bil v delavnici, popoldan sem moral obiskovati večerno osnovno šolo. Vseh 5 razredov sem moral opraviti v enem letu. Bilo je zelo težko, ker sem bil brez osnovnega znanja. Kljub vsem težavam sem se izučil za mehanika.

V vasi pa se je začelo novo gorje. Jeseni 1949 je bila ustanovljena kmetijsko obdelovalna zadruga Janko Premrl Vojko. Vsi zadrugniki so zadrugi morali predati vso živino, orodje in njive. V zadrugi se je slabo gospodarilo. Po treh letih trpljenja je zadruga propadla. Orodje je bilo uničeno, polja so bila zapuščena, živine ni bilo. Ponovno so morali začeti na novo. Koliko lahko človek zdrži? Trikrat v eni generaciji začeti ustvarjati svoj dom na novo - je to sploh mogoče?

Danes Jože živi s svojo ženo v lepo urejeni hiši. Preselil se je v Lendavo. Še vedno se rad vrača v svojo kolonijo, k svojim beguncem. Je tudi aktiven član novoustanovljenega društva Primorci in Istrani v Prekmurju.

Izpoved Lojzeta Voščuna²¹

Po očetovi vrnitvi iz ruskega ujetništva leta 1920 je naša družina iskala zatočišče v takratni kraljevini Jugoslaviji. Vzrok odhoda iz domačega kraja je bil v nemogočih pogojih življenja. Veliko siromaštvo in fašistično nasilje je marsikaterega Istrana pregnalo z domačega ognjišča.

Slika 29: Istrska okolica

Pot jih je vodila v smeri Vinkovcev. Na teh krajih je primanjkovalo delovne sile za obdelovanje zemlje. Našli so si delo in se začasno nastanili na tem področju. Leta 1923 so dobili obvestilo od rojakov iz Beograda, da obstaja možnost pridobitve agrarne zemlje v Prekmurju. Oče se je takoj odločil. Po prihodu v Prekmurje so jim na agrarni direkciji ponudili možnost naselitve v koloniji Petišovci. Vas še ni obstajala. Bilo je le nekaj družin, naseljenih na petišovski pristavi. Na tej pristavi je bilo še nekaj prostora. Dobili so agrarno zemljo in naselili so se v proste prostore. Pristavo so takrat imenovali grofija.

Po letu 1923 so prvi priseljenci začeli graditi lastne domove na dodeljenih parcelah. Odobren jim je bil material od porušenih stavb pristave. Priseljencem po letu 1923 so ponudili možnost pridobitve dolgoročnega posojila pri parcelni in kolonizacijski banki Zagreb. Večina priseljencev je sprejela ponujeno možnost dolgoročnega posojila. De-

21 → Lojze Voščun, sin istrskih beguncev, rojen 27. novembra 1936 v koloniji Petišovci, starši so živeli v vasi Voštani v občini Sveti Lovreč, takratni srez Poreč

narja je bilo dovolj za nabavo gradbenega materiala. Nakupili so opeko in ostali material. Gradili so sami. Med priseljenimi begunci so bili tudi mojstri, zidarji in mizarji. Med seboj so si pomagali. Kolonija je vse bolj dobivala podobo vasi. Skoraj vse hiše so bile grajene iz opeke in krite s črepom. Za te čase in v primerjavi s kolonijo Benica so to bile kar solidne hiše. Problem je nastopil pri vračilu kredita. Z veliko težavo so kolonisti vračali najeti kredit.

Po začetku vojne je vračilo kredita bilo nemogoče. Nastopil je čas moratorija. Takoj po koncu vojne je novoustanovljena jugoslovanska beograjska banka prevzela vsa dolgovanja od parcelne in kolonizacijske banke Zagreb. Kmalu po tem je poslala obračun neplačanih kreditov. Kredit z malim odlogom so morali vsi najemniki kolonisti poplačati. Vseeno je bilo sedaj lažje. Kolonisti so imeli možnost dobiti delo v novo nastalih podjetjih. Do denarja za kredit so tako nekako lažje prišli.

Življenje med obema vojnama v koloniji Petišovci je bilo zelo težko. Potrebno je bilo zgraditi domove, nabaviti orodje in živino, obdelovati agrarno zemljo. Vračati je bilo potrebno kredite za hiše in zemljo. Služb ni bilo. Vse, kar smo pridelali, smo skušali tudi prodati. Srečo smo imeli, da smo živeli blizu Murskega Središča. Vsak liter mleka in vsako jajce smo prodali. V Lendavo smo vozili žito in kasneje tudi živino; tamkajšnji Židje so odkupovali vse kmetijske viške. Tudi za kak odlog plačila za dvignjeno blago v njihovih trgovinah se je dalo dogovoriti. Poplačali smo ga ob žetvi z žitom. Za preživetje v tistem času so pomembno vlogo za nas odigrali prav lendavski Židje.

Z začetkom druge svetovne vojne se začena nova kalvarija naših ljudi. Odvzeto jim je bilo vse premoženje in kasnejša deportacija v taborišče Šarvar. Kot otrok sem v glavnem ves čas vojne preživel v taborišču.

Po prihodu rdeče armade in osvoboditvi taborišča so nas rdečearmejci nagradili z vrečami sladkorja. Še danes se živo spominjam, kako smo po nekaj dneh stradanja jedli ta sladkor.

Taboriščne barake so bile osvobojene, mi svobodni. Vendar kam sedaj, kako? Odločili smo se, da krenemo peš proti Bački. V Bački sem imel brata in dve sestri. Starši so se odločili, da najprej poiščejo svoje otroke. Hodili smo takoj za fronto. Po dobrih 20 km pešačenja smo prišli na zapuščeno pusto. Vsi so pobegnili pred prihodom ruske vojske.

Tu je oče našel dva vola in voz. Vse svoje popotne cule, kar smo jih imeli s seboj, smo naložili na voz in nadaljevali pot proti Bački. Potovali smo zelo počasi. Na posameznih delih poti so se še vedno vodili hudi boji. Tako smo tudi sami nehote pri prečkanju reke Rabe bili udeleženi letalskega napada. Naenkrat so prileteli nemški lovci. V nizkem letu so streljali po vsem, kar se je premikalo. Še danes ne vem, kako smo preživeli. Dosti ruskih vojakov je bilo tu pobitih. Naše potovanje do Bačke je trajalo kaka dva meseca. Hrano smo dobivali od ruske vojske ali pa smo si jo nabrali po praznih vaseh, skozi katere smo potovali. Moj oče je bil v prvi svetovni vojni ruski ujetnik. Dobro je govoril rusko. Tudi je zelo imel v čislih rdečo armado. Sam je sodeloval v pohodih rdeče armade 1918. leta v času ujetništva. Še nekaj časa po osvoboditvi je hranil Stalinovo sliko kot največjo svetinjo.

Po dveh mesecih mučnega potovanja smo prispeli v Subotico. Tam je vladalo že veliko veselje. Subotica je bila svobodna. Sprejeli so nas partizani. Končno smo v Jugoslaviji in svobodni. Veselju ni bilo ne konca in ne kraja, a mi smo morali naprej. Poiskati smo morali preostale družinske člane. Oni so vojno preživeli v Bački. V Subotici smo odšli na železniško postajo in poiskali vlak za Sivac. Vagoni so bili vsi razbiti od streljanja v vojni. Potovanje do Sivca je trajalo kar nekaj dni. Končno je bila družina skupaj. Vsi smo preživeli. Kljub grozotam in preživelemu trpljenju smo bili srečni.

Partizanski odbor v Sivcu nam je takoj po prihodu dodelil prazno hišo. Bila je last pobeglih Nemcev, namreč v času Avstro - Ogrske so se v te kraje naseljevali Nemci.

V tej hiši smo ostali dobra dva meseca. Nagovarjali so nas, naj ostanemo kar tu, vendar je želja po svojem domačem pragu bila premočna. Odpotovali smo domov v Petišovce. Tja smo prispeli konec poletja. Domača hiša je bila razdejana. Ponovno smo začeli vse znova.

Prišlo je leto 1949, začetek kmetijsko obdelovalnih zadrug. Zgrajen je bil hlev za živino. Propaganda za vstop v zadrugo je bila velika, vendar zadruga ni imela realne možnosti obstoja. Jeseni 1951 je propadla. Ponovno so kolonisti začeli znova. Trikrat v enem življenjskem obdobju. Kalvarije, ki so jo pretrpeli naši starši, se ne da opisati.

Danes je Lojze upokojenec. Ostal je v svoji koloniji Petišovci. Družbo mu dela njegova žena Jolanda, hči beguncev iz Banjske Planote. Onadva potrjujeta sožitje Primorcev in Istranov.

Izpoved Gašparja Mariča²²

Starši so zaradi nevzdržnih razmer v Istri leta 1922 zapustili domače kraje. Odšli so iskat boljše življenjske pogoje. Namenili so se v takratno kraljevino Jugoslavijo. Njihovi kraji so bili pod okupacijo. Nevarno se je bilo pogovarjati v materinem jeziku. Fašistična stranka je dobivala vsak dan večji vpliv. To je bila zelo agresivna in krvoločna organizacija. Začele so se likvidacije zavednih ljudi. V ljudeh je zavladal strah. Bojazen za golo življenje je nagnalo marsikatero zavedno družino v izgnanstvo.

Moji starši so se namenili v Vinkovce. V okolici le-teh so si poiskali delo na salašu. Bili so najeta sezonska delovna sila. Zaslužili so le za golo preživetje. Z zaslužkom si niso mogli ustvariti svojega doma. Želja po njem jih je gnala naprej.

Izvedeli so za agrarno reformo in delitev agrarne zemlje beguncem v Prekmurju. Odločitev je bila težka. Nekateri istrske družine so se preselile v okolico Osijek. Starši so se naselili v vasi Višnjevac, kjer so si ustvarili svoj novi dom.

Spomladi 1925. leta so dobili agrarno zemljo na Pince Marofu. Naselili so se tako kot ostali begunci v grofovski »štali«. Tam je bil zbirni center in začetek novega življenja vseh beguncev.

Na dodeljeni parceli so si starši postavili skromni dom. Končno so bili na svojem. Kmetovanje je bilo težko. Niso imeli nobenega orodja in nobene živine. Potrebno je bilo odplačevati anuitete za dobljeno agrarno zemljo. Zaslužka ni bilo, delo so iskali kot sezonski delavci v Vojvodini. Plačilo je bilo skromno. Kmalu po mojem rojstvu je oče s še nekaj vaščani odšel na sezonsko delo v Francijo. Čez poletje so delali na plantažah v Franciji, zimo pa so preživeli doma. Ves denar, kar so ga zaslužili, je šel za popravilo hiše in nabavo orodja ter živine. Na delu v

---

22 → Marič Gašpar, sin istrskih beguncev, rojen 2. februarja 1930 na Pince Marofu

tujini je oče ostal do 1939. leta. Začetek druge svetovne vojne ga je pregnal domov. Po vrnitvi iz Francije je oče razlagal o grožnji, ki se nam bliža. Že takrat, leta 1939, je razlagal, da bo gorje druge svetovne vojne zajelo tudi nas. Res ni bilo treba dolgo čakati. Začela se je vojna tudi pri nas. Skupaj z ostalimi smo odšli v internacijo. 8. februarja 1943. leta so nas deportirali na Hrvaško. Bili smo naseljeni na salaših v Tenju, v bližini Osijeka. Tam smo delali kot najeta delovna sila na kmetijah. Nekaj mladih fantov je odšlo v partizane. Sam se spominjam, kako smo jim pomagali pri odhodu.

Konec vojne smo pričakali v Tenju. Nekaj družin bivših internirancev je ostalo v Tenju. Niso se želeli vrniti v Prekmurje. Moji starši so bili pri tem odločni. Takoj po koncu vojne so se odpravili na pot. Vlaki niso vozili. Vse je bilo porušeno. Naša družina je odšla domov kar peš. Po poti smo iskali razne prevoze. Del poti smo se vozili na vojaških kamionih, del na vozovih. Večinoma pa smo pešačili. Potovali smo dober mesec. Nekje konec junija 1945 smo prispeli na Pince Marof. Tu smo doživeli novo razočaranje. Hiša je bila na pol porušena. Zadela jo je granata in polovico strehe je bilo podrte. V hiši ni bilo nobene stvari. Le sredi sobe, nad katero je bila streha, je bil kup slame. Tam so pri povratku spali ruski vojaki.

Slika 30: Mladina Benice in Pince Marofa na udarniškem delu, 1947

V tem času je bila v občini Lendava že ustanovljena obnovitvena zadruga. Ustanovil jo je okrajni ljudski odbor Lendava, ki je skrbel za pomoč internirancem. Domačini so morali zbrati hrano, ki so nam jo nato delili. Dodelili so nam tudi gradbeni les v Murski šumi za popravilo hiše in nekaj orodja. Bilo je poletje in takoj smo tudi začeli obdelovati svoja polja. Jeseni smo že imeli svoj pridelek.

Po osvoboditvi je bilo družbeno življenje v vasi precej pestro. Mladina je odhajala v delovne brigade in pomagala obnavljati porušeno domovino. Tudi sam sem se v začetku 1948 priključil prekmurski brigadi pri izgradnji proge Šamac - Sarajevo. Rok izgradnje je bil 8 mesecev. Mene so poslali na tečaj za minerja. Premeščen sem bil v 5. minersko brigado in ostal v brigadi do konca gradnje proge.

Jeseni 1948 sem se vrnil iz brigade. Takoj sem bil razporejen za komandanta udarniške brigade za izgradnjo zadružnega doma na Pince Marofu. Najprej smo začeli z izdelavo opeke. V vasi Dolina smo kopali ilovico, jo mesili in nalagali v kalupe. Nato smo opeko jemali iz kalupov in z njo zlagali velike kope. Obložili smo jih s slamo in drvmi. Nato se je opeka žgala. Žgano opeko smo odvažali na dvorišče zadružnega doma. Tam je delovala druga ekipa. Oni so gradili objekt. V tej skupini je bilo tudi nekaj mojstrov. Koordinacijo nad delom pri izgradnji je imel okrajni ljudski odbor. Prvi predsednik izgradnje je bil Čoprež, begunec po prvi vojni, doma iz Vipovž pri Gorici. V slabem letu je zadružni dom bil pod streho. Čoprež je takrat prinesel pletenko svojega klintona. Nanjo smo nalepili listek in se vsi sodelujoči pri gradnji podpisali. Tako opremljeno pletenko - flaškon smo zakopali v severovzhodni vogal zadružnega doma. Naj ostane v spomin našim zanamcem, da bodo vedeli, kdo in kako smo gradili to stavbo.

Že med gradnjo zadružnega doma smo ustanovili kmetijsko obdelovalno zadrugo 5. kongres. Sam sem bil njen ustanovitelj. Vsi smo bili pod vtisom revolucionarnih idej. Želeli smo nekaj novega, nekaj boljšega. Starše sem prepričal, da prepustimo hišo zadrugi. Sami smo se odselili v prazno manjšo hišo. V naši hiši smo privezali zadružno živino. V začetku 1949. leta smo začeli graditi veliki zadružni hlev, in sicer udarniško. Konec 1949 smo že imeli živino v novem zadružnem hlevu, a začetna evforija je začela pojenjati. Nastopile so težave. Ni bilo prave organizacije. Vsi niso enako sodelovali, pravice pa so hoteli imeti še

večje. Nezadovoljstvo se je povečevalo. Zadruga ni imela realne možnosti za obstoj. Konec leta 1951 je zadruga razpadla in zapustila velike težave vaščanom zadružnikom.

Po vrnitvi iz odslužene vojske sem se napotil obiskat naše sorodnike v Istri. Z železniške postaje v Kanfanaru sem moral čez sosednjo vas. Šel sem peš. Ko sem tako korakal skozi vas, sem zastal pred veliko hišo. Na njenem oknu je slonelo lepo, mlado dekle. Enostavno nisem mogel naprej. Rekel sem si: »Ti boš moja žena.« Res sem čez dva meseca pripeljal svojo ženo na Pince Marof.

Izpoved Onorine Marič²³

Svojo mladost sem preživela v Istri. Po drugi svetovni vojni so se razmere bistveno izboljšale. Ponovno smo obiskovali hrvaško šolo. Uradni jezik je ponovno postal naš domači jezik. Pred vojno, po pripovedovanju staršev, smo hrvaško lahko govorili samo doma. V naši hiši je bila vaška osnovna šola. Takrat so poučevali samo v italijanskem jeziku. Mi smo še nekako shajali. Imeli smo veliko hišo in nekaj posestva. Oče se ni ukvarjal s politikom. Obdelovali smo svoje posestvo. Tako smo nekako preživeli okupacijo.

Po vojni leta 1955 se je vnela ljubezen na prvi pogled. Spoznala sem Gašperja. Kmalu sva se poročila in odpotovala sem z njim v Prekmurje. Prihod na njegov dom je bil za mene velik šok. Hiša je bila skromna, tla ilovnata, vas majhna. Vse je bilo za mene novo, vendar dobra volja in razumevanje premagata vse težave. Z Gašperjem sva se dobro razumela. S skupnimi močmi smo premagali revščino. On se je zaposlil. Hišo smo obnovili. Uredili smo si prijetno življenje. Vaščani so me hitro sprejeli za svojo. Kmalu sem imela nekaj prijateljic. Življenje v vasi se je izboljševalo. Dobili smo elektriko, začeli kupovati električne aparate.

Dobrih 10 let po mojem prihodu sva se odločila za gradnjo nove hiše v Lendavi. Kar nekako s težkim srcem sem se poslovila od kolonije Pince Marof, a življenje zahteva svoje.

---

23 → Onorina Marič, rojena Mofardin, 9. aprila 1939 v Istri

Danes sta Gašpar in Onorina upokojenca. Srečno živita v svoji hiši. V Lendavi sta našla svoj dom. Družbo jim dela sin s svojo družino.

Izpoved Slave Radikon²⁴

Očeta so mobilizirali v italijansko vojsko že leta 1914. V vojski je ostal do konca prve svetovne vojne. Po vrnitvi iz vojne je moral najprej obnoviti porušeni dom. Tudi vinogradi in sadovnjaki so bili uničeni. Vse je bilo potrebno obnoviti. Dela je bilo ogromno, zaslužka pa bore malo. Vendar prave težave so bile politične. Primorska je po končani vojni spadala pod Italijo. Začel se je teror nad zavednim slovenskim narodom. Omejili so jim vse pravice, prepovedali uradno govoriti slovensko. Očetov brat je prvi odšel v kraljevino Jugoslavijo. Bil je sodnik v Ljubljani. Zaradi tega so nad očetom fašisti vršili še večje represije. Večkrat so ga zaprli. Vsak njegov korak so kontrolirali. Vedno je bil v življenjski nevarnosti. Tako ni mogel več skrbeti za družino. Odločil se je, da se preseli z družino v Jugoslavijo. Jaz in brat sva bila še majhna, a naša varnost je bila pomembnejša od nekega doma, ki ni bil več varen.

Oče je zapustil lepo posestvo v Podsobotinu in se z družino preselil v Ljubljano. Začasno mu je domovanje ponudil brat Albin. Sam se je dobro zavedal, da kot podnajemnik z družino in še brez zaposlitve, ne bo mogel prehraniti le-te.

Brat je izvedel za možnost pridobitve agrarne zemlje v Prekmurju. Oče se je navdušil nad dano možnostjo. Leta 1932 smo se tako preselili v Dolgo vas. Tam smo dobili zemljo in parcelo za hišo. Pri agrarni in kolonizacijski banki v Zagrebu smo dobili kredit za gradnjo hiše in nakup kmetijskega orodja. Še isto leto smo si zgradili dom. Po tem je bilo lažje. Oče je zasadil breskov nasad na lendavskem bregu, mama je začela pridelovati zelenjavo. Pridelke so začeli prodajati na tržnicah v Varaždinu in Mariboru. Prvič se je na teh področjih vzgajal primorski rdeči radič in zeleni šparglji. Kot novi gospodarji so dobro napredovali, vendar zadovoljstvo ni dolgo trajalo. Prišla je druga svetovna vojna,

---

24 → Družina Radikon, naseljena v koloniji Dolga vas 1932. leta. Zapisano po zapisku hčerke Slave, rojene v Podsobotinu v osrčju Goriških Brd.

odvzem premoženja in deportacija v taborišče.

Po vrnitvi iz taborišča smo začeli znova. Vse je bilo pokradeno in uničeno.

Danes na domačiji živi bratov sin. Nadaljuje tradicijo vzgoje primorske zelenjave. Ohranil je tradicijo družine Radikon.

Izpoved Zdenke Barbarič²⁵

Rodila sem se 15. novembra 1933. leta v koloniji Petišovci. Moji starši prihajajo s Primorske. Mama je bila rojena v Opatjem Selu, oče pa v Hudem Logu. Tako kot vsi Primorci s področja Julijske krajine so tudi moji starši, takrat še otroci, morali med prvo svetovno vojno v izgnanstvo. V izgnanstvu so bili v taboriščih po Avstriji.

Po koncu prve svetovne vojne so mamine starše naselili v ljutomerski občini pri kmečkih družinah, očetove starše pa v Strnišču pri Ptujju. Domovi v njihovih vaseh na Krasu so bili uničeni. Vse imetje, kar so ga imeli, pa odpeljano neznano kam.

Leta 1921 jim je bila med prvimi ponujena agrarna zemlja v koloniji Petišovci. Stanovanje so dobili v prostorih grofovske pristave. Začeli so kmetovati in si graditi svoj skromen dom. Hišo so gradili iz materiala, ki so ga nabrali na porušeni pristavi. Starša sta se poročila v koloniji Petišovci. Oče se je priselil na mamin dom in prevzel gospodarstvo.

Življenje med obema vojnama je bilo za begunce v koloniji Petišovci zelo težko. Zemljo so morali odplačevati agrarni in kolonizacijski zadruzi v Zagrebu. Živine in orodja tudi niso imeli. Vsega je manjkalo. Ljudje so težave premagovali tako, da so si medsebojno ogromno pomagali. Vsak je imel kako orodje. Nekateri so si nabavili tudi po eno kravo. Za vprego so potrebovali dve kravi. Brez solidarnostne pomoči bi življenje v koloniji bilo še težje, vendar kljub težavam družabnega življenja niso zanemarili. Imeli so pevski zbor. Posebej moram poudariti sokolsko društvo. Idejni vodja sokolskega društva je bil Angel Pahor,

---

25 → Zdenka Barbarič, rojena Pahor, po domače Škofova, hčerka primorskih beguncev, rojena 15. 11. 1933 v koloniji Petišovci.

po domače Blažonov. Bil je zelo dober telovadec. Prirejali so razna tekmovanja in nastope. Dobro so sodelovali tudi s sorodnimi društvi iz kolonije Benica.

Nekoliko so si ljudje v koloniji opomogli. Zgradili so si lastne domove. Polja so že redno obdelovali z vprežno živino. Mladina je prirejala razne nastope. Srečevali smo se s sonarodnjaki iz drugih kolonij. Jaz sem začela obiskovati osnovno šolo. Šolo smo imeli skupaj z domačini v vasi Petišovci. Pouk je bil v slovenskem jeziku.

Prišlo je leto 1941 in z njim novo gorje. Vse, kar smo prigospodarili, so nam odvzeli. Ostali smo brez naših polj in brez pridelka. Oče je bil tik pred pričetkom vojne vpoklican k vojakom. Da smo lahko živeli, je mama preorala celotno dvorišče. Tam smo posadili krompir in povečali vrt. Še preden je krompir dozorel, so nas 1942. leta odpeljali v taborišče na Madžarsko. Mi otroci smo imeli še srečo. Pravoslavna cerkev iz Novega Sada je izborila pravico pri madžarski oblasti, da lahko prevzame vse otroke do 16. leta in jih nastani pri ljudeh v Bački. Prvi transport otrok iz taborišča je bil avgusta 1942. leta. Nas mama ni hotela pustiti. Privolila je šele jeseni, ko je uvidela, v kakšnih razmerah bomo živeli. Zbala se je za naša življenja. Tako smo nekje oktobra z zadnjim transportom odpotovali v Bačko tudi mi, otroci družine Pahor. Prispele smo s transportom v Novi Sad. Tam so nas natovorili na vozove in odpeljali v Silbaš. Mene je prevzela dobra starejša družina. Brat Cvetko in Ludvik nista imela take sreče. Njima se je slabo godilo. Najslabše gospodarje je dobila moja sestra Marica. Morala je dosti delati, slabo so jo hranili in oblačili.

Očeta so takoj aprila 1941 ob kapitulaciji Jugoslavije zajeli Nemci. Odpeljali so ga v Nemčijo kot vojnega ujetnika. Tam so ga poslali delat na neko kmetijo. Ko je zvedel, da so družino internirali na Madžarsko, je nekako pobegnil iz Nemčije in prišel v taborišče na Madžarsko. V tem času smo otroci že bili odpeljani v Bačko.

Prihod ruske vojske je oče pričakal ločeno od mame. Še z nekaj interniranci je peš takoj za rusko fronto odšel domov v kolonijo Petišovce. Mama pa je odšla z ostalimi taboriščniki v Bačko. Poiskala je nas otroke. Moji gospodarji so me hoteli zadržati za svojo. Mama se s tem ni strinjala. Ostali smo skupaj pri mojih gospodarjih do avgusta 1945.

Povratak na dom v kolonijo Petišovce je bil zelo žalosten. Oče je v tem času nekoliko popravil hišo. Domačinka iz lendavskih goric mu je vrnila tudi kravo. To kravo je odpeljala na dan naše internacije. Ničesar drugega ni imel. Niti žlice ni bilo pri hiši. Najmlajši brat svojih staršev ni več poznal. Za njega je bila le njegova Nina – krušna mati iz Bačke. Dolgo je potreboval, da je dojel, da je sedaj doma. Tudi sama sem obžalovala odhod iz Silaša. S krušnimi starši, mojimi gospodarji med vojno, sem se po vojni dopisovala. Želela sem se vrniti. Tudi oni so to želeli. Celo po mene so prišli. Vendar bila sem premlada in brez dokumentov, zato sem morala ostati doma. Kruto in žalostno je, ko otroka odtrgaš od staršev in ga vzgojijo tuji ljudje. Nekateri ga sprejmejo kot svojega, drugi vidijo v njem le pomožno delovno silo.

Ob pripovedovanju se je Zdenka bridko razjokala. Tako kot je bilo bridko njihovo mlado življenje.

Danes živi srečno s svojim možem, hčerko in njeno družino v vasi Petišovci. V svojem govoru je ohranila nekaj lepih kraševskih besed. Pri njenem pripovedovanju kraševska melodika in besede poslušalcu z enakimi koreninami prijetno božajo uho.

Izpoved Marjana Perica²⁶

Izpoved 8 letnega dečka, interniranca v Šarvaru, otroka primorskih kolonistov.

Kot sedemletni deček sem bil odpeljan skupaj s sestro in starši v internacijo. Kmalu po prihodu v taborišče so nas odvzeli staršem in nas odpeljali s transportnim vlakom v Bačko. Pot je trajala tri dni. Bili smo v zaprtih vagonih, brez hrane in vode. Po prihodu na postajo v Novi Sad večina mlajših otrok od izčrpanosti ni mogla niti hoditi. V Novem Sadu so nam dali nekaj hrane in nas z vlakom odpeljali v neko vas v Bački. Tam so nas razdelili družinam. Nekateri so nas prišli iskat iz sočutja, drugi pa za delo na kmetijah. Mene so dodelili družini starejšega moža

---

26 → Marjan Peric, sin primorskih beguncev, rojen 24. maja 1934 na Benici

in žene. Dosti sem moral delati in niso preveč lepo ravnali z menoj.

Spomladi leta 1944 je prišla mama po mene in me odpeljala na pusto. Tam je bilo okrog 80 Slovencev. Vsi so bili odrasli, edino jaz sem bil otrok, zato so me vsi imeli radi. Kljub temu sem na pusti moral tudi jaz delati, in sicer nanositi vodo v kuhinjo, nasekati drva za kuhinjo. Vedno se je našlo kakšno delo.

V bližino puste se je utaborila nemška enota. Imela je radar in spremljala ameriške ter angleške avione. Kmalu so jo odkrili ameriški avioni in jo bombardirali. Ravno takrat sem peljal z vozičkom in oslom vodo na polje za delavce. Nenadoma je priletela v mojo bližino avionska bomba. Oddaljena je bila kakih 50 metrov. Ob eksploziji naju je z oslom vrglo v obcestni jarek. Voziček pa se je ves razklal. Čez nekaj časa sem se prebudil iz nezavesti. Vse je bilo v dimu in prahu. Nisem vedel, ali sem živ ali ne. Nekajkrat sem se uščipnil v lice, da sem se prepričal, da sem živ, le malo poškodovan. Enako je bilo z oslom, le vozička ni bilo več. Po vrnitvi na pusto sem moral vse povedati. Še dolgo so se mi smejali, kako sem se ščipal in ugotavljal, ali še živim.

Vojna se je bližala h koncu. Bombardiranja so bila pogosta, tudi streljanje smo slišali. Pred nevarnostjo bombardiranja smo se skrivali v zasilno zgrajenem bunkerju. Po prenehanju bombardiranja je moj oče odšel iz bunkerja pogledat, kaj se dogaja. Čim je stopil iz bunkerja, so ga opazili ruski vojaki. Takoj so prišli k njemu. V prvi svetovni vojni je bil ruski ujetnik in je znal malo ruski. Pojasnil jim je, da smo iz taborišča in smo na delu tu na pusti.

Mlad ruski oficir je mojemu očetu dejal, da bo vojne kmalu konec in naj odidemo domov. Njihova vojska namreč že prodira proti Jugoslaviji. Bili smo zelo srečni. Jaz sem stekel po svojega osla in voziček. Po nesreči z bombardiranjem sem dobil novega. Z nama sta odšla še teta Rezka in stric Vence. Skupaj z oslom in vozičkom smo korakali za rusko fronto. Pot je bila zelo nevarna, saj so celo pot potekale borbe. Mi smo bili en dan za fronto. Na cesti so ležali ubiti ljudje, živina, razbita transportna sredstva. Šli smo tudi čez minska polja. Mostovi so bili v glavnem porušeni. Bil je marec, bredli smo vodo tam, kjer je bila struga najožja in voda najmanjša. Na vozičku smo vozili najnujnejše: nekaj obleke in hrane. Večkrat smo imeli srečo. Posebej mene, malega fantiča, so ruski oficirji večkrat vabili h kosilu. Po prihodu v kakšno vas

so takoj naročili domačinom, naj jim pripravijo kaj dobrega za jesti. Bili pa so zelo previdni; najprej je morala jesti gospodinja, šele potem oni. Tako sem se z njimi tudi jaz večkrat najedel.

Do Benice smo potovali tri tedne. Ob prihodu smo našli vas opustošeno. Tudi posamezne hiše so bile poškodovane. Bili smo prvi povratniki iz taborišča. Prvo noč, ko smo spali v naši hiši, smo slišali na podstrešju govoriti Nemce. Bila je le skupina njih, ki je zaostala od glavnine. V strahu smo čakali jutra. Zjutraj so začeli iz Murske šume prihajati ruski vojaki. Prvi je prišel nek mlad Rus, star kakih 16 let. Skriti Nemci so streljali na ubogega fanta in ga ubili. Kmalu po tem so se predali. Po prihodu glavnine je prišel star osivel Rus. Takoj je iskal svojega varovanca, mladega fanta, ki je, na žalost, bil ubit. Ko je to dojel, je ubil vse zajete Nemce. Skupaj so pokopani na začetku Benice. To so bili zelo žalostni in težki dnevi za mene, mladega fantiča. Po pokopu se je stari Rus usedel k mojemu očetu in mu povedal žalostno zgodbo o ubitem fantu. Nemci so v Rusiji ubili vso njegovo družino. Fant je s 13 leti prišel v njihovo enoto. Njemu se je mladi dečko, skoraj še otrok, zelo smilil, zato ga je sprejel v svoje okrilje. Bil mu je kot sin. Tri leta je čuval tega mladeniča. Bil je prepričan, da ga očuva in vrne domov. Želel ga je za svojega sina. Sedaj na koncu, pred pragom svobode, so mu ga ugonobili. Ob tem je bridko jokal. Meni ni bilo jasno, kako tak možak, pa še vojak povrhu, tako joče.

Ruske enote so se na Benici zadržale celih 14 dni. Vsi so bili potrebni počitka. Stari Rus je vsak dan obiskoval grob svojega varovanca. Ostali vojaki so ležali na grivi, se umivali v Ledavi, se brili in si v potoku prali perilo. Tudi k nam so prišli. Eni so nam kaj dali, drugi so nam isto odvzeli.

Mi smo si začeli urejati zapuščeno hišo. Na dvorišču smo našli štiri kokoši in kokljo na jajcih. Oče in stric Vence sta hodila na vaško stražo. Domov so se začeli vračati tudi drugi begunci in se vključili v vaške straže. Bilo je preveč raznoraznih brezdomcev, ki so iskali različne stvari po naših hišah.

Med prvimi povratniki je bil tudi moj prijatelj. Bila sva istih let. Skupaj sva nabirala ob robu Murske šume municijo in raznovrstno orožje. Nabrala sva ga kar velik kup. Vsak dan sva odkrila kaj novega.

Celo vedro masti sva odkrila zakopano v seniku. Prvi dan po prihodu na Benico sem hotel čim več videti. Stekel sem na konec sadovnjaka. Za njim je bil jarek, kamor sem se pred vojno rad skrtil in se igral. Ko sem pritekel do jarka, sem z grozo opazil nemškega oficirja. Ležal je v jarku, okrog njega je bila trava vsa pomečkana. Nekaj korakov naprej je ležal v jarku tudi oficirjev lep bel konj. A bil je mrtev. Stopil sem bliže. Takrat se je nemški oficir premaknil; bil je namreč še živ. Zelo sem se prestrašil. Z roko mi je dal znak, naj pridem bliže. Ko sem se mu približal, je prosil vodo. Komaj sem ga še slišal. Nedaleč stran je v kanalu bila voda. Kar v dlaneh sem mu jo prinesel. Ko sem se vrnil z vodo, me je pogledal, zavzdihnil in umrl. Bil je mlad. Pokopali so ga kar na mestu, kjer je umrl.

Minila sta že skoraj dva meseca. Rusi so odšli, mi pa smo si urejali domačijo. Teta Rezka in stric Vence sta nam pomagala. Od naše mame pa ni bilo nobenega glasu.

Bilo je 16. maja. S prijateljem sva se igrala pri Ledavi, iskala sva, ali so Rusi kaj pustili. Oče je bil v vaški straži. Takrat priteče eden od sosedov in vpije: »Naši prihajajo. Prihajajo z Madžarske.«

Pustil sem vse, kar sem nabral, pustil sem prijatelja in stekel, kolikor sem mogel v smeri Pinc. Tekel sem čez Pince Marof. Čim sem prišel na konec vasi, sem zagledal skupino utrujenih ljudi. Že od daleč sem spoznal našo mamo. Kako sem bil vesel. Ob njej je bila ena suha deklica. To je bila naša Danica. Ves v solzah in upehan sem objel mojo drago mamo in sestro. Videli se nismo skoraj eno leto.

Marjan je nekaj časa bil z družino v Vršču, nato se je vrnil v Slovenijo. Kot ekonomski emigrant je odšel v začetku 50. let v daljno Avstralijo. Na poti tja je napisal domotožno pesem - pesem beguncev z izgubljenim ognjiščem.

Pesem beguncev z izgubljenim ognjiščem

Sinje morje divja pod nami,
a ladja hiti brez obstanka
tja, naprej proti vzhodu,
v kraje in zemlje, ki niso nam znane.

Luči ni videti nikjer nobene.
Vem, da gorijo že zdavnaj doma.
Še luna se je za oblake skrila,
da ne bi odkrila solznih oči.

Valovi grozeči strašno divjajo,
ladja pa pluje po morju naprej.
Vse dalje od moje vasice domače
plove v zemljo neznano.

Pozdravljena mi bodi, zemlja domača.
V tebi ostala vsa moja je sreča.
Kdo ve, ali te kdaj videl še bom,
Ker zdaj daleč od tebe moj novi bo dom.

Sreče v tujini nikoli ne najdeš,
ker ostala je ona za vedno doma .
To je edino, kar tu bom zdaj našel,
za zmeraj veliko grenkobo srca.

Podal sem v tuji se kraj.
Vrnil nikoli se verjetno ne bom nazaj.
Ne vem, če kdaj zemlja bo rodna
sprejela me bode zopet nazaj.

Tujina z žalostjo mi srce navdaja,
v njej vedno vse tuje mi bo.
To slišal sem večkrat,
a verjel le nisem, da svarilo je to .

Na Benici ostalo je moje veselje,
ostali prijatelji moji so vsi.
Sam sem v svet in tujino odšel,
tuje kraje, kjer sreče več ni.

Marjan z družino živi v Avstraliji. Večkrat obišče svoje kraje. Kljub 50. letom, preživelih v tujini, ga še vedno vleče v domači rodni kraj.

Izpoved Anice Ferletič²⁷

Obiskali smo upokojeno Anico Ferletič, hčerko in vnukinjo primorskih beguncev.

*V svoji izpovedi nam je opisala trpljenje otrok med vojno
in dogodke takoj po drugi svetovni vojni.*

Rodila sem se 5. maja 1931 na Benici. Moji starši prihajajo iz Lokev pri Trnovem. Zajela jih je prva svetovna vojna. Po triletnem potikanju po raznih taboriščih na Dolnjem Avstrijskem so se po koncu vojne zatekli v vojaško taborišče Strnišče pri Ptuju. Od tam je leta 1922 moj nono skupaj z družino prispel na Benico. Dobili smo predzadnjo barako na Benici, številko 31. V tej baraki sem se tudi rodila. Takoj po mojem rojstvu je nono umrl in gospodarstvo je prevzel oče.

Leta 1942 so nas skupaj z ostalimi vaščani internirali v taborišče Šarvar. Stara sem bila 11 let. Po prihodu v taborišče so prišli predstavniki pravoslavne cerkve iz Novega Sada in skušali odpeljati otroke v Bačko. Moji starši nas niso hoteli poslati. Po 6 mesecih, prebitih v taborišču, so se starši le odločili, predvsem zaradi naše varnosti, in privolili v odhod otrok v Bačko. Bili smo v zadnjem kontingentu, s katerim so odvedli otroke iz taborišča.

Z vlakom smo prispeli v Bačko Palanko. Tam so nas čakali s konjsko vprego, naložili so nas na vozove in odpeljali v Tovariševo. V tem kraju je bilo precej slovenskih otrok. Tam so nas delili po družinah. Ljudje so nas izbirali kot na živinskem sejmu. Jaz sem imela srečo, prišla sem k dobri družini. Pisali so se Radoičeviči. Imeli so hčerko mojih let in sina. Moja starejša sestra Sonja je odšla k drugi družini. Njej se je slabo godilo. V Tovariševem smo imeli zaščitnika v pravoslavnem popu. On je bil zadolžen za nas taboriščne otroke. S sestro Sonjo sva odšli obiskat našega sosedo Vladimirja Oblak. Bil je mlajši od nas. Našli sva ga v nemogočih razmerah: izredno slaba hrana, še slabši pogoji za bivanje. Takoj je sestra, bila je starejša od mene, odšla k pravoslavnemu popu. Povedala mu je, v kakšnih nemogočih pogojih živi naš sotrp. On je preko Rdečega križa obvestil njegovo mamo v taborišču. Dovolili so ji, da lahko obišče otroka. Prišla je po njega in ga odpeljala nazaj v taborišče. Boljše mu je bilo v taborišču kot pri tej družini. Tudi taki primeri so bili.

---

27 → Anica Ferletič, rojena Kolenc, hči primorskih beguncev, rojena 5. maja 1931 na Benici

Prišla je tako težko pričakovana svoboda. Starši so prihajali po svoje otroke. Moja sestra Sonja je odšla v partizane. Meni je mama pisala, da je oče bolan in ne more priti po mene. Oče je bil dve leti prikovan na posteljo. Od trpljenja v taborišču je močno zbolel. Zaradi tega tudi niso mogli priti in me odpeljati domov. Med zadnjimi je iz naše vasi Tovariševo odšel Jože Jelen. Po njega je prišla mama. Prišla je tudi po mene, vendar moja gospodinja me ni hotela pustiti. Bala se je, da se mi kaj zgodi. Ostala sem sama v tem kraju. V začetku oktobra je prišla Kata Pajič po svoje otroke. Bili so v sosednji vasi. Imela je pismo moje mame, v katerem jo prosi, naj me pripelje domov. Moja gospodinja je sedaj popustila. Klicala sem jo mama. Bila mi je mama v najtežjem času mojega življenja in si je ta naziv tudi zaslužila. Napolnila mi je dva kovčka. V enega mi je zložila obleko, v drugega je dala hrano za pot in še za naše domače. Gospodar me je pospremil do Kutina. Tam smo odšli na trajekt in odpotovali skupaj s Pajičevo in njenimi otroki do Osijeka. Potovali smo po Donavi.

V Osijeku je Pajičeva imela neko svojo rodbino. Povedala mi je, da naprej moram sama. Imela sem 14 let. Sama v tujem svetu. Na srečo mi je moja krušna mama naredila majhno platneno vrečko. To vrečko mi je obesila okoli vratu. V njej sem imela shranjen denar. Dobila sem ga za pot. Odšla sem na železniško postajo v Osijeku, kjer je že bilo polno potnikov: vojni invalidi, vojaki, taboriščniki. Vsi so poskušali čim prej priti domov. Kako naj se znajde ubogi otrok v taki gneči? Odločila sem se. Poiskati je potrebno uslužbenca na železnici. Stopila sem v eno pisarno, pozdravila kot so me učili v Bački. Dejala sem: »Ljubim ruke.«

Načelnik postaje je bil je prijazen. Začudil se je, ko je videl malo deklico z dvema kovčkoma samo. Povprašal me je, kam potujem. Povedala sem mu svojo zgodbo. Vedel je, da moram v Čakovec, a vlak je pred kratkim že odpeljal. Naslednji odpelje šele drugi dan. Takoj mi je ponudil prenočišče. Drugo jutro je na postaji iskal ljudi in povpraševal, ali kdo potuje v Čakovec. Javili so se trije. Poprosil jih je, naj pazijo na mene in me pospremil na vlak, ki je bil ves razbit od vojne, vendar vozil je vseeno. Prispeli smo v Čakovec. Spremljal me je nek starejši možak, potoval je v Vratišinec, v vas blizu Murskega Središča. Skupaj smo iskali povezavo za Mursko Središče, a tja vlak še ni vozil. Pred postajo so stali kočijaži s konjsko vprego. Proti plačilu so nas odpeljali do Vratišincea. Poprosila sem možaka, ki je potoval z menoj od Osijeka, naj me spremlja do Mur-

skega Središča. Bližala se je že noč. Sama sem se bala s tujim kočijažem. Res me je pospremil v Mursko Središče. Tam sem plačala svoj del vožnje kočijažu, se poslovila od prijaznega sopotnika in poskušala priti čez Muro v Petišovce. Ponovno sem doživela novo presenečenje. Most na Muri je bil porušen, čez njo je bilo možno priti s pontonskimi čolni. Sama se nisem upala čez ta zasilni most. V bližnji gostilni sem prosila za pomoč. Ponudila sta se mi dva mlada fanta. Eden od njiju je bil Sipe Radovan. Stanoval je v Petišovcih. Odpeljala sta me čez most in k njim domov. Pri njih so mlada dekleta ravno kožuhala koruzo. Pela so in bila zelo vesela. Znočilo se je. Na Benico me ponoči niso pustili. Ponudili so mi prenočišče. Drugo jutro sem peš odšla na Benico.

Po prihodu na Benico sem doživela novo presenečenje. Hotela sem poiskati našo hišo. Na ovinku pred Pericevimi me je ustavil vojak. Prosil je dokumente. Jaz nisem imela nobenih papirjev. Bila sem premlada. Takrat jih niso dajali otrokom. Iz zadrege me je rešila Marija Peric. Spoznala me je in me takoj poklicala v njihovo hišo. Povedala mi je, da so starši sedaj njihovi sosedje in da naše barake ni več. Med vojno je zgorela. Ostali so le betonski temelji. Ker starši niso imeli kam po vrnitvi iz taborišča, so zasedli prazno barako, ki je bila last umrlega vaščana v internaciji. Le-ta je bil brez družine. Predlagala mi je, da presenetiva mojo mamo. Ona bo šla po njo, jaz pa naj se predstavim kot kupovalka jajc. In res. Ko pride moja mama, me soseda predstavi kot neko kupovalko jajc. Mama me bežno pogleda. Z njo je bila tudi moja najmlajša sestra. Pa pravi: »Nekaj jajc se bo že našlo.«

Potrebovali so namreč vsak dinar, saj je vsega primanjkovalo. Nujno je potrebovala denar za nakup petroleja. Niso imeli s čim bi si lahko svetili. Potem me bolj pogleda in me prepozna. Veselje je bilo nepopisno. Po treh letih se ponovno vidimo. Takoj me povpraša tudi po sestri Sonji. Zakaj je ni z menoj? Povedala sem ji, da je Sonja že 1944 odšla v partizane in od takrat ne vem za njo. Odpeljala me je domov. Doma je bilo vse v neredu. Oče je ležal bolan. Najprej sem uredila njega, nato pospravila kuhinjo. Težko sem se navadila na nove razmere. Čez mesec dni sem pisala svoji krušni mami in jo prosila, če se lahko vrnem. Vesela me je povabila. Že 29. novembra 1945. leta sem se vrnila v Tovariševo in tam ostala do jeseni 1946. leta.

Jeseni 1946 so prišli iz Lendave seznanjat mladino o udarniških akcijah. Gradili so progo Šamac - Sarajevo, in sicer v celoti udarniško. Na njej so sodelovali mladi iz cele Jugoslavije. Spomladi naslednjega leta smo odšla tri dekleta iz naše vasi v brigado. Tam smo bile vse tri tudi nagrajene za vestno in požrtvovalno delo - prejele smo udarniško značko. Jaz sem dobila tudi diplomu. Posebej požrtvovalne in vestne udarnike so sprejemali v SKOJ. 25. novembra 1947 sem bila tudi jaz sprejeta v SKOJ. Na sprejemu je bil naš maršal Tito. Za nas je bila to izredno velika čast. Kasneje, po vrnitvi v domačo vas, sem kot skojevka bila zadolžena pomagati mladim v vasi. Po vrnitvi iz brigade so me skupaj s Cvetko Maretič in Anko Nežič poslali na trgovski tečaj v Maribor. Po končanem tečaju sem se zaposlila v trgovini na Pincah. Stara sem bila samo 17 let. Naslednje leto so me premestili v trgovino v Radmožance. Tam sem tudi stanovala.

Začeli so ustanavljati kmetijsko obdelovalne zadruge. Mene in Cvetko, bili sva SKOJ-evki, so poslali na trimesečni računovodski tečaj v Ljubljano. Po vrnitvi so nas razporedili po že nastalih zadrugah.

Poleti 1949 kmetje več niso smeli sejati na svojih njivah. Oddati so jih morali zadrugi. Na Benici je bila formirana zadruga Aleksander Rankovič. Izvolili so organe zadruge in predsednika.

Spomladi 1950. leta sem bila premeščena v beniško zadrugo. Opravljala sem vse knjigovodske posle.

V zadrugo so vstopili skoraj vsi vaščani. Štela je, po mojem spominu, okrog 30 združnih gospodarjev. Član zadruge je bil samo gospodar. Ostali družinski člani so s svojim delom v zadrugi povečali pravico pri obračunu. Obračun se je vršil na osnovi »trudo dnevo«, plačilo kot akontacija vsake tri mesece. Akontacijo so izplačevali v denarju. Na koncu obračunskega leta je bil poračun; upoštevala se je akontacija, izplačana v denarju, dvignjena živila v naturi in koliko dela je vložila katera družina. V zadrugi so združniki dvigovali vse pridelke, kar jih je zadruga pridelala: fižol, krompir, moko, tudi olje in podobno. Vsi ti produkti so za združnike imeli svojo ceno. Pri obračunu se je tako lahko izračunalo, koliko še komu na koncu leta pripada za izplačilo. 1951 so začeli graditi velik hlev - štalo za 120 krav molznic. Konec leta smo z gradnjo bili že pri koncu. Takrat smo dobili obvestilo: »Zadruge bodo zaprli. Zemljo je potrebno vrniti ljudem, ki so jo v zadrugo združili«.

Kmetje so jeseni 1951 že lahko ponovno sejali na svoji zemlji. Zgrajeni hlev se je podrl. Gradbeni material so vaščani odkupili. Naša zadruga na Benici je imela najboljše rezultate, vendar njena zasnova ni bila pravilna.

Nekaj lastnikov zemlje ni hotelo več obdelovati. Nekateri so sprejeli kolonizacijo v Vršču v Banatu in se tja preselili. Vsa ta zemlja je bila prenesena na zadrugo Lendava. Kolonisti v Vršču so dobili zamenjavo za zemljo, puščeno na Benici. Drugi, ki je niso hoteli obdelovati, so jo prodali. Po razpadu zadruge v Lendavi je nastalo kmetijsko gospodarstvo Lendava. Tudi obrat na Benici je nastal na tak način. Tukaj sem se tudi zaposlila in dočakala svojo pokojnino.

Izpoved Dušana Žbogarja²⁸

Oba moja starša sta slovenska begunca s Primorske. Ker sem se rodil samo nekaj metrov od potoka Ledave in zelo blizu reke Mure, je moje življenje močno povezano z vodo. Že kot majhen deček sem se rad zadrževal ob vodi. Spominjam se, kako sem nekoč šel po grivi navzdol do vode in občudujoče zrl njen tok, ki se je srebrno bleščal in se odmikal po strugi. Voda me je kot magnet privabljala v svoj objem, kot hipnotiziran sem padel vanjo in z odprtimi očmi pristal na dnu. Seveda nisem znal plavati. Ob dotiku tal sem se obrnil, ne vem kako izplaval na površje in se moker vrnil domov.

Nisem bil še šest let star, ko se je naša družina iz sončne Benice preselila v Rudarsko naselje v Lendavo. Kasneje sem se zaposlil v Ljubljani in se preselil v Kranj.

V resnici nikoli nisem zapustil svojega lepega Prekmurja, ravnice, reke Mure, potočkov, mrtvic, mojih sorodnikov in znancev. Pogosto prihajam v svoj rojstni kraj.

Po zgledu starega očeta, očeta in strica Stanka, ki so bili vsi vrtnarji in sadjarji, in so vse okoli nas s svojim delom navduševali, sem tudi jaz zasadil sadovnjak in da bi ohranjal tradicijo prednikov, je v tem sadovnjaku zastopan sadni izbor, ki je sicer značilen za Primorsko.

---

28 → Dušan Žbogar, sin primorskih beguncev, rojen na Benici, 31. avgusta 1947

Življenjska pot očetovih staršev.

Stari oče Jernej, rojen 1882, stara mati Amalija pa 1885, oba v Banjščici pri Gorici. Stara mati je mladost preživela v Madonih na domačiji, kjer je bila več rodov kovačija. Prvotno je družina živela v Solkanu, kjer je bil stari oče mlinar.

Zaradi prve svetovne vojne in fronte, ki je divjala po teh krajih, so ju avstro-ogrske oblasti leta 1916 preselile v Avstrijo. Po končani 1. svetovni vojni leta 1918 do leta 1922 so živeli v Strnišču (Šterntalu) pri Kidričevem. Decembra leta 1922 so se od tam preselili v novo nastalo vas Benica v Prekmurju. Iz Benice so jih leta 1942 Madžari prisilno izselili v Šarvar. Takoj po 2. svetovni vojni se je družina, brez starega očeta, z Madžarske vrnila v Benico.

Življenjska pot maminih staršev.

Stari oče Ivan, rojen 1870 v Hudem Logu na Krasu, umrl 1955 v koloniji Petišovci. Stara mati Frančiška, rojena 1876 v Novi vasi, Gorica, umrla 1955 v koloniji Petišovci. Kmečka družina je skromno živela v Hudem Logu na Krasu. Ob pričetku 1. svetovne vojne je bil stari oče 15. maja 1915 vpoklican v vojsko na fronto na Tirolsko, stara mati pa z družino in ostalimi vaščani pregnana v taborišča po Avstriji. Ob koncu vojne so jih preselili v ljutomersko občino. Tam so živeli po domačijah. Kasneje so jih naselili v vojaške barake v Borecih. Nekateri med njimi so se zaposlili v tamkajšnji opekarni. V vojaških barakah v Borecih pri Križevcih se je 20. oktobra 1920. leta rodila moja mama Terezija. 1. junija 1921 se je celotna družina starega očeta preselila v kolonijo Petišovci Marof.

Moj oče Vinko se je rodil 1911 v Solkanu na Primorskem. Leta 1922 se je s starši priselil na Benico. V letih 1938, 1939 si je služil kruh na sezonskem delu v Nemčiji kot poljski delavec, potem se je zaposlil pri madžarski firmi iz Redicza, kjer so delali nasip na reki Muri na sektorju na Benici vse do sredine junija 1942, ko je bil skupaj z drugimi sovaščani interniran v taborišče Šarvar na Madžarskem.

Poročil se je z begunko Terezijo iz kolonije Petišovci in si ustvaril družino, s katero je živel na Benici.

Moj stari oče je v droban zvezek vestno pisal kratke zapise iz vsakdanjega življenja. Vsak dan sprti si je zapisoval posebne dogodke in običaje v vasi. Iz zapisa se da razbrati skromno življenje med obema vojnama. Posebej mi je v spominu ostala pripoved o zaščiti barak pred hudim severnim vetrom in mrazom. Barake na Benici so bile grajene iz desk, ki so se prekrivale ena čez drugo, pa vendar so ponekod ostale debele špranje, skozi katere je veter našel prosto pot. Zato je posebno pozimi skozi špranje lesenih barak v notranjost prodiral hud mraz. Ljudje so mu rekli kar karpatsko sibirski veter, ker je bil tako grozeče hladen, kot bi se privlekel direktno iz Sibirije.

Iznajdljivi in praktični domačini so zato okoli hiš naložili koruzinje, ki jih je varovalo pred mrazom. Spomladi, ob prvih toplih žarkih, ki so posijali na vas Benico, na najbolj sončno vas na severovzhodu, so kmetje začeli postopno odstranjevati koruzinje in z njim hraniti lačno živino. Komaj jo je zadoščalo do nove krme.

Že stari oče Jernej Žbogar je bil sadjar in vrtnar. Okoli hiše je imel posajena različna sadna drevesa, v vrtu pa vrtnine, ki so jih priseljenci poznali doma na Primorskem. Znanja in izkušnje, ki si jih je pridobil skozi življenje, precej tudi v Strnišču, kot »vodja materialnih poslov kmetijstva« za celotno taborišče je prenašal naprej na mojega očeta Vinka in strica Stanka. Ker je bil napreden človek, je vedel, da lahko samo z znanjem uspešno napreduješ. Ko je ugotovil, da ima sin Stanko veliko veselje do vrtnarstva, da je dovtopen, zvedav in se rad uči, je sina poslal v vrtnarsko šolo v Split. Družina si je od ust odtrgala, da so lahko zbrali denar za šolanje .

Na Žbogarjevem vrtu so zrastle prvi tulipani, pravi holandski tulipani, vrtnice, gladiole... Vzgojil je sto petdeset vrst tulipanov, sto vrst vrtnic, gojil je posebne sorte gladiol. Na novo je uvajal različne sorte sadnih dreves, visoke in pritlične, pred hišo so mu zrastle krasni hruškovi špalirji, vzgojil je Mičurinovo »krasotico severa«, križanko med višnjo in češnjo. Stric Stanko je bil tudi izvrsten vrtnar, saj mu je na gredah uspevala raznovrstna zelenjava, radič, šparglji in drugo. Svežo zelenjavo sta stara mati in snaha v jerbasih na glavi nosili gospem v Lendavo in Čakovec. Zelenjavo je znal shraniti tako, da, ko je drugje že zdavnaj ni bilo več, je njegova žena še vedno ponujala sveži radič in drugo svežo zelenjavo.

Okupacija je, žal, naredila konec temu neusahljivemu viru idej, povezanih z materjo zemljo.

Danes Dušan živi s svojo družino v Kranju. Zelo rad se vrača v Prekmurje, saj si je v vznožju Lendavskih goric uredil lep sadovnjak in ohranil očetovo stanovanje v Lendavi. Rad se ustavi tudi na Benici.

Po pisni izpovedi Dušana Žbogarja iz Celja²⁹

Zgodbo o beniški cerkvi mi je povedala mama Marica, določene podrobnosti pa je dopolnil stric Ladko. Ker sta bila oba v tem času zelo mlada ali pa ju še ni bilo, sta jo gotovo slišala od drugih, verjetno od matere in očeta. Tako ni nujno točna v vseh navedbah, upam pa, da drži vsaj osnovna ideja.

Primorci, Kraševci in Istrani so se morali med prvo svetovno vojno umakniti s svojih domov, ker je tam potekala fronta med Avstrijo in Italijo, t.i. soška fronta.

Avstrijske oblasti so jih preselile, najprej v Avstrijo. Ker je Štefanja, rojena l. 1916 v Dürenkrutu, na češki meji, severno od Dunaja, sklepam, da so bili nekaj časa naseljeni tudi tam.

Nazadnje so jih nastanili v velikem prehodnem taborišču na Strnišču. Tam so bili poleg slovenskih beguncev nastanjeni begunci iz cele Evrope, mama mi je pravila o ruskih kozakih.

Po koncu vojne so se ljudje počasi vračali na svoje domove, taborišče se je praznilo. Primorci, Kraševci in Istrani niso imeli več svojih domov v novo nastali državi in so tako ostali v taborišču do konca. Njihovi domovi so ostali v Italiji, tja pa se očitno niso hoteli vračati.

Nova država jim je potem leta 1922 dodelila zemljo in prostore za nove domove na ozemlju, bivši lastnini madžarskih grofov, ki je pripadlo novi državi in je bilo nenaseljeno. Nahajalo se je na skrajnem severovzhodu Slovenije, ob Muri in Ledavi, tedaj ardovanskem prekopu.

Ob selitvi so razdrli bivalne barake in vse, kar se je dalo razstaviti, naložili na vlak in prepeljali na novo domovanje. Razstavili in odpeljali so tudi cerkev ali kapelo skupaj z vso opremo. Tam so nastala tri nova

---

29 → Dušan Žbogar, sin primorskih beguncev, ki so se priselili na Benico, rojen v Celju

naselja: Benica, Pince Marof in Petišovci kolonija.

Vasi so nastale na ravninskem delu in tako so jih tudi prostorsko uredili. Vsaki družini so dodelili hišni prostor ob glavni cesti, obdelovalna zemlja je bila za vasjo.

Tako so dodelili tudi prostor za šolo in prostor za cerkev. Kot je meni znano, naj bi cerkev stala na prvem prostoru od mosta čez Ledavo na zahod desno, poleg Kolenčeve domačije.

Ljudje so najprej postavili svoje barake in ostala poslopja, vedeli so, da bodo tu ostali za vedno in so gradili bolj trdno in za bolj udobno življenje. Dogradili so tudi poslopja, ki jih v taborišču niso imeli. Tako jim je kmalu zmanjkalo gradbenega materiala, v glavnem je bil to les.

V Prekmurju pa je les dragocen in težko je dobiti dober gradbeni les, posebno v tistem času. Tudi staroselci verjetno niso bili navdušeni nad novodošleci in jim pri tem niso hoteli in niso mogli pomagati.

Ob pomanjkanju lesa so se pač odločili, da cerkve ravno ta trenutek ne potrebujejo. Družno so si razdelili les za cerkev, prostor pa ohranili in obljubili, da bodo cerkev postavili takoj, ko jim bo šlo bolje. Po družinah so spravili tudi obredno opremo, kar so jo prinesli s seboj iz Strnišča.

Družini Žbogar je tako pripadel majhen zvon iz bron s železnim kebljem. Prostor je prazen še danes, na Benici pa še danes ni cerkve.

Ko so otroci po drugi vojni odšli po svetu, so odnesli tudi del tradicije, tako je moja mama odnesla v Ljubljano zvon, in mi povedala tole zgodbo.

Slika 31: »Beniški zvonček«

Taboriščniki so se začeli vračati na svoje domove. Eni so prihajali peš. Pešačili so tudi do tri tedne. Drugi so se pripeljali z vlakom iz zbirnih centrov v Bački. Prihajali so tudi s Hrvaške, tam so si poiskali začasna domovanja po izgonu iz svojih domov. Konec druge svetovne vojne je končno prišel. Madžarska je bila poraženka. Vsi njeni odloki, sprejeti med vojno, niso več veljali. Primorski in istrski begunci so končno bili svobodni. Dosti jih je bilo kar 10 dolgih let po raznih taboriščih. Od preganjanj in pomanjkanja so bili močno utrujeni, izčrpani in bolni. Dosti se jih nikoli ni vrnilo. Njihovi grobovi so posejani po Avstriji, Češki, Italiji in Madžarski. Želeli so si le eno: končno zaživeti svobodno, brez preganjanja, brez nagajanja lokalnih skupnosti in lokalnih politik.

Nekateri od naseljencev kolonistov so obupali. Iskat so odšli prijaznejše okolje in lepše življenje. Nekateri so se celo začeli vračati v svoje kraje. Tudi Italija je bila poraženka druge svetovne vojne. Izgubila je večji del ozemlja, pridobljenega z rapalsko pogodbo. Posočje, Kras in Dalmacija so ponovno bili priključeni novi Jugoslaviji.

Drugi so začeli urejati svoje izropane in uničene domove. Vrnjeno jim je bilo bore malo. Nekaj stvari so dobili nazaj od Medžimurcev. Vse drugo so si morali nabaviti na novo. Kmetovanje in gospodarjenje na način, začeti vedno znova, je bilo skoraj nemogoče. Polja so bila opustošena, hiše delno porušene. Živine ni bilo. Najprej je bilo potrebno nabaviti nekaj živine. Nekateri so imeli srečo. Za majhno plačilo so lahko od vračajočih ruskih vojakov kupili kakšnega konja. Konji, poškodovani v bojih in izčrpani, niso bili več sposobni za pot. Ruska vojska je v bližini vasi taborila 14 dni. Dela na opustošenih domovih je bilo dosti. Čez nekaj let so uspeli nabaviti najnujnejšo živino in orodje za obdelavo polj. Politika je pred koloniste postavila nove zahteve. Bil je čas socialističnih zadrug.

Pred njimi je bila ponovno nova težava. Nova politična oblast se je po vzoru boljševikov odločila za ustanovitev kmetijskih socialističnih zadrug. Zadruge so bile narejene na način, da vsi podpisniki zadružniki združijo vse premoženje v zadružno skupnost in s tem premoženjem skupno

upravljajo. Ponovno, kje drugje kot v kolonijah. To ljudstvo je tako trpežno, pri njih naj ustanovijo prve zadruga za vzor domačinom. Ustanovili so tri kmetijske socialistične zadruga: na Benici zadruga Aleksander Rankovič, na Pince Marofu zadruga 5. kongres, v Petišovcih Marofu pa zadruga Moše Piade. Vsi podpisniki so združili celotno imetje, polje, orodje in živino v zadruga. Vsak podpisnik je moral delati v zadruga.

Zadruga niso imele realnih osnov za obstoj. Po treh letih trpinčenja so končno 1952. leta zadruga razpustili. Imetje, kar ga je ostalo, so razdelili zadružnikom na osnovi vložnega. Vrnjena so dobili svoja polja. Težje je bilo z živino in orodjem. Polja so bila slabo obdelana. Živine je bilo manj kot pri ustanovitvi zadruga. Orodje je bilo uničeno. Ponovno so začeli znova. Koliko lahko človek zdrži? To vprašanje si postavljam sedaj kot potomec teh trpečnih in pokončnih ljudi.

Izpoved Matije Korena³⁰

Svojo novo funkcijo prisilnega predsednika kmetijsko obdelovalne zadruga sem prevzel januarja 1952. leta. Pred tem sem bil tajnik okrajnega sindikata. Poslan sem bil v zadruga zaradi težav v njej. Že jeseni 1951. leta so nastopila velika nesoglasja med zadružniki. Večina ni hotela več sodelovati z zadruga. Dela niso hoteli več opravljati. Za setev sem moral najeti delavce iz vasi Kobilje. Od domačinov je v zadruga ostala samo ena družina. Oni so skrbeli za živino. Imeli smo nekaj konj, krav in prašičev.

Mene je v zadruga kadroval okrajni zadružni sklad Lendava. Imenovali so me za prisilnega predsednika KDZ (kmetijske delovne zadruga). Spomladi smo najeli dnevno delovno silo iz Medžimurja. Delavci so prihajali na delo za dnevno plačilo. Ponovni zagon zadruga je zainteresiral domačine. Vsa njihova zemlja je še vedno bila združena v zadruga. Drugih zaposlitev ni bilo. Od nečesa so morali živeti. Z delom v zadruga so dobili skromno plačilo in živež, kar ga je zadruga pridelala. Stalno se je tudi zaposlilo nekaj domačinov pri hranjenju živine. Ostala dela smo opravljali z dnevnimi delavci, tako domačini kot tudi z najetimi drugje.

Izredno pomemben je bil kongres kmetijskih zadruga Slovenije avgusta

---

30 → Koren Matija, zadnji predsednik kmetijsko obdelovalne zadruga na Pince Marofu

1952. leta v Ljubljani. Na kongresu smo prisostvovali vsi takratni predsedniki vseh zadrug. Kongres je trajal tri dni. Na njem so razpravljali, kako s kmetijstvom naprej. Sprejet je tudi bil izredno pomemben sklep: »Nikogar ne siliti v zadrugo. Kdor hoče, tudi lahko izstopi iz zadruge.«

Po kongresu so vaščani masovno začeli zapuščati zadrugo. Imenovali smo komisijo in začeli z obračunom in vračilom premoženja. Zemlja je bila vrnjena v naravi, živina in orodje pa kolikor ga je bilo. Nekaj se je poračunalo tudi v denarju. Jeseni so vaščani že sejali vsak na svojem. Bilo je izredno težko. Manj so dobili kot so združevali. Po razdelitvi vsega premoženja je ostalo v treh KDZ skupaj nerazdeljene zemlje za cca. 50 hektarjev. Nekateri vaščani so odšli v Vršac. Tam so dobili agrarno zemljo in njihova je ostala zadrugi. Imeli smo tudi zgrajene objekte. Vso to zemljo od treh zadrug smo združili v zadružno ekonomijo. Bila je pod pokroviteljstvom zadruga Lendava. Mene so zadolžili za upravnika zadružne ekonomije. Taka organizacija je ostala do poletja 1955. Takrat je bila izvedena reorganizacija. Zadruga Lendava je propadla in nastalo je kmetijsko gospodarstvo Lendava. Združevalo je vse premožene zadrug Pince Marof, Benica, Petišovci in Lendava.

Moja ocena zadružništva tukaj v koloniji je naslednja:

- Kolonisti so bili v svoji zgodovini večkrat močno prizadeti (uničeni domovi, razseljevanje, internacije).
- Po drugi vojni so se vrnil v izropane domove. Zemlje niso imeli s čim obdelovati.
- V teh ljudeh je bil razvit revolucionarni duh. Končno so želeli združiti vse svoje sile in ustvariti nekaj boljšega. Na veliko žalost jim to ni uspelo. Postali so še večji siromaki kot pred združitvijo.
- V času zadružništva je udarniško bil zgrajen zadružni dom na Pince Marofu, sedaj vaški dom. Namenjen je bil sedežu zadruga in skladišču. Kasneje je služil za osnovno šolo in sedež krajevne skupnosti Benica in Pince Marof. Zgrajen je bil hlev za 120 glav živine. Kasneje ga je prevzelo kmetijsko gospodarstvo Lendava.

Koren Matija je danes upokojenec. Z ženo živi v svoji hiši v Lendavi.

Leto 1953 je bilo izredno težko za nekdanje zadružnike. Vsa polja so bila zapuščena. Na novo je potrebno vse obdelati. Živine je ponovno primanjkovalo za obdelovanje polja.

Težke razmere so prisilile marsikatero družino za odhod iz kolonije. Ljudje so hodili na Primorsko iskat primerne lokacije. Nekaj se jih je kasneje tudi preselilo na Primorsko in v Istro. Drugi so si iskali zaposlitve v novih industrijskih obratih. Večina se je zaposlila pri Nafti. Nekaj družin se je kasneje tudi preselilo bliže Lendavi, bliže delovnim mestom. Ceste so bile zelo slabe, prevozov na delo pa bore malo. Začeli so si kupovati kolesa. Kolo je bila že velika investicija. Ostali so vztrajali na svojih kmetijah.

Kolonije so začele dobivati novo podobo. Mladi so se lahko zaposlili. Prejemati mesečno plačilo je čisto nekaj drugega kot enkrat na leto prodati nekaj pridelka.

Vas se je začela spreminjati. Hiše iz blata so začele nadomeščati lepe zidane hiše. Lesene barake so tudi preživete. Danes stoji samo ena baraka. Še ta je nenaseljena. Ostala je kot spomenik trpljenja in kljubovanja takratnim težkim razmeram.

Mladi v kolonijah smo po drugi vojni imeli lepo otroštvo. Obiskovali smo šole. V prostem času smo pomagali staršem na kmetijah. Kljub obveznostim na kmetijah je ostalo tudi nekaj časa za proste aktivnosti.

Ustanovili smo nogometni klub Graničar. Tekmovali smo v občinski in medobčinski ligi. Vsi mladi iz vasi Pince Marof in Benica so se poistovetili z nogometnim klubom, ki obstaja že 50 let. Še vedno uspešno nastopa in predstavlja naši dve vasi širši skupnosti.

Leta 1953 je bil zgrajen zadružni dom, kasneje vaški dom. Tukaj so vaščani našli vse svoje razvedrilo. Prirejali so vaške veselice. Najbolj odmevna veselica je bila pustovanje. Vaške žene in možje so si že nekaj časa pred veselico izdelovali kostume. Dopoldan na pustno soboto je bila povorka po vasi. Obiskala je vsako hišo. Darila so v glavnem bila jajca. S harmoniko so pri vsaki domačiji zaigrali in s pustnimi šemami

zaplesali. Zvečer so prihajale maske na veselico, na tekmovanje za najlepšo masko. Posebej je bila ponosna maska, ki si je priborila ta laskavi naslov. Muzikanti so bili večinoma fantje iz Medžimurja. Največkrat so igrali Vargeci. Domači tamburaši po vojni niso več igrali. Dosti se jih je odselilo. Tudi mojster Črne je umrl. Ni bilo več pravega vodje.

V vaškem domu smo imeli mladinsko sobo in malo dvorano s televizorjem. Že davnega leta 1961 so vaški možje kupili televizor RI Niš. Kakšno veselje je bilo v vasi. Vsi smo ob večerih gledali televizijski program v vaškem domu. Veljala so precej stroga pravila. Vsak je moral plačati mesečno karto. Zbran denar je služil za plačilo naročnine in za popravilo televizorja. Otroci osnovnošolci so lahko gledali program le do 8. ure zvečer. Po 8. uri so morali domov. Mladina se je zvečer zabavala v svoji mladinski sobi. Imeli smo gramofon, poslušali plošče in se učili plesati. Tudi šah in mizo za namizni tenis smo imeli. Bili smo dobro organizirani.

Vročje poletne dneve smo preživel na Ledavi. Vsi smo znali plavati. Kopalni smo se, igrali razne vodne igre. Glavna plaža je bila na grivi pred Mikluževimi. Tam so se zbrali vsi mladi iz vasi Pince Marof in Benica. Kopanje se je začelo takoj po kosilu. Popoldan smo vsi imeli obveznosti na kmetijah. S kopanjem smo končali okrog 16. ure. Potrebno je bilo odgnati krave na pašo ali pa pomagati na kmetiji. Bilo je lepo.

Deževne dni smo izkoristili za ribolov. Vsi smo lovili brez dovolilnic, na črno. Miličniki so večkrat kontrolirali ribolov, vendar nikoli niso bili uspešni. Poznali smo vse skrite kotičke Ledave. Poseben ribolov je bil v času drstenja podusti. Takrat so se plitvine Ledave penile od teh rib. Plavale so po strugi navzgor. Na Benici sta bili dve plitvini, ki so jih preplavile podusti. Mladi fantje so si narezali leskove palice. Na konec palice so privezali najlon in nanj navezali po dva trnka trojčka. S to opremo so na robu struge » haklali«. Tako smo rekli sistemu lovljenja. V tem času nas je policija vedno preganjala. Lov se je začel v večernih urah. Vsak je ujel nekaj podusti in končal z ribolovom. Imeli smo tudi stražo. Ta je opozorila na prihod policije. Danes je potok skoraj izumrl, vendar ne od naše ribičije. Uničila ga je nevestna industrija. Še danes bi podusti živele, saj jih naš ribolov ni ogrožal. V času drstenja smo polovili mogoče kakšen procent rib, vse ostalo je poginilo od strupov v vodi.

Čez zimo smo se tudi lepo zabavali. Izdelali smo si drsalke. Imenovali smo jih »korčule«. Na kos lesa je bila s spodnje strani nabita jeklena žica. Ta kos lesa si navezal na škorenj ali čevelj. Z dolgo, na enem koncu okovano palico si se potiskal po ledenih ploskvah. Takrat je bilo ogromno močvirij in veliko ledu. Danes so melioracije izsušile močvirja. Tudi zime več niso takšne kot so bile nekoč. Smučali smo se na pinčanskem bregu. Imeli smo točno določena smučišča. Res je, da smo imeli le dvoje smučí v vasi in še te so bile doma narejene. Vsak se je lahko zapeljal s smučmi le nekajkrat. Vsi smo bili zadovoljni. Tudi skakalnico smo imeli, najdaljši skok je bil 16 m. Mislim, da velja še danes. Danes nihče več ne hodi smučat na pinčanski hrib.

Napredek kolonij je očiten. Danes slučajni obiskovalec ne najde razlike med starimi vasmi in med kolonijami. Urejene so ceste, zgrajena sta telefonsko omrežje in vodovod. Sedaj je v izgradnji kanalizacijsko omrežje. Ulična razsvetljava sveti po vseh vaseh. Lahko ugotavljamo, da so stanovanjske hiše in ohišnice bolj in lepše urejene kot v ostalih vaseh. Po 90. letih od prvih naselitev na teh področjih se je ogromno naredilo in spremenilo. Trpljenje in odpovedovanje naših prednikov sta sedaj končno poplačana. Mi, njihovi potomci, ne smemo pozabiti trpljenja in težkega življenja.

Temu spominu smo posvetili kar nekaj prireditev. Ena takih je bila tudi 65. letnica vrnitve izgnancev iz internacije Šarvar. Krajevni odbor Pince Marof, Benica in Petišovci pod pokroviteljstvom društva izgnancev Slovenije je 22. junija 2007. leta postavil na vaškem domu na Pince Marofu spominsko tablo z naslednjim vsebino:

Slika 32: Spominska tabla Društva izgnancev Slovenije

Na prireditvi, posvečeni izgnancem, je uvodni govor imela predsednica KS Pince Marof in Benica Branka Bensa:

»Med Pincami in Muro leži polje, ki je bilo nekdam last grofa Pavla Esterhazyja, njive in pašniki, gaji. To je izrazito poplavno ozemlje, ki sta ga večkrat na leto z združenimi močmi poplavljali Mura in Ledava.

Esterhazyjevo ozemlje je bilo po prvi agrarni reformi dodeljeno beguncem iz Slovenskega Primorja – deloma onim iz goriške okolice, ki so se v začetku svetovne vojne umaknili fronti in se vsa vojna leta potikali po avstrijskih taboriščih in naposled čakali rešitve v barakah v Strnišču pri Ptujju, deloma beguncem izpod fašizma v Istri, ki so se naseljevali tu šele v prvih povojnih letih. Prvi so se naselili večinoma v Benici, drugi so osnovali kolonijo Pince. Med obema naselbinama teče Ledava, družijo ju ledavski most, skupna šola in danes tudi zadružni dom. Bolj kakor vse drugo pa ju je vsa povojna leta družila skupna usoda naseljencev, ki so se znašli na izčrpani zemlji, v poplavnem področju brez vsakršne pomoči in podpore, brez potrebne živine in orodja, brez moralne in kakršne koli druge pomoči onih, ki so jih poslali v te kraje, da bi tu na robu naše države vršili narodnostno kulturno poslanstvo.«

To je citat iz knjige Katarine Špur: Pod eno streho. Knjiga iz leta 1950 lepo opiše življenjsko zgodbo tukajšnjih ljudi.

Vojne vihre so vedno spreminjale državne meje in človeška življenje. Tako je bilo tudi s Primorci in Istrani, ki so prišli v Prekmurje. Naselitev jim je bila omogočena na podlagi agrarne reforme, ko je kraljevina Jugoslavija odkupila zemljo od ogrskega grofa in veleposestnika Esterhazyja. Zemljo so agrarni interesenti, tudi Primorci in Istrani, lahko vzeli v najem, kasneje pa tudi odkupili, za kar jim je država ponudila kredit.

Priseljevanje Primorcev, Istranov in Prekmurcev se je začelo leta 1921, ko je 14 primorskih družin ustanovilo kolonijo Petišovci. Primorci, Istrani in Prekmurci so se naseljevali v sedmih vaseh: Petišovci, Benica, Pince Marof, Dolga vas, Kamovci, Mostje in Gaberje. V slednjih dveh Prekmurci, v drugih večinoma Primorci.

Skupaj je v času med obema vojnama oziroma v času agrarne reforme, med letoma 1921 in 1931, prišlo v okolico Lendave 1305 ljudi, od tega 111 družin Primorcev in Istranov.

V drugi polovici leta 1922, pred natanko 85-imi leti, je 32 primorskih družin ustanovilo kolonijo Benica, tri leta kasneje še Pince Marof. V

teh vaseh so se naselili Primorci in Istrani. Povsem na novo sta nastali vasi, šteli sta 388 ljudi. Danes nas je tukaj še slaba polovica.

Življenje je bilo težko. Toda primorska in istrska pokončnost in trma ter napredno razmišljanje so jim omogočili preživetje. Kmečko prebivalstvo je s seboj prineslo kulturo in znanje. Tako so gojili radič, šparglje in drugo povrtnino, pa tudi sadje, kot so češnje.

Pridelke so prodajali v okoliških mestih in vse do Zagreba in Maribora. Izdelovali so mlečne izdelke – maslo, skuto in bili po njih tudi čislani.

Značilno je bilo tudi bogato kulturno in družabno življenje ter sloga, po kateri smo znani še danes. Med obema vojnama in tudi kasneje so Primorci ustanovili eno prvih telovadnih društev v Sloveniji in eno močnejših v Prekmurju – sokolsko društvo.

Tukaj je bila šola, dramsko društvo, pevci, glasbeni ansambel; prirejali so zabave, gostili študentske tabore in še kaj. Z združenimi močmi so kmetje nabavili kmečko orodje in si ga kot strojna skupnost posojali med seboj. Kasneje so ustanovili tudi kmetijsko zadrugo. Vse to govori o racionalnem in naprednem mišljenju ter složnem skupnem nastopu teh ljudi.

Zgodovine, ki je resnično nekoliko posebna in bogata, ne smemo pozabiti. Ponosni smo na naše korenine, na naše prednike. En delček zgodbe Primorcev in Istranov v Prekmurju smo poskušali zajeti v spominski sobi, ki si jo boste kasneje lahko tudi ogledali. Nismo uspeli pokazati in pove-

Slika 33: Ročnodelska razstava Primurke (foto: Lendava.com)

dati vsega, z našim delom bomo še nadaljevali počasi, racionalno, napredno in z združenimi močmi – tako kot so to počeli že rodovi pred nami.«

Slavnostna gosta prireditve sta bila župana občine Lendava in mesta Šarvar. Župan Šarvarja se je vsem še živečim internirancem opravičil in položil venec k spominski plošči.

Na vaškem domu je postavljena tudi spominska plošča, posvečena je padlim med drugo svetovno vojno in umrlim v taborišču. Postavila jo je lokalna organizacija zveze borcev. Na njej je seznam padlih in umrlih iz kolonij:

- padlih je 7 borcev,
- umrlih v internaciji je 10 iz vasi Benica,
- umrlih v internaciji je 14 iz vasi Pince Marof,
- umrlih v internaciji je 7 iz vasi Petišovci.

Ustanovili smo društvo ročnih del z imenom *Primurka*. Društvo želi nadaljevati primorsko tradicijo, ki jo združuje s tradicijo Prekmurja. Prvenstveno se je ukvarjalo z ročnimi deli, kasneje pa je svoje delovanje razvilo v širše kulturno. Organizira in sodeluje pri raznih krajevnih in občinskih kulturnih dogodkih. Povezuje in združuje ženske v krajih Pice Marof in Benica. Enkrat letno prireja razstave ročnih del, organizira martinovanje v vaškem domu za celotno krajevno skupnost s kulturnim programom, Martinovo pojedino in bogatim srečelovom. Organizira pustno povorko, ki obišče vsako hišo v obeh vaseh. Prireja razstavo ročnih del in pogostitev starejših občanov. Zelo dobro sodeluje tudi z novo ustanovljenim društvom Primorci in Istrani v Prekmurju.

Slika 34: Spominska plošča posvečena padlim in umrlim med II. sv. vojno

Društvo Primorci in Istrani v Prekmurju

Na ustanovnem zboru 23. januarja 2010 je bilo ustanovljeno društvo Primorci in Istrani v Prekmurju. Društvo povezuje potomce primorskih in istrskih družin, neguje običaje naših non in nonotov.

V pozdravnem govoru je Branka Bensa dejala: »Naši očetje in nonoti so sedaj pomirjeni. Niso zaman trpeli po taboriščih in kljubovali poplavam in nasprotnikom priseljevanja beguncev, brezdomcev na ta področja. Danes z veseljem ugotavljamo, da še vedno čutimo ponos naših prednikov. Še vedno, čeprav bistveno bolj povezani v lokalni skupnosti, nadaljujemo tradicijo. Ohraniti želimo spomin in obiskati kraje naših prednikov. V društvu so dobrodošli vsi ljudje dobre volje. Zbližati želimo Primorsko in Prekmurje. Tudi naš znak prikazuje prelepo Primorsko z oljko in še lepše zeleno Prekmurje s klasom pšenice. Oba oddaljena kraja povezuje lastovka - ptica selivka in ptica povratnica na svoj dom. Svoje gnezdece gradi samo pri dobrih ljudeh. Tako so v vsej svoji tragediji svoj dom spletli tudi primorski in istrski begunci tukaj v Prekmurju.«

Ustanovni zbor je imenoval upravni odbor in svojega prvega predsednika Vladimirja Radikona. Za predsednika je imenoval potomca beguncev. Naključje je hotelo, da je predsednik po očetu primorski Slovenec, po materi pa hrvaški Istran.

Slika 35: Ustanovitev društva Primorci in Istrani v Prekmurju, 2010

V dobrem letu od ustanovitve je društvo izvedlo že vrsto prireditev s katerimi pomembno vpliva na ohranjanje in oživljanje tradicije Primorcev In Istranov v Prekmurju ter informiranje javnosti o edinstveni zgodbi teh ljudi.

Slika 36: Izlet na Kras in Primorsko (junij, 2010)

Slika 37: Dan primorske kuhinje (julij, 2010)

Slika 38: Koncert vokalne skupine NONET BRDA v lendavski sinagogi (december 2010)

Slika 39: Koline po primorsko (januar 2011)

Slika 40: Pohod po Murski Šumi (april 2011)

Slika 41: Izlet v Istro (maj 2011)

Slovarček še ohranjenih primorskih in istrskih besed, ki se še tu in tam slišijo v vsakdanji govorici primorskih in istrskih beguncev in njihovih potomcev.

V slovarju so besede ločene zgolj na besede, ki izvirajo iz slovenske Primorske in hrvaške Istre. Natančnejša členitev ni narejena. Zbrane so po spominu otrok, vnukov in pravnukov kolonistov tako, kot so se ali pa se še uporabljajo.

primorske besede

---

bedata – spodnje hlače	cvéren – sukanec
bejži – idi, pojdi	f'clet – ruta
bejži če – pojdi tja	f'colč – robček
ben – dobro	facov – robček
benfator – prav ti je	fauč – zakrivljen nož (<i>mali srp</i>)
berheše – hlače	fecu – ruta
beštja – zverina	fértoh – predpasnik
betula – gostilna	firtoh – predpasnik
borceta – zapestnica	flok – mašna
Bóton – gumb	frošk – zajtrk
Bregešine – pumparice (<i>spodnje hlače</i>)	frtalja – omleta
brežbort – tlačenska	fržolete – stročji fižol
brjač / borjač / barjač – dvorišče	fžu – fižol
brštulin – ponev za praženje kave (<i>ječmena</i>)	gank – balkon
bukva – knjiga	golida – vedro za mleko
butega – trgovina	greja – ograja
cajna – krpa	griva – nasip
cejt – čas	gv'nt – obleka
cuke – buče	hlaš – kozarec
cvati – copati	jedrik – radič

jst – jaz
kadin / lavor – umivalno korito
kaj češ – kaj hočeš
kalcete – nogavice
kamin – dimnik
kamižola – suknjič
kandot – stranišče
kapot – plašč
kareta – kočija
kašča – podstrešje
kej – kaj
ki – kje
kikr češ – kolikor hočeš
kikrca – skodelica
kkšen – kakšen
kofe – kava
kondrijega – stol
kontrina – zavesa
koraude – ogrlica
košnel – vzglavnik
kouter – prešita odeja
krjanca – manira
krjola – samokolnica
kroh – kruh
krštrola – pekač (*kozica za kuhanje*)
ku češ – kakor hočeš
kuhnja – enolončnica
kuk’r – kakor
kukr češ – kakor hočeš
kušin – vzglavnik
lajanji / bleki – rezanci
lih – pravkar
lubrena – dežnik
mndulat v karti zaviti – nekaj kar ne želiš razkrit (*velja za radovedneža*)
mok – moka
mulce – krvavice
njoki – svaljki
nona – stara mama
nono – stari oče
nunc – stric
nunca – teta
oblisce – kuhana repa v olupku
ön – in
orhi – hlače z razporkom na zadnji plati
osla – brus za koso
osovnik – posoda za brus
oštir – gostilničar
palenta – polenta
parton – velika vhodna vrata od ograje
pašta – testenine
pegla – likalnik
pernica – zimska prešita odeja
peron – vilice
pinjeta – posoda za izdelavo masla
plenir – košara, jerbas
pöč – studenec
podstreh – gospodarsko poslopje
pole – potem
poštrofati – poštropiti
pršu – prišel
prton – vhodna vrata ograje

pržon - zapor	šparhet - štedilnik
puod - spalna soba v prvem nadstropju	štaper - postelja
pupa - dekle	štorija - zgodba
putana - prostitutka	štrijia - čarovnica
puzati - drsati	štrije - lase
r'čine - uhani	štrozok - madrac
r'ka - roka	štufiš - riba polenovka (<i>bakalar</i>)
rančelica - vrsta sekire	talir - krožnik
reklc - suknjič	toč d šimia - golaž brez mesa
rinka - prsten poročni	toukalo - gnetilec krompirja
s'puon - motika	untrca - podkrilo
sirk - koruza	uokno - okno
storla molit - ukazala molit	uštir - gostilničar
svitnik - obroč iz blaga za na glavo za pod košaro	uvoda - voda
šalca - skodelica	varžet - žep
šehlot - vedro	voct - kis
škabela - omarica	vržota - kelj
škrtoč - vrečka	zrepu se je - se je rešil težav (<i>pri bolniku</i>)
šofit - podstrešje	žegen - pokopališče
šoldi - denar	žleht - poreden
šolni - čevlji	župa - juha
špajza - shramba	žvacijet - golaž
	žvajgla - bič

istrske besede

---

baba - stara mama	bisaga - vreča za na ramo
badanj - kad za vino	blago - živina
bareta - kapa	boca - steklenica
bičikljeta - kolo	borša - torba
bičve - nogavice	boškarin - vol

botun – gumb
braciolet – zapestnica
brek – pes
brhan – kombineža
brižna – uboga
burica – kanglica z ročajem
butiga – trgovina
butunjača – zaponka
cimitar – pokopališče
ča – kaj
ča češ – kaj hočeš
ča peraš – kaj misliš
čripnja – pekač
did – stari oče
diža – škaf z enim ročajem
dojdi – pridi
donke a ča peraš – kaj poveš
đunta – hipoteka
facol – ruta
facolič – robček
feca – kvas
fermati – ustaviti
forši – mogoče
frminante – vžigalice
goleda – škaf, korito
grad – toča
gredele – roštilj
grota – kamen
guleda – škaf z dvema ročajema
kacavide – izvijač
kalcete – nogavice
kantriga – stolec

kantun – vogal
karžun – hiška iz kamna
kikerica – skodelica
kolarica – uta
koltra – posteljna blazina
koltrina – zavesa
kosir – zakrivljen nož (*mali srp*)
kotula – krilo
kotula – ženska obleka
krepati, ma ne molati – umreti, a ne odnehati
kunfin – meja
kušin – blazina
lancun – rjuha
lapiš – svinčnik
lombrija – dežnik
lužnjak – škaf za pranje perila
mižo – kozarec
mučati – molčati
mudante – hlače
munjen – norec
načvice – korito iz lesa
padela – skleda
palj – zajemalka
pašada – nož za jedilni pribor
pašet – bogata ogrlica
pensati – razmišljati
pijat – krožnik
pikun – kramp
pirun – vilica
portun – vhodna vrata v ograji
postoli – čevlji

prci – ocvirki	šufeca – ovijalka iz blaga za noge
pršura – ponev	šufit – podstrešje
pržun – zapor	šupreš – likalnik
rakamati – vezenje	takujin – denarnica
šajeta – strela	teča – lonec
šijalet – plet (<i>pleteno ogrinjalo</i>)	teka – zvezek
šiljar – klobuk	tovar – osel
škavace – smeti	tručinja – koruza
škavacera – smetišnica	trvesa – predpasnik
šoldi – denar	veštit – kostim
špahor – štedilnik	vetica – poročni prsten
španjulet – cigaret	vetura – avto
špina – broška	vučeta – sponka za lase
šterna – cisterna za vodo – kamnita	zrmana – sestrična
štriga – čarovnica	žbaljati – zgrešiti

Sklepna beseda

Knjiga opisuje življenje poštenih obrtnikov in kmečkih ljudi, ki se s politiko niso ukvarjali. Bili so zavedni Slovenci in Hrvatje, vendar zgolj ljudje, ki so le želeli v miru opravljati svoje delo, kmetovati, prodajati svoje pridelke ter tako mirno in dobro živeti, ob tem pa rabiti svoj jezik in gojiti kulturo, ki so jo poznali in bili nanjo ponosni, slovensko in hrvaško. A to jim zaradi vojne, ki je prerasla v svetovno razsežnost, ni bilo dano.

Knjiga opisuje kalvarijo Primorcev in Istranov, ki so se na koncu svoje poti naselili v Prekmurju. Vendar pa je to tudi knjiga vseh ljudi, ki so zaradi vojnih viher, nacionalizma in človeške krutosti doživljali podobno usodo.

Sedaj smo v novem stoletju, pred nedavnim smo stopili v tretje tisočletje, a veliko se ni spremenilo. Človeška neumnost, preprejena z nacionalizmom in pohlepom, še zmeraj podira domove in razdira družine. V kruto usodo pa pahne ljudi, ki si ne želijo drugega kot mirnega življenja. Življenja, ki bi jim omogočalo, da preskrbijo sebe in svoje drage, da gojijo svojo kulturo, skozi katero lahko izražajo svoja čustva, veselje in žalost, in če je le mogoče, da si tu in tam privoščijo tudi kak priboljšek.

Skromne želje večine ljudi na tem svetu so krojene z nerazumnimi željami posameznikov, ki s svojo brezglavostjo vedno znova povzročajo vojne in druge grozote ljudi. Vendar so ljudje marsikje dovolj trdni, da preživijo in si ustvarijo novo življenje.

Naj bo enkrat dovoljeno, da vsak živi svobodno in v miru, da se vsak izraža v svojem jeziku in goji svojo kulturo. Meje naj bodo odprte in naj združujejo in spodbujajo različnost in naj nikoli več ne bo vojn in siromaštva.

Branka Bensa

predsednica KS Pince Marof - Benica

Izdajo knjige so omogočili:

ArteX

občina **LENDAVA**
LENDAVA *község*

PINCE MAROF **BENICA**
Krajevna skupnost

 VIRS
varilni in rezalni sistemi

O težki usodi primorskih beguncev v Prekmurju nisem bil neobvešččen. Če me spomin ne vara, sem o njej tudi kaj že napisal. Kljub temu pa me je besedilo, ki mi ga je poslala gospa Bensa, prijetno presenetilo. Prebral sem ga na dušek in z velikim zanimanjem tudi zaradi originalne tehnike pripovedovanja, za katero so se avtorji odločili. Zgodovinsko pripoved, ki pojasnjuje razloge, zaradi katerih so bili številni Primorci prisiljeni, da se izselijo iz svojih domov, so namreč popestrili z zgodbo nekaj konkretnih ljudi, predvsem vinogradnika Ivana in kamnoseka Franceta, zajetih v vrtinec burnega dogajanja v času med vojnama. Besedilo se nam tako predstavlja kot nekakšna zloženska historiografskih zapisov in osebnih spominov, kar mu daje posebno dinamiko in ga močno oplemeniti, saj ga dvigne skoraj na raven literarne pripovedi. Predvsem nam skozi življenjsko zgodbo teh malih/velikih ljudi nadvse zgovorno kliče v spomin eno izmed najbolj dramatičnih obdobij dvajsetega stoletja in nam kaže, kaj vse so v njem primorski begunci pretrpeli, kako so se borili za življenje in kako so na koncu obstali. Pri branju se nisem mogel odtegniti misli, da se soočam z zgodbo epskih razsežnosti, kakršnih je malo v naši zgodovini. Različnih postaj križevega pota, o katerem pripoveduje pričujoča knjiga, tu ne nameravam predstavljati, ker je prav, da jih bralec odkrije sam. Želim pa mu povedati, da z branjem knjige »Od Soče do Mure« ne bo zapravil svojega časa.

Dr. Jože Pirjevec

slovenski zgodovinar in profesor

